

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

2014 / Bursa

Derleyen - Yazan

Hüseyin GENÇ

Koordinatör

Kemal CANKAYA

Grafik - Tasarım

Sibel BİLİŞİK

Baskı ve Cilt

Özcan Matbaası

1.Baskı - Ekim 2014

ISBN

Mudanya Belediyesi'nin kültür hizmetidir.
Para ile satılamaz.

Kapak Foto: <http://www.bursakutuphanesi.com/>

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

MUDANYA'NIN ZOR YILLARI

İşgal, Mütareke, Mübadele

Derleyen - Yazan ve Yayına Hazırlayan
Hüseyin GENÇ

*Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa süre sonra bayraklarla donatılmış Rus asıllı Laventen Aleksandr Ganyanof'un evi.
(Çerçeve içindeki yapı, günümüzdeki Mütareke Evi Müzesi, iki taraftaki binalar yıkılmış.)*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
SUNUŞ	
Mudanya'nın kısa tarihi	
I. Dünya Savaşı ile Mondros ve Sevr antlaşmaları	
'Kurtuluş Savaşı' öncesinde Mudanya'nın durumu	
Demografik yapı ve sosyal yaşam	
Düşman işgali öncesinde 'Kuvva-i Milliye' karşıtı hareketler	
a- Heyet-i Nasiha (Nasihah Kurulu) b- Fetvalar Savaşı	
Düşman işgaline karşı direniş örgütleri	
Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti b- Reddi İlhak Cemiyeti	
Mudanya'ya İngiliz çıkarması ve Şükrü Çavuş'un şehit edilmesi	
Yunan Ordusu'nun Mudanya'yı işgali	
Mudanya'nın işgalden kurtuluşu	
Yüzbaşı Abiden Bey Mudanya'da	
Halit Paşa Mudanya'ya giriyor	
Kurtuluştan hemen sonra Mudanya'daki durum	
Mütareke öncesinde yaşananlar ve Mudanya	
Mudanya Mütarekesi ve safhaları (3 / 11 Ekim 1922)	
Mudanya Mütarekesi'nin tam metni	
Yazarların gözüyle Mütareke günleri anıları	
a- Yabancı yazarlar b- Türk yazarlar	
Mütareke evi binası	
Mütareke Anıtı ve İsmet Paşa heykeli	
Mustafa Kemal Paşa'nın kutlama telgrafı	
Şükrü Çavuş ve Şehitler Anıtı	
Kurtuluş Savaşı sırasında hizmeti geçen kumandanlar	
a- Halit Paşa b- Yüzbaşı Abiden Bey c- Şükrü Çavuş	
Kurtuluş Savaşı'nda şehit düşen Mudanyalıları	
a- İlçe merkezinde b- Köylerde	
Mudanya'da 'Mübadele' günleri	

Mübadele'nin iki yüzü	
Girit neresidir ve nasıl bir yerdir?	
Atatürk'ün Bursa ve Mudanya ziyaretleri	
1925 ile 1928 yılları arasında, Atatürk'ün Bursa ve Mudanya'ya geliş gidişleriyle ilgili olarak bazı İstanbul gazetelerinde yer alan haber- lerden kısa özetler	
Ek: Çanakkale Şehitleri listesi	
Yararlanılan kaynaklar	

ÖNSÖZ

Sevgili Mudanyalılar...

Daha çok denizi, havası, poyrazı, zeytini ve ‘Kurtuluş Savaşı’ sonunda burada imzalanan ‘Mütareke Antlaşması’ ile tanınan Mudanya’yı, şimdi de uluslar arası bir ‘barış ve kardeşlik kenti’ yapma uğraşı içindeyiz.

Mudanya; coğrafi konumu itibarıyla Antik dönemden beri tarihi ve stratejik öneme sahip bir kent olma özelliği göstermiştir. Tarih ve zaman burada iç içe geçmiştir. Ancak kentin daha çok denizi ve zeytini ön plana çıkmıştır. Son yıllarda buna bir de; ‘temiz havası’ eklenmiştir. Burada yılın ortalama 230 günü rüzgârlıdır. Evliya Çelebi 1640’ta yayınlanan ‘Seyahatname’ adlı eserinde Mudanya için; “Suyu ve havasının tatlılığından Urum dilberleri çoktur” der.

Mudanya’yı, bir ‘barış ve kardeşlik kenti’ haline getirme projemiz kapsamında; ilçemizde tarihsel, kültürel, sosyal ve turizm alanlarında birçok etkinlikler tertitledik. Bu bağlamda, ‘Mudanya Mütarekesi’ görüşmelerine katılan Türk ve yabancı ülke delegelerinin çocuklarını ve torunlarını, antlaşmanın 92. yılı kutlamalarına davet ettik. Bu yılki

törenlerin, öncekilerden daha görkemli geçmesi için elimizden gelen her şeyi yapma gayreti içinde olduk. Bu çalışmalarımızla Mudanya'yı, marka bir turizm kenti haline getirmeyi düşünüyoruz.

Bilindiği üzere; Batı Anadolu'nun büyük bölümü 15 Mayıs 1919 ile 9 Eylül 1922 tarihleri arasında 40 ay boyunca yani üç buçuk yıla yaklaşan bir süreyle Yunan işgali altında kalmıştır. Hatta Kuzeybatı Ege bölümünün işgalden tamamen arındırılması 20 Eylül'ü bulmuştur. Bu işgal döneminde; güzel Mudanya'mız da; 8 Temmuz 1920 ile 11 Eylül 1922 tarihleri arasında Yunan işgal altında kalmış ve 12 Eylül günü Kocaeli Grubu Kumandanı Halit Paşa'ya bağlı kuvvetler tarafından kurtarılmıştır. Özet olarak şöyle demek mümkün; 'Kurtuluş Savaşı İzmir'in işgali ile başladı, Mudanya Mütarekesi ile resmen sona erdi.' Burada imzalanan 'Mütareke' ile aynı zamanda işgal altındaki İstanbul ve Edirne'yi de içine alan Trakya da savaşılmadan kurtarılmıştır.

İşgal altındaki Mudanya halkının; çok büyük eziyetler gördüğünü, çok büyük acılar yaşadığını duymayan yoktur. O yıllarda; halkın bir kısmının ağır baskılara maruz kaldığı, işkencelerden geçirildiği, canlarına, mallarına kastedildiği de bilinen bir gerçektir. Rum ve Ermeni çeteciler özellikle Türk köylerine düzenledikleri baskınlarla halkı canından bezdirmişlerdir. Kitabın içeriğinde bu olayların ayrıntılarını bulacaksınız. Mudanya işgal yıllarında zor günlerden geçmiştir. Artık tüm bu acıların geride kalmasını, unutulmasını ve bir dostluk köprüsü kurulmasını arzuluyoruz. Herkese barış elimizi uzatıyoruz.

Bu çalışma; Mudanya'nın yaşadığı acılarla dolu işgal yıllarını, kurtuluşunu, Mütareke dönemini ve ardından gelen 'Mübadele' günlerini anlatan bir el kitabı niteliğindedir. 'Mütareke Antlaşması'nın 92. yılı anısı için yayınlanmıştır.

'YURTTA BARIŞ, DÜNYADA BARIŞ'

Hayri TÜRKYILMAZ

Mudanya Belediye Başkanı

SUNUŞ

Bu kitap; Mudanya halkının, 'Kurtuluş Savaşı' sırasında işgal altında geçirdiği yıllar ile 'Mütareke' ve 'Mübadele' günlerinde çıktıkları çileleri, geniş bir halk kitlesine tanıtmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bunu yaparken de; o dönemleri yaşamış tanıkların anılarından, belgelerden ve yayınlanmış eserlerden yararlanılmıştır.

Konular herkesin anlayacağı şekilde sistematik olarak, birbirini tamamlayacak şekilde sıralanmıştır. Bu şekilde, Mudanya'nın yakın tarihini yansıtan bir başvuru kitabı ortaya çıkarmaya gayret ettik.

Kurtuluş Savaşı; Türkiye halkının Emperyalizm'e ve onun işbirlikçilerine karşı verdiği onurlu bir bağımsızlık mücadelesidir.

Bu savaş sırasında yaşanan destanlardan biri de Mudanya'da geçmiştir.

Mudanya, tarihin çok eski devirlerinden beri stratejik öneme sahip bir yerleşim yeridir. İstanbul ile Bursa'yı birbirine bağlayan deniz kenarındaki önemli bir noktada bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşı boyunca da İstanbul'daki yurtseverlerin, Anadolu'ya açılan kapısı olmuştur.

Mudanya, 'Kurtuluş Savaşı' sırasında; 8 Temmuz 1920 ile 11 Eylül 1922 tarihleri arasında Yunan işgali altında kalmıştır. Yunan ordusunun ilk ve son işgal günlerinin süreleri tam 24 saat olmadığından dolayı hesaba katılmayacak olursa, Mudanya'nın 2 yıl, 2 ay, 2 gün esaret altında kaldığı söylenebilir.

İngilizler; arkadan gelmekte olan Yunan ordusunun önünü açarak yardımda bulunmak amacıyla, 25 Haziran 1920 Cuma günü Mudanya'ya asker çıkarmışlardır. Halk bu oldubittiye tepki gösterse de elinden fazla bir şey gelmiyordu. O sırada Şükrü Çavuş adlı kahraman bir vatansever, şimdiki İskele Meydanı ile Belediye İş Hanı arasında bulunan mezarlığın arkasına gizlenerek, plânını uygulamak için düşmanların Kadı Çeşmesi'ne doğru gelmelerini beklemeye başlar. A. Galip Tokça'nın anılarında anlattığı üzere; kendisine doğru yaklaşan İngiliz Birliği'nin üzerine ateş açan Şükrü Çavuş; önde yürüyen iki subayı yere serer ve bir eri de yaralar. Mezarlığın etrafını saran İngiliz askerleri Şükrü Çavuş'u da oracıkta şehit ederler. Pabucun

pahalı olduğunu anlayan İngilizler geriye dönüp gemilerine binerek limandan uzaklaşırlar. Bu durum halkı heyecana sevk eder. Ancak bağımsızlık ateşini de körükler. Bu olaydan sonra endişeli bir bekleyiş başlar halk arasında.

İşgal günlerinde kasaba halkı tarafından teşkil edilen gizli ‘milis gücü’ sınırlı da olsa, düşmana karşı içten içe mücadele vermiş, milli güçlere yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, Bursa ve Mudanya çevresindeki ‘milli kuvvetlerin’ daima yanında olan ‘Carta Ayşe’ adlı ‘Kuvva-i Milliye’ mensubu cesur kadını da burada anmak isteriz.

Mudanyalılar; bir vefa borcu olarak kasabanın düşman işgalinden kurtarılmasında hizmeti geçen kahramanların adları ile o günleri anımsatan olayları, günleri; mahalle, sokak ve kurumlara vermişlerdir. Örneğin: M. K. Paşa Caddesi, İsmet İnönü Bulvarı, Halit Paşa Caddesi ve Mahallesi, Fevzi Çakmak Caddesi, Münir Paşa Sokağı, Ali Fuat Sokağı, Akıncı Abidin Bey Sokağı, Şükrü Çavuş Mahallesi ve Okulu, Kara Fatma Mahallesi (kaldırıldı), Mütareke Mahallesi ve Okulu, 12 Eylül Caddesi ve Okulu gibi.. Kadirşinas Mudanyalılar bu konuda bir vefa örneği sergilemişlerdir.

Yurt toprağını canı pahasına savunanlar daima hatırlanmalıdır. Kendilerine minnet ve vefa borcumuz olduğunu hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamalıyız.

Bu topraklar kolay kazanılmadı. Mudanya’nın, ne çetin badirelerden geçerek bu günlere geldiğini tarih kitaplarından ve yaşlılarımızın anlattıklarından öğreniyoruz. Bu şirin kentte yaşayanlar ellerindeki bu mücevherin kıymetini bilmelidirler.

Şu husus asla unutulmamalıdır; bu vatan bize atalarımızın bir armağanıdır. Genç nesil; yaşadığı yerin tarihini iyi öğrenip bilmelidir ki, kendinden sonraki kuşaklara da aktarabilsin. Geçmişini iyi bilen insanlarda kentlilik bilinci güçlenir. Kentine ve insanına daha bir sahip çıkar. ‘Hemşehrilik’ duyguları gelişir. Ortak hafıza oluşur.

Bu kitapta; tanıkların anlatımları ve belgelerin ortaya koyduğu gerçekler ışığında Mudanya’nın yakın geçmişini gözler önüne sermeye çalıştık. İşgal sırasında, öncesinde ve sonrasında Mudanya’da yaşananları bu kitapta bulacaksınız. Mudanya’nın yakın tarihinin ibret dolu olaylarını okuyup öğreneceksiniz. Bugünlere gelirken ne ağır bedeller ödediğini anlayacaksınız!.

MUDANYA'NIN KISA TARİHİ

Plinius ve Pompanius Melo'nun yazmış olduğu Antik dönem kaynaklarında; kentin ilk kuruluşunun, M. Ö. VII. yy. da (670'de) İonia'dan (İyonya) gelen Kolophonlu kolonistler tarafından gerçekleştirildiği belirtilir. Yeni oluşturulan bu kente, Kolophonlu yönetici Myrlos'un adını anımsatması için 'Myrleia' dendiği ileri sürülür.

Burası bugün, İskele Meydanı'nın 400 – 500 m. kadar güneydoğusundaki Hatice Kayan İlköğretim Okulu ile Işıklı köyüne giden yol arasında kalan tepe ve çevresidir. Halk arasında bu mevkie 'Hisarlık' denmektedir. Bahsi geçen yerleşmenin yayılma alanı, bu tepenin kuzeyinde yer alan denize değin uzanmaktaydı. Kıyıda küçük bir limanı da bulunmaktaydı. O kentin yerleştiği arazi, bugün tarihi SİT alanıdır. Bu sahada; M. Ö. VII. VI. V. ve IV. yüzyıllardaki arkaik, klasik, Helenistik dönemlere ait seramik parçaları ile Roma ve Bizans uygarlıklarını yansıtan kalıntılara rastlanmaktadır. 2012 yılında, bu eski kent alanındaki bir inşaat kazısı sırasında, bina temelleri ve o değişik dönemlere ait tarihi eşyalar ortaya çıkarıldı.

M. Ö. 561'de, Lidya Kralı Kroisos'un bu yöreyi egemenliği altına aldığını görüyoruz.

O devirde buralarda yaşayan Mysia ve Frig kökenli halklar; M. Ö. 900'lü yıllarda Trakya'dan gelmiş olan Bithynlerle karışıp kaynaşarak yaşamlarını sürdürüyorlardı.

M. Ö. 546'da Kroisos'u yenip de, bölgenin egemenliğini ele geçiren Pers Kralı II. Kyros'un, burada Bithynlerle karşılaştığı kayıtlara geçmiştir.

Myrleia Antik Kenti'ne ait kalıntı

M. Ö. 334'te Makedonya Kralı Büyük İskender'in ordusuna karşı durmayan Bithynia halkı, kendilerini dağılmaktan ve yok olmaktan kurtararak varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır.

Bithynia Krallığı; M. Ö. 297 yılında Zipotes (M. Ö. 327- 279) tarafından resmen kurulmuştur. Kral I. Prusias zamanında (M. Ö. 228 -182), Bergama Krallığı ordusu ile savaş durumu nedeniyle, Bithynle-rin bu topraklar üzerinde tam bir hakimiyet tesis ettiği söylenemez. M. Ö. 185 yılında yörenin bir bölümü Bergama Krallığı'nın egemen-liği altına girmişti. Bu kargaşa döneminde; I. Prusias, kayınpederi Makedonya Kralı V. Philippos'tan yardım talep eder. Yöreye gelen Makedonya ordusu, Kios'la (Gemlik) birlikte Myrleia'yı da yakıp yıkar. Sonrasında Myrleia'yı I. Prusias'a teslim eder. O da kenti onarıp yeni-den imar ederek, buraya; eşi Apemeia'nın adını verir. Diğer bir görüşe göre de; bunun arkasından tahta çıkan Kral II. Nikomedes Epifanes (M. Ö. 149- 128), annesinin 'Apemeia' olan adını bu kente vermiştir. Roma İmparatorluğu ile iyi ilişkiler kuran 'Bithnya Krallığı' 300 yıl gibi uzun bir süre bağımsızlığını korumasını bilmiştir. Attaloslar'a mağlup olan Hannibal bile güçlü gördüğü, I. Prusias'a sığınmıştır.

Bithynia Kralı IV. Nikomedes; M. Ö. 74 yılındaki ölümünden önce, ülkesini Romalılar'a bırakmıştı. M. Ö. 63 yılında Pompeius'un yaptığı düzenlemelerden sonra, kentte sikke de darp edilmeye baş-

lanmıştır. Bunlar tarihte 'Apemeia sikkeleri' olarak bilinirler. Apemeia o dönemde, Roma'nın Bithynia eyaletindeki 12 idari biriminden biriydi. Kentte sorunların görüşüldüğü bir meclis bulunuyordu. M. Ö. 44 yılında; Roma Kralı Caesar, bu kente 'Colonia Julia Concordia' ünvanını uygun görmüştür.

M. S. 58 yılında buralarda yaşayan halklar, Gothlar'ın saldırısına uğramışlardır. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere; bu yöre eski Bithynia ülkesinin topraklarıydı. Yaşadığımız bu kent; 'Antik Çağ'dan beri Myrleia, Apemeia, Montania ve Mudanya gibi adlarla anılmıştır. Roma hakimiyetinden sonra, Bizans egemenliğine giren bölge, 1071'den sonraki yıllarda, doğu bölümü Selçukluların hakimiyetine geçti. 1095'ten itibaren bölgeye 'Haçlı' akınları başladı.. Bu verimli topraklara bir süre, Haçlılar hakim oldu. 'Apemeia'nın adını, dağlık / tepelik yer anlamına gelen 'Montania' şeklinde değiştirdiler. Bizanslılar 'Montagnac' demişlerdir. Haçlılar 1204'te İstanbul'u da ele geçirdiler.

Evliya Çelebi'nin, 'Seyahatname' adlı eserinde belirttiği üzere; Orhan Gazi, 1321 yılında Mudanya'yı aldığı anda, burada yaşayan Rumlar bir daha kullanmasın diye kentin kalesini yıktırmıştır. O yıldan itibaren buraya Türk boyları gelip yerleşmeye başladılar.. Yörükali, Çepni, Kızılköy (İpekyayla), Balabancık, Mirzaoba, Kaymakoba, Hançerli gibi köylerin o yıllarda kuruldukları sanılıyor! Türkler; Mudanya ve

Myrleia Antik Kenti'nden çıkan bronz heykel

çevresindeki Rumlarla yüzyıllarca kardeşçe bir arada yaşam sürdürdüler. 'Montania' adı da yıllar içinde Türkçe söyleyişe uygun olarak, 'Mudanya' şeklinde telaffuz edilmeye başlandı.

Bugünle bir kıyaslama yapılması açısından, Mudanya'nın 1899 yılındaki merkez nüfusunun 5000'ini aştığını belirtmeliyiz. Bunun yarısından fazlası Hristiyan Rum'du. O yıllarda kent içinde 10 han, 6 harir (ipék) fabrikası, 6 cami, 2 mescid, 1 tekke, 3 kilise, 2 hamam, 12 fırın ve 116 dükkân bulunuyordu. Bu tabloya bakarak, kent halkının o devirde ekonomik ve sosyal açıdan oldukça hareketli bir yaşam içinde olduğunu söylemek mümkündür.

'Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Rumların Yunanistan'a gitmesiyle boşalan Mudanya, 'Mübadele Anlaşması' ile Yunanistan'ın Girit adasından ve daha başka yerlerinden gelen göçmenlerle yeniden dolmuştur. İlçenin bugünkü toplam nüfusu 77 bin 500'dür. Kent içi nüfusu ise 50 bini aşmıştır.

Mudanya Hükümet Konağı - 1892

I. DÜNYA SAVAŞI İLE MONDROS VE SEVR ANTLAŞMALARI

1299' da kurulan Osmanlı İmparatorluğu, 1922 yılına dek 623 yıl sürmüştür. Bu koca İmparatorluk, 1914'ten önceki son yüz yıl süresince çok toprak yitirmişti.

1914'te başlayan I. Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu elinden çıkan toprakları yeniden kazanmak ümidiyle Almanlarla birlikte 'İttifak Devletleri' safında savaşa girdi. Çanakkale, Kafkasya, Makedonya, Romanya / Galiçya, Suriye / Irak, Mısır ve Yemen gibi cephelerde düşmanlarla savaşmak zorunda kaldı. Sonuçta, Almanlarla birlikte savaşı yitirdik. 30 Ekim 1918'de Osmanlı'ya çok ağır koşullar taşıyan 'Mondros Ateşkes Antlaşması' imzalatırıldı. Bunun belli başlı maddeleri şöyleydi:

1-Boğazlar açılacaktı.

2-Osmanlı orduları derhal terhis edilecekti.

3-Limanlar, Toros tünelleri, telsiz / telgraf istasyonları 'İtilaf Devletleri'ne teslim edilecekti.

4-İtilaf Devletleri gerekli gördükleri zaman mütareke sınırını aşarak istedikleri yerleri işgal edebileceklerdi.

5-İtilaf Devletleri gerekli görürlerse, Doğu'da Ermenilerin oturdukları yerleri de işgal edebileceklerdi.

Yapılan antlaşma tam bir teslimiyet belgesi idi. ‘İttihat ve Terakki’ mensupları ile aydınlar; Osmanlı’nın ‘ölüm fermanı’ olan bu antlaşmayı reddediyorlardı.

Çok geçmeden Fransa; kendi ülkesinin tüccarlarının Bursa’da bulunan ipek fabrikalarının ve Bursa ile yapılan ipek ticaretinin kolaylaşması amacıyla 1892 yılında Mudanya ile Bursa arasında inşa edilen demiryolunun güvenliğini sağlamak üzere Mudanya’ya bir miktar asker çıkardı.

İtilaf Devletleri’nden olan İngiltere de bu antlaşmanın 4. maddesine dayanarak 16 Mart 1920’de İstanbul’u işgal etti. Yunanlıları da kışkırtarak, onların da İzmir’e asker çıkarmalarını teşvik ettiler. 15 Mayıs 1919’da Yunan askerleri İzmir’e ayak basarak Anadolu’nun batısını işgal etmeye başladılar.. Bunun üzerine M. Kemal 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkarak Anadolu’da topyekün bir ‘Kurtuluş Savaşı’ hamlesi başlatılması çalışmalarına girişti. Bir süre sonra da, İtilaf Devletleri bu kez 10 Ağustos 1920’de ‘Sevr Antlaşması’nı dayattı. Buna göre Osmanlı toprakları İtilaf Devletleri tarafından paylaşılıyordu. İngilizler Mısır, Suriye, Irak’ı, Fransızlar Hatay, Antep’i, İtalyanlar Antalya yöresini, Yunanlılar Batı Anadolu’yu alıyorlardı. Doğu’da Kürt ve Ermeni devletleri kurulması kararlaştırılıyordu. M. Kemal ve arkadaşları bu plânı reddettiler. Bu antlaşmayı imzalayan Osmanlı Devleti’ni ve padişahın kararlarını tanımadılar. Eylül 1922’ye dek sürececek bir ‘İstiklâl Savaşı’ başlattılar. 9 Eylül 1922 günü Yunanlılar İzmir’de denize döküldü. Bursa 11 Eylül, Mudanya da 12 Eylül günleri düşman çizmesi altından kurtarıldı.

Şimdi Mudanya’daki savaş öncesi duruma, çetin geçen savaş yıllarına ve düşmanla olan mücadeleye değinelim.

KURTULUŞ SAVAŞI ÖNCESİNDE MUDANYA'NIN DURUMU

Mondros sonrasında dağıtılmaya başlanan Osmanlı ordusundan sivil yaşama geçen askerler ve zabıtlar; 'Anadolu'nun eşiği' gibi algılanan Mudanya üzerinden evlerine dönmeye çalışıyorlardı. Haberleşme, 6 Nisan 1920 günü Mudanya'da kurulan 'Anadolu Ajansı' ofisinden sağlanıyordu.

15 Mayıs 1915'te İzmir'in Yunan Ordusu tarafından işgal edildiği gün; 56. Tümen; hiç karşı koymadan ve tek mermi bile atmadan teslim oldu. Tümenin askerleri, Kumandan Ali Nadir Paşa'nın emriyle, Patris adlı bir gemiye bindirilerek deniz üzerinde yedi gün öylece bekletildi. Daha sonra da, adı geçen o gemiden Timistokoli adlı şilebe aktarıldı ve Leon adlı torpido botunun refakatinde 25 Mayıs 1919'da Mudanya'ya gelindi. Burada karaya inileceği bildirildi. Önce Ali Nadir Paşa ve subaylar karaya ayak bastılar. Erler de mavnalarla boşaltıldı. Mudanyalı Lütü Efendi adlı bir şahıs; halka sıcak yemek kaynatırarak, erata dağıttırdı.

Halk limanda toplanmış, olanları heyecanla ve endişeyle izliyordu. Ali Nadir Paşa halka hitaben; *"Harbiye Nezareti'nin silahlı çatışmaya girilmemesi emrini verdiğini ve bunu uygulamak zorunda kaldıklarını"* söyledi. Bunun üzerine bir subay bağırarak:

-Paşam!. Paşam!. Bu facianın ve felaketin başlıca sorumlusu sizsiniz.

Koca bir ordunun yönetimi size aitti. Emir beklemeye gerek yoktu. Böyle ani olaylarda kumandanlar kendi yetkileriyle ve gerektiğinde her türlü tehlikeyi göze alarak bir çare bulurlar. Hatta icabında ölürlere de. Biz şimdi burada kabahati birbirimize yüklemekle sorumluluktan kurtulmuş olamayız. Felâket felâkettir. İzmir'in işgalinde ve işgal sırasında yapılacak birçok şeyler vardı, diye sert bir dille kendi düşüncelerini dile getirdi.

Demografik yapı ve sosyal yaşam:

Mudanya merkezinde olduğu gibi Tirilye, Siği, Dereköy, Aydınpınar köylerinde de Rum nüfus çoğunlukta idi. Buralardaki Rumlar; el zanaatları, ipekböcekçiliği, flatür, zeytin, zeytinyağı, sabun ve şarap üretimi sayesinde zenginleşmişlerdi.

Bursa ve Mudanya'da birer Rum Metropolitliği bulunuyordu. İtilaf devletleri Mondros Antlaşması'na dayanarak; kendilerinde, istediklerini uygulama yetkisi görüyorlardı.

Bursa Metropolitisi Doretheos Efendi'nin isteği üzerine; Afrika'daki sömürgesi Senegalli askerlerden oluşan bir Fransız birliği, Bursa ve çevresindeki Rum ve Ermenileri korumak üzere görevlendirilmişti.

Bursa ve Mudanya, Osmanlı İmparatorluğu'nun küçük sanayisinin gelişmiş olduğu ve ayrıca Rumların, Ermenilerin ve yabancı Levantenler'in önemli yatırımlarının bulunduğu bir merkezdi. Bu nedenle ekonomik ve sosyal yaşantı Anadolu'nun diğer yerlerine göre daha faaldi. İstanbul Mudanya arası deniz yoluyla, Mudanya Bursa arası da demiryolu ile birbirine bağlıydı. Mudanya bu açıdan stratejik bir konumdaydı.

DÜŞMAN İŞGALİ ÖNCESİNDE 'KUVVA-İ MİLLİYE' KARŞITI HAREKETLER

a-Heyet-i Nasiha (Nasihah Kurulu)

Mondros Antlaşması'nın halk üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek üzere İstanbul'da iki kurul oluşturulmuştu. Bunlardan biri 'Heyet-i Nasiha' adını taşıyordu. Bu heyetin asıl amacı; saltanatı korumak, halkın tepkisini azaltmak, işgalci güçlere karşı direnişi kırmak ve 'milli güçleri' tasfiye etmektir. Bu gibi konular üzerinde çalışarak

halkı kandırmaya çalışacaklardı. Bu işler yabancı işgalci güçlerin isteği ile yapılıyordu.

16- 04- 1919 günü 'Heyet-i Nasiha' üyeleri Alemdar gemisiyle İstanbul'dan Mudanya'ya hareket eder. Geceyi Mudanya açıklarında demirleyen gemide geçirirler ve 17 Nisan sabahı Mudanya'da karaya çıkmışlar ve buradan da kendileri için özel olarak kaldırılan trenle Bursa'ya gitmişlerdir. Bursa Belediyesi'nde toplantı düzenlemişler ve güya Padişah ile Şeyhülislam'ın isteklerini bildirmişlerdir. 18 Nisan'da Ulucami'de Cuma namazı kılınmış, 19 Nisan'da Işıklar Askeri Lisesi, sultan camileri ve türbeleri ziyaret edilerek halka şirin görünmeye çalışmışlardır. 20 Nisan'da Balıkesir'e gitmek üzere buradan ayrılmışlardır. Daha sonra İzmir ve Aydın'a da uğrayan kurul üyeleri buralarda da propagandalarını sürdürmüşler ve 29 Nisan'da ciddi bir direnişle karşılaşmışlardır.

b-Fetvalar Savaşı:

1920 yılının Şubat ile Nisan ayları arasında padişah yanlısı ve milli güçler karşıtı Çerkez asıllı Ahmet Anzavur adında biri, Balıkesir ve Bandırma dolaylarında II. isyan hareketini başlattı. Padişah ve işgal kuvvetleri de kendisini destekliyordu. Amaç milli güçleri yani 'Kuvva-i Milliye' kuvvetlerini sindirmekti.

Halkın ulusal kalkışmasını bastırmak üzere, Padişah V. Mehmet Vahdettin ile Damat Ferit Paşa Hükümeti, Şeyhülislam Dürrizade Es-seyyit Abdullah'tan aldıkları fetvada; 'M. Kemal ve arkadaşlarının haydutluk yaptıkları ve bunların tek tek ya da topluca öldürülmelerinin caiz olduğu' ifade ediliyordu. Bu fetva, Anzavur Ayaklanması'nın en karmaşık günleri olan 10 – 12 Nisan arasında bir İngiliz torpidosu ile Mudanya'ya getirildi ve Rum çocukları vasıtasıyla 'Fetva-i Şerif' olarak Müslüman halka dağıtıldı.

O günlerde Mudanya Kaymakamı olan Asaf Bey bu konuda üzüntülerini belirten şu sözleri söylemiştir:

"Fetva-i Şerifleri Rum çocuklarına dağıttırarak kadar aşağılık davranan hükümete ne denir?"

Asaf Bey daha sonraki bir gün de bütün devlet memurlarını çağırarak: *"Bu hal böyle devam ederse, ben şahsen tahammül edemeyeceğim ve kaçacağım. Hükümeti benim makamım temsil ettiği için, birçok tarizlere hedef olacağım. Esasen asabiyim. Bir daha böyle bir kumandan*

gelip de, kendince emirler vermeye kalkışırsa, emin olunuz ki vuracağım. Ondan sonra da ne olursa olsun. Yalnız benim yerime Kadı Hüseyin Hüsnü Efendiyi vekil bırakacağım. Artık ondan sonra nasıl isterseniz öyle idare ediniz” demiştir.

Bir zaman sonra beraberinde bazı zevatla birlikte Kaymakam’a gelen İngiliz subayı: *“Bizim hiçbir kötü maksadımız yoktur. Ancak padişahınız hazretlerinin emirleri ve fetva-i şeriflerini daha önce getirip dağıttım. Bu fetvaların ben gittikten sonra toplattırılıp yakıldığı haberi aldım. Bunun üzerine bu saygısızlığı yapanları öğrenmek ve tutup götürmek için emir aldım. Bunun için geldim” dedi.*

Kaymakam da mağrur İngiliz subayına cevaben: *“Padişaha olan bağlılık ve saygımızdan dolayı ben size teşekkür ederim. Padişah adına geldiğinizi ve padişah adına hareket ettiğinizi şimdi öğrenmiş bulunuyorum. Geri dönüşünüzde padişaha şunu söylemenizi rica edeceğim; ‘fetva-i şerifleri’ ben yaktırdım. Bunun nedeni de padişah hazretlerinin anlayacağı ve yüksek kişiliğinizin de kabul buyuracağı gibi saygısızlığımdan değildir. Biz Müslümanız ve ‘fetva-i şerifleri’ de baş üstünde tutarız. Dağıtılan ‘fetva-i şerifler’ Rum çocuklarının ellerinde, şurada burada, kahvelerde, sokak ortalarında dolaşıyordu, bizim dinimiz böyle şeylere izin vermemiştir. Keşke hepsini de toplatabilse idim, çok sevap kazanacaktım. İşte ‘fetva-i şeriflerin’ toplattırılmasının gerekçesi budur. Bunu böylece Padişaha söylemenizi rica ederim’ diye konuşmuştur.*

Pek sakin ve durgun bir vaziyette bunları dinleyen İngiliz subayı; *“Doğrudur.. Doğrudur.. Siz Müslümanların, dininize ve padişahınıza çok saygı gösterdiğinizi biliyoruz. Affedersiniz!. Kusura bakmayın”* diyerek ayağa kalkmış ve orada bulunan herkesin ellerini sıkarak uzaklaşıp gitmiştir.

Bunun üzerine Bursa’da toplanan din adamlarından oluşan bir kurul karşı bildiri hazırlar. Bunda şöyle denmekteydi. *“Tutsaklıkta bulunduğu kesin olan padişah iradesine, mutanın (boyun eğme) gerekli olmayacağı kesindir. Hepsimiz bu kanıdayız.”*

DÜŞMAN İŞGALİNE KARŞI DİRENİŞ ÖRGÜTLERİ

a-Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti:

Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgalinin acıları yürekleri yakıyordu. İzmir'in de Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin ardından, Sivas'ta toplanan kongreyle, milli galeyan dalga dalga Anadolu'nun her yanına yayılıyordu.. Bununla birlikte düşmana karşı direniş örgütleri de ortaya çıkmaya başlamıştı..

'Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti' Emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı Anadolu insanının özgürlüğü ile bağımsızlığını uluslar arası hukuk boyutuyla savunan bir dernekti.

Çoğunluğu Rum kökenli halktan oluşmasına karşın, Mudanya; Anadolu'daki 'Milli Mücadele' hareketlerinin bağlantı noktasını teşkil ediyordu. Ekim ayında Mudanya'da 'Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi açıldı. Bu oluşumu Müftü Hafız Ahmet (Erozan), Faik Tuğberk, Hacı Cemal (Bilge), Mülazım (teğmen) Şükrü, Komiser Muharrem, Abdi Karpuzoğlu ve oğlu Cavit, Ahmet Nafi (Dinç), Liman Reisi, Akköylü Halil İbrahim ve İhsan adındaki kimseler sağlamışlardı. İngilizler 6 Temmuz 1920'deki çıkarmanın ardından bu örgütlenmede yer alanların peşine düşmüştür. Hacı Cemal (Bilge) vaziyetin vahim olduğunu öğrenerek kaçmıştır. Karpuzoğlu Abdi ile oğlu Cavit, Tahsin, Eczacı Sait, Komiser Muharrem, Mülazım Şükrü, Liman Reisi, İhsan ve Akköylü Halil İbrahim tutuklanıp götürülmüşlerdir. Mülazım Şükrü daha sonra bir kolayını bulup kaçmış ancak İnönü Savaşı'nda şehit düşmüştür. Faik Bey Anadolu içlerine gitmek üzere iken, Rumların ihbarı sonucunda yakalanmış, İzmir'e götürülerek hapsedilmiş, daha sonra buradan da esir olarak Yunanistan'daki esir kamplarına sevk edilmiştir. Bir fırsatı değerlendirerek oradan kaçıp, Mudanya'nın kurtuluş mücadelesinde görev yapmıştır.

b-Redd-i İlhak Cemiyeti:

Anadolu topraklarının Emperyalist ülkeler ve onların piyonu olan Yunanlılar tarafından kendi ülkelerine dahil edilmek istenmesine karşı, kurulmuş ulusalcı bir cemiyetti.

Paris Barış Konferansı görüşmeleri sırasında, Yunanistan Başbakanı Venizelos, 4 Şubat 1919'da; Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Trakya'yı

ve Meis Adası'nın karşısından başlayarak, kuzeyde Marmara denizine dek uzanan hattın batısında kalan topraklarını Yunanistan'a terk etmesini istemiştir. Yani açıkçası buraları kendi ülkesine ilhak etmek niyetinde olduğunu göstermişti.

Bu haber Anadolu'da yayılmasına rağmen, Yunanlılar 15 Mayıs 1919 günü İzmir'i işgal ederlerken fazla bir direnişle karşılaşmamışlardır. Bunun ardından Ulusal bilinçlenme gelişmeye başlamış ve birçok yerde 'Redd-i İlhak Cemiyetleri' kurulma girişimleri olmuştur. Redd-i İlhak Cemiyeti Bursa'da, 1919 yılının Temmuz ayında Setbaşı'ndaki bir dükkânda faaliyete geçmiştir. Üye sayısı kısa sürede artarak, silahlı birlikler teşkil edildi. Düşmana karşı direniş hareketi daha örgütlü hale geldi.

MUDANYA'YA İNGİLİZ ÇIKARMASI VE ŞÜKRÜ ÇAVUŞ'UN ŞEHİT EDİLMESİ

16 Mart 1920'de, Müttefik kuvvetler askerleri İstanbul'u işgal etmişti.

O günlerde Mudanya açıklarında demirli bulunan bir İngiliz gemisinden 30 kişilik bir keşif birliği karaya çıkıp tutunmaya çalış-

muş, ancak sert tepki görmeleri üzerine kısa süre sonra gemilerine geri dönmek zorunda kalmışlardır. O sıralarda Gemlik Körfezi'nde Armutlu – Mudanya – Tirilye üçgeni içinde kalan deniz sahasında, bir İngiliz torpidosu devriye gezmekteydi. Bir başkası da Tirilye açıklarında demirli bulunuyordu. Nisan sonuna kadar Ulusal güçler 'Anzavur İsyanı' ile uğraştı. Bu mücadele devam ederken, İngiliz gemileri Gemlik ve Mudanya'yı bombaladılar ve karşılardaki sahilde neler olup bittiğini anlamaya çalıştılar! Bir İngiliz torpidosu 6 Nisan'da Gemlik ve Mudanya'ya uğramış ve kumandanı, söz konusu edilen isyan hakkında bilgi toplamaya çalışmıştır.

2 Haziran'da; İngiliz savaş filosuna mensup 2 gambot, 4 top ve 1 açık gemi Mudanya'ya top atışı yaptı. 25 haneden 100 civarında insan zarar gördü. Tümen Kumandanı ve Vali durumu protesto ettiler. 173. Tümen taşkınlıkları önlemeye çalıştıysa da muvaffak olamadı.

25 Haziran 1920 Cuma günü Gemlik körfezindeki 12 gemilik İngiliz deniz filosundan ayrılan 7 savaş gemisi, sabah 06.15'de Mudanya açıklarında demirledi. Saat 07.00 sıralarında tam teçhizatlı İngiliz askerleri sandallarla kıyıya çıkarak kasabayı işgale başladılar. İlk anda 100 kadar İngiliz askeri Mudanya'da karaya ayak bastı. İşkele, Hükümet Konağı çevresine ve Arnavutköy'e İngiliz askerleri konuş-

landırıldı. İngilizler, Liman Reisi'ni Jandarma Dairesi'nin balkonuna çıkartıp; 'İngiliz Hükümeti'nin Kuvva-i Milliyeciler'in cakalarına tahammül edemeyeceğini, Kuvva-i Milliye' mensuplarının alınıp götürüleceğini, Kemalist çetelerin hareketlerine uyarak Hıristiyanlara eza ve cefa etmelerine meydan verilmeyeceğini, gerektiğinde Mudanya'yı topa tutacaklarını.. Ve çok daha kötü şeyler olacağını ilân ettirdiler.'

Bursa ve çevresini korumakla görevli 56. Tümen, hemen bu kötü durumdan haberdar edildi. Bunun üzerine 173. Alay'a bağlı 2. Tabur, Curnaderesi denilen boğazın batısındaki 'Bakacak' sırtlarına konuşlandı. Küçük bir jandarma ile Kuvva-i Milliye kuvveti de Yörükali köyü ile Tepederbent (Tepedevrent) arasındaki siperlere yerleştirildi. Mudanya'daki 5. Bölük askerleri savunma yapmak üzere geri çekildiler. Şükrü Çavuş adında bir yiğit, vatanının düşman çizmesi altında kalmasına çok içerlemişti. Silahını omzuna vurup şimdiki İskele Meydanı'nın üst taraflarında bulunan mezarlığın arkasına gizlenerek etrafı gözetlemeye başlar.. Bu sırada karaya çıkıp iskele civarında toplanan İngiliz askerlerinin kumandanı olduğu sanılan bir binbaşı ile yanındaki subay ve erler hep birlikte 'Kadı Çeşmesi'ne doğru ilerlemektedirler. Şükrü Çavuş, onları vurmak üzere vaziyet alır, silahını ateşleyerek önde yürüyen binbaşığı öldürür. Yanındaki bir subay ile bir eri de yaralar. Bu durumu gören İngiliz müfrezeleri hemen çevreyi kuşatmışlar ve karşı ateşle Kahraman Şükrü Çavuş'u orada şehit etmişlerdir. İngilizler ummadıkları bu direniş karşısında geri dönerek gemilerine binmek zorunda kalmışlar ve beklemeye geçmişlerdir. Mudanya ve Türkiye için bu tarih ve bu olay çok önemlidir.

Bu çıkarma girişiminden sonra, halk üzerinde bir panik havası esmeye başladı. Bunun arkasının geleceğinden korkuluyordu. Birçok kimse, can emniyetleri için korunaklı bir yer arama telaşına düştü. Bazı kimseler Bursa'ya göç etmeye karar vermişlerdi. Özellikle geceleri kaçıp gitmeyi düşünüyorlardı. Eş dost, akrabalar, yakın arkadaşlar gece vakti yollara düşerler.. Yorgun argın, perişan bir vaziyette Bursa'ya ulaşırlar. Kendilerini gören Bursalılar; ne olup bittiğini sorarlar. Durumu öğrenince de; 'Top seslerini duyuyorduk ama neler yaşandığını kestiremiyorduk' diye hislerini ifade ediyorlardı. Anlaşılan o ki; düşman donanmasının gemileri Mudanya'yı topa tutuyor, Bursa halkı ise bunun ne anlama geldiğinin ayırında değildi henüz. Ne kadar üzüntü verici bir durum değil mi? Bursa'ya ulaşan bir kısım ahali, İnegöl ve

Yenişehir taraflarına gitmeye çalışırlar ancak kendilerini götürecek vasıta bulamazlar. Bu nedenle aralarından tekrar Mudanya'ya dönenler olmuştur. Geri gelenler; İskele Meydanı çevresindeki bombalanıp harabeye dönmüş binaları görünce, daha bir üzüntüye kapılırlar.

YUNAN ORDUSU'NUN MUDANYA'YI İŞGALİ

Yunan birlikleri 2 Temmuz 1920'de Kirmastı (M. K. Paşa) ve Mihaliç'i (Karacabey) işgal ederler. O sıralarda Mudanya Tepeleri'nde çok sayıda Türk askeri bulunduğunu zanneden İngilizler, gemilerindeki toplarla Mudanya ve Gemlik'i hedef alarak bombardımana başladılar..

Yunan birlikleri Balıkesir'den Mudanya'ya doğru ilerlerken, İngilizler 6 Temmuz'da Mudanya'yı üç saat boyunca top ateşine tuttular ve ardından kente çıkarak resmi binaları kontrol altına almaya çalıştılar. Rum ve Ermeni çeteciler de bunlara yardım ettiler.

56. Tümen'in umursamazlığı, halkın moralinin çökmesine neden olmuştu. Bursa ve çevresi, Ankara Hükümeti'nin kontrolünden çıkmak üzereydi.

Batı yönünden Mudanya'ya doğru gelmekte olan 20 bin kişilik Yunan ordusuna karşı koyabilecek 3 bin 500 kişiden oluşan 56. Tümen ise Bursa'ya doğru hareket etti. Mudanya ve Bursa'nın işgal edilmek istenmesi tepkilere neden olmuştu. Az ve cılız da olsa karşı koymalarda bulunulması, Yunanlıların buraları işgal etmesine bahane oldu. İngilizler, 8 Temmuz'da Mudanya'yı tamamen Yunan kuvvetlerine terk etti. Kente giren Yunan güçleri bazı Müslüman evlerini ateşe verdi. Rum ve Ermeni çetelerle birlikte 100'den fazla Türk'ü katlettiler. Postane, otel gibi bazı önemli binalar yanmış, yıkılmış ve harap hale gelmişti. Daha sonraki günlerde de Bursa ve Mudanya dolaylarındaki Yunan askerleri ile Rum ve Ermeni çeteleri halka zulüm etmeyi sürdürdüler.. Bunun üzerine Vali, güvenliği sağlamak amacıyla bir gezici emniyet birimi oluşturulmasını önerdi. Bu teklif; İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı tarafından kabul görmedi.

Yunan işgalciler, halka; padişahla yapılan mütareke şartlarını uygulamak ve kendilerini çetecilerden kurtarmak için geldiklerini söylüyorlardı. İlk anda memurlara da iyi davranarak onların gönüllerini kazanmaya çalışmışlardır.

Bursa ili sınırları içindeki 2 Rum Metropolitliği'nden biri Mudanya'da bulunuyordu. Bunlar da Yunan askerleri ve kumandanları üzerinde etkinlik sağlıyorlardı.

Diğer yandan cahil zümre de; yerli yersiz Kuvva-i Milliye, M. Kemal ve yurtseverler aleyhinde atıp tutuyordu. Bunların arasında kimi din adamları da vardı.

O günlere dair anlatılanlar yürek burkuyordu.

Bilgi Yayınevi tarafından Mayıs 2005'te 5. baskısı yapılan Turgut Özakman'ın yazdığı 'Şu Çılgın TÜRKLER' adlı eserde, anılarına yer verilen Mudanya Bidayet Mahkemesi sorgu yargıcı Abdullah Galip Tokça'nın, yaşadığı bir olayla ilgili olarak şunlar anlatılıyordu:

"Dini bütün bir Müslüman'dı. Çok önemli engel yoksa, Cuma namazını kaçırmazdı. Aptesini aldı. İçinden, millete sabır vermesi, memleketi esenliğe çıkarması, orduya zafer nasip etmesi için Allah'a dua ede ede camiye geldi. Ortalarda bir yer bulup oturdu. Kimsenin neşesi yoktu. Her gün köylerden Yunanlıların yaptığı rezilliklerle ilgili haberler geliyordu. Birtakım vurdumduymazlar dışında halk azap içindeydi."

Cami hocası vaazının başında şöyle dedi:

"Ey Müslümanlar! Neden mağlup olduk? Neden şehrimiz işgal edildi? İyi düşününüz. Çünkü Allah'a kulluk görevimizi ihmal etmeye başlamıştık. Bu işgalciler, hiç şüphe yok ki, dini görevlerini ihmal

edenleri, dinsizleri terbiye için Cenab-ı Hak tarafından yollandı. Camilerimiz, mescitlerimiz şimdi bu işgal sayesinde doluyor. Bu nimetin kadrini bilelim.”

Abdullah Galip Bey'in midesi bulandı. Toparlanıp camiden çıktı. “Keşke kalkıp itiraz etseydim, böyle düşünmenin Müslümanlığa uymadığını, Allah’a saygısızlık olduğunu söyleseydim” diye pişman oldu ama artık çıkmıştı.

Üzüntü içinde işine döndü.

Din konusundaki cahilliğin ne kadar tehlikeli olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştı. Dinde cahillik ile ihanet arasında, usturanın ağzı kadar incecik bir aralık vardı.

Emekli Öğretmen Ünal Kırkaya da; hocanın birinin o günlerde bir camide yukarıdaki paragrafta yazılanlara benzer şekilde vaaz verdiğine dair bir rivayet nakletmektedir. Şöyle:

“İşgalci Yunan askerleri kumandanlarının emri ile bir Cuma günü sokakları gezerek; avare avare dolaşan, duvar diplerinde pinekle-yen, kahvelerde vakit geçiren kimselere; ‘Biz Padişahın fermanı ve Şeyhülislâmın fetvası üzerine buraya geldik. Sizi, Kemalist çetelerden kurtaracağız.’ demişler. Daha sonra da: ‘Bugün, günlerden ne diye? Sormuşlar. “Cuma” cevabını alınca da; “Öyleyse ne duruyorsunuz, haydin bakalım hepiniz camiye” diyerek halkı camilere doğru ko-valamışlardır. Camiler hıncahınç dolunca da hocalardan biri:”Hay Allah razı olsun bu adamlardan, camiler onların sayesinde ağzına kadar doldu” demiştir.

Bazı softalar ise; ‘Biz buna lâıyız, vaktiyle yaptığımız fenalıkların cezasını çekiyoruz’ diyorlardı.

Bununla birlikte Dağıstanlı Hacı Osman Efendi adlı bir başka hoca ise camide;” Ey Müslümanlar, sizi kurtarmak için hayatlarını feda etmekte ve de kan deryasında boğulmakta olan kardeşlerinizin kuvvetleri azdır. Fakat Allah'ın inayetiyle sizi ve üzerimize çöken kâbusu kaldıracaklardır. Onlardan çok olan kuvvetlere galebe çalacak ve sizi kurtaracaklardır. Müsterih olunuz. Cenab-ı Hak öyle buyuruyor” diye vaaz verecek cesareti gösterebilmiştir.

Yunan askerlerinin kent içindeki barınma ve eğitim yerleri, şimdiki stadyumun bulunduğu alandı. Küçük bir askeri birlik de gece gündüz

sokakları dolaşarak güvenliği sağlamaya çalışıyordu.

İşgal yıllarında Mudanya Sorgu Hakimi olan M. Galip Tokça, kasabanın işgali sırasında yaşanan olaylardan birini de şöyle anlatır:

“Birtakım zavallı köylüler çete denilerek, her türlü işkencelerle hapsediliyor veya esir diye Yunanistan’a gönderiliyorlardı. Memurlara kötü davranılıyordu. Devlet gelirlerine el konmuştu. Bursa’ya padişahçı daha doğrusu Yunancı bir vali gelmişti.”

İşgal kuvvetleri devletin gelirlerine el koyarak, sarflarını kendi menfaatlerine göre düzenliyorlardı. İstediklerini devlet kademelerindeki çeşitli görevlere atıyorlardı.

Vekâleten Kaymakamlığı yürüten Zeynel Abidin Bey, bir gün bütün memurları toplayıp; *“Arkadaşlar durumu açıklamaya gerek görmüyorum. Vaziyet çok naziktir. Ben hükümeti temsil edeceğim. Bütün sorumluluk bana aittir. Sizden de elbirliği ile yardım istiyorum. Merak ve kaygıya kapılmayalım. Ben, bu konuda üzerime düşeni yapacağıma dair size güvence veriyorum. Burada kukla değiliz. Elbette ki, milletimize borçlu olduğumuz gerekli hizmeti ve görevi ne pahasına olursa olsun yapacağız. Yalnız metin olunuz”* demiştir.

Kaymakam yurtsever, dürüst, adil bir kişi olarak Mudanyalıların güvenini kazanmıştı. Hatta Hancızade Hacı Mehmet Efendi’nin küçük kızı ile nişanlanmışlardı kendisini. M. Kemal yanlısı diye fazla görev yapamadan tutuklanıp esir olarak Atina’ya götürüldü. Yerine gelen Hamit Bey; Yunanlılarla iyi geçinmeyi ön planda tuttuğu için, kiliselerdeki ayinlere dahi katılıyordu. Yunan işgalcileri ile birlikte oluyordu.

Diğer yandan insanlar baskı ile sindirilmiş durumdaydı. Korkudan kimse sesini çıkaramıyordu. Kaçıp, kurtulmak istiyorlardı ama nereye, nasıl gideceklerini bilmiyorlardı!

Bu arada Mudanya’nın yerli Rumları askere alınıp, Yunan kuvvetlerine takviye olarak cepheye sevk ediliyorlardı. Öte yandan Anadolu’daki çarpışmalarda yaralanan Yunan askerleri Mudanya’ya getiriliyor, buradan gemilerle Yunanistan’a gönderiliyorlardı. Yakınlardaki cephelerde yaralananlar ise Mudanya’daki hastaneye yatırılıp tedavi ediliyorlardı. Savaş süresince Mudanya’da önemli bir Yunan Birliği ve karargâhı konuşlanmıştı. Burası aynı zamanda Yunan Ordusu’nun önemli bir lojistik merkeziydi.

Mudanya'da daha çok denizci Yunan askerleri bulunuyordu. Bunlar her türlü ahlaksızlığı yapmaktan geri durmuyorlardı. Halka baskı uygulayarak eziyette bulunuyorlardı. Türklerin yaşadığı köylere dağılıp; "Çabuk.. Çabuk.. Üç yumurta bir tavuk" diyerek ellerindekini, avuçlarındakini alıyorlardı. Bir seferinde; İznik'ten gelen bir türbe bekçisini, limandaki vince asarak ibret için sallandırıdılar.

O yıllarda Mudanya'da Yunan güçleri ile işbirliği yapan kimseler de ortaya çıkmaya başlamıştı. Diğer yandan Rum ve Ermeni çeteciler de iş başındaydı. Mirzaoba köyünde insan ve silah arayan çeteciler hamile olan Emine Hanım adlı bir kadını katletmişlerdir. Ardından komşusuna sığınmaya çalışan Topal Kadirlerin Hacer de aynı şekilde katlediliyor. Sonra altınları için Esat Ağa ve eşi Emine Hanım'ın canlarına kıyılıyor. Kendilerine saldıracağından korktukları Halil Ağa da cami içinde tabanca ile vurulup öldürülüyor. Daha sonraları Mirzaoba'da çobanlık yapan Fota adlı bir Siğili Rum, yine Siği köyünün Rum halkından oluşan 'Lazari Çetesi' tarafından; 'Neden Türklere hizmet ediyorsun' diye acımasızca öldürülmüştür.

Yunan işgalini en az zararla atlatmak için kurulan yerel yönetimde görev alan 'Bursa Ticaret ve Sanayi Odası' Başkanı Burdurîzade Osman Fevzi'nin oğlu Cemil Bey, Mudanya'daki işgal kuvvetleri kumandanları ile işbirliği içinde oldu. Kuvva-i Milliye ve Ankara Hükümeti karşıtları arasında yer aldı. Bursa işgal edilirken de Belediye'ye beyaz bayrak astı. Kurtuluş Savaşı sona erdiğinde kurulan özel mahkeme de yargılandı ve 22. 02. 1923'te idam cezasına çarptırıldı.

Mudanya’da sorgu Hakimliği yapan A. Galip Tokça, o günlerle ilgili olarak ilginç bir anekdot aktarır:

“...Bir gün kahvede otuyordum. Karşı masada da Yunan bahriye subayları oyun oynuyorlardı. ‘Pehlivan’ lakabıyla tanınan Tirilyeli deli içeri girer girmez, Yunan subaylarının yanına giderek; Kalemera! Kalemera! Diye seslendi ve sonra da; ‘Celal Paşa top atacak, hepinizi kılıçtan geçirecek.’ Dedi. İçlerinden birini göstererek; “Seni Hamit Ağa’nın hamamında asacak, ocağınıza incir dikecek. Celal Paşa’nın attığı toplar, Kız Kulesi’ni yıkacak, orasını karizma yapacak. Biber, patlıcan ekecek, uyumayın, gözünüzü açın. Bir hafta sonra da bizim büyük bayram olacak. Hepiniz cami kapısına geliniz ve orada bekleyiniz. Namazdan sonra Karpuzoğlu size sadaka verecek” dedi. Az çok Türkçe bilen bir Yunan subayı; “Kimdir bu, ne istiyor? Diye sorar. Kahvede bulunanlardan biri; “Meczuptur, delidir” dedi. O da; “Evet.. Evet deliyim. Deli olmasam buraya gelmezdim.” Diye cevap verdi.

Bu olayı kendi defterime; ‘9 Ağustos 1338 Salı günü’ diye kaydettim.

Hani ne derler; ‘Söyleyene değil, söyletene bak.’

Deli ama çok kimse bunun dediklerinin çıktığını biliyordu. Bir tarihte; “Dimitri’nin fırını içindeki unları ve tekneleri hep birlikte satıyorum. Talip olanlar şimdi buyursunlar” diye bağırmış. Gerçekten de bu Rum sonradan sürgüne gönderilmiş ve fırını da O’nun dediği şekilde satılmıştı.

Bu durumu bilenler, önümüzdeki günlerde neler olacağını merak etmeye başladılar!

1922 yılının Ağustos ayı sonlarında, işgal güçlerinde ve yerli Rumlar arasında bir kıpırdanma, bir tedirginlik seziliyordu. Bu arada Mudanyalı Saip Bey de, Türk gençlerini gizliden gizliye silahlandırıyor. Bu işte başka bir iş vardı ama ne?

8 Eylül akşamından itibaren Bursa ve Mudanya çevresindeki Rum ve Ermeni çeteler, Türk halkına karşı işkence ve zulümlerini artırmışlardı. Bu arada 55 hanelik Söğütözü köyü basılmış, halk camide toplanarak değerli eşyaları ve paraları gasp edilmiştir. Daha sonra çetelerin ardından gelen Yunan askeri birliği de köyü ateşe vermiş ve camide toplanmış olan halktan 2 ile 70 yaş arasındaki 21 kişiyi katletmiştir.

MUDANYA'NIN İŞGALDEN KURTULUŞU

1922 yılının 26 Ağustos gününden sonra; büyük taarruzun Bursa'yı da içine alan kuzey kanadında Kocaeli Grubu, güneyde 3. Kolordu Yunan kuvvetlerine karşı saldırıya geçtiler..

Türk ordusunun 30 Ağustos zaferini kazandığının anlaşılması üzerine de; Mudanyalı Rum kadın ve kızlardan oluşan kalabalık bir grup Hükümet Konağı'na çıkarak Yunan işgal komutanına tepki göstermişlerdir.

Mudanya'daki işgal kuvvetleri kumandanlığı ise; Türk ordusunun kazandığı zaferleri ve batıya doğru ilerleyişini yayınladığı Türkçe ve Rumca bildirilerle yalanlamaya çalışıyordu. Hazırlanan bildirilerin birinde:

“Sinsi düşman Akhisar’da (aslında Karahisar/Afyon denmek isteniyor) bir hücumla kalkmış, ordumuz bunlara lâîyk olduğu dersi vermiş ve bir daha başkaldıramayacak derecede belini kırmıştır. Dolayısıyla Müslüman, Hristiyan herkesin işi ile meşgul olmasını tavsiye ediyorum” denmekteydi.

Mudanya’da bunlar yaşanırken; Türk ordusu ilerleyişini sürdürerek 6 Eylül’de Yenişehir ile İnegöl’ü, 10 Eylül’de Orhangazi’yi, 11 Eylül’de de Bursa ve Gemlik’i kurtarmıştı.

Anlaşılaçağı üzere durum bambaşkaydı. 3. Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa’nın 11 Eylül 1922 günü üstlerine gönderdiği raporda şunlar yazıyordu:

“Kolordu yarın (12 Eylül) Gemlik – Gündoğdu – Mudanya üçgeni içinde bulunan düşmana taarruz edecek, bu bölgeyi temizleyecektir. Mürettep (seyyar) Süvari Tümeni, I. Tümen kendi bölgesine gelince hemen bütün kuvvetiyle Karacabey Kirmastı (M. K. Paşa) doğrultusunda hareket edecek, bir alayını Tirilye – Eşkel şosesini kesecek surette yürütecektir. I. Tümen 11/12 Eylül gece yarısı ne yapıp edip Tepederbendi’ne varacak ve ortalık ağırırken taarruza geçecektir. Kocaeli Grubu, cephesindeki düşmanı takip edecek ve Porsuk Müfrezesiyle irtibat yapacaktır. Meclis Taburu Bursa’da kalacaktır. Ben 12 Eylül öğleyin I. Tümenle beraberim.”

Türk ordusunun öncü birliklerinin önünden kaçarak kurtulmaya çalışan gafillerden bir kısmı Mudanya’ya doğru akmaya başlamıştı.. İstasyon, çarşı ve sokaklar muhacirlerle dolup taşıyordu.. Papazlar kendilerini kurtarabilmek için, Türklerle dostluk kurmaya çalışıyorlardı.

Bu panik ortamından faydalanan Rum ve Ermeni Çeteler evlere girmeye, değerli eşyaları yağmalamaya giriştiler. Bu arada Belediye Başkanı Hafız Galip Bey’in evini de soymuşlar ve oğlunu da yaralamışlardı. Vaziyetin çok ciddi olduğunu anlayan işgal kuvvetleri kumandanı vapura binip Mudanya’yı terk etmişti. Bunu öğrenen Rumlar şaşkınlık ve korku içindeydiler. Kaçmak için çareler arama telaşına düşmüşlerdi. Kiraladıkları üç şileple, Arnavutköy’den Tekirdağ’a hareket ettiler.

Yüzbaşı Abidin Bey Mudanya’da

37. Süvari Alayı 2. Bölüğü’nden bir birlik, Yüzbaşı Abidin Bey

kumandanlığında 11 / 12 Eylül gecesi Mudanya'ya girdi. Kuvva-i Milliye Cartı Ayşe Hanım adındaki bir kadın, gördüklerine Türk askerinin öncü birliklerinin Mudanya'ya geldiği müjdesini verdi. Mudanya'daki Fransız askerlerinin kumandanı da; Türk askerlerinin Mudanya istasyonunda oldukları bilgisini ilgililere ulaştırdı.

Türk milislerden, eşraftan ve yöneticilerden bir grup, aldıkları duyum üzerine vaziyeti öğrenmek üzere istasyona gitti. Aralarında Müftü Niyazi Bey, Savcı Abdürrahim Bey, Tapu Memuru Fuat Bey, Hakim Galip Tokça adlı kimselerin bulunduğu heyet, istasyon binasında Yüzbaşı Abidin Bey'i görünce sarılıp kucaklaştılar. Mutluluk gözyaşları döktüler. Yüzbaşı Abidin Bey; *"Arkadaşlarım hepinize teşekkür ederim. Yalnız şimdi zihnim çok meşgul. Kıt'amlı rabitam kesildi. Gemlik'ten deniz kenarını takiben geldim. Maksadım da, Allah nasip ederse, düşmanın ricat hattını kesmektir"* der.

İstasyondaki Fransız Binbaşısı; *"Yunan birliklerinin bir kısmının Tepederbent'e geldiklerini ve Mudanya'ya doğru çekilmekte olduklarını, bunların küçük Türk birlikleri için tehlike arz ettiğini"* söyler ve konuşmasını şöyle sürdürür: *"Bu askerler benim misafirlerimdir bu nedenle ben onları muhafaza edip koruyacağım. Hiç merak etmeyin. Yunan ordusu da artık Tepederbent mevkiine gelmiştir. Onları buradan geçirmeyeceğim. Elden gelen gayreti göstereceğim"* der.

Fransız Binbaşısının bu sözlerine karşı Abidin Bey; *"Teşekkür ederim de, ben misafirliğe gelmedim. Vazife-yi vataniyemi ifa edeceğim"* diye yanıt verir.

Çarpışarak çekilmekte olan Yunan birliklerine, Fransız kumandan aracılığıyla; 'kuşatılmış bulundukları ve teslim olmaları' konusunda bir haber gönderilmesi önerisinde bulunur. Öneri kabul görür ve Yunanlılarla irtibat kurulur. Ancak Yunan Kumandanı'ndan alınan haber olumsuzdur. Gelen haberde şöyle denmekteydi. 'Mademki kan dökülmesini istemiyorlar, Türkler teslim olsunlar, ben iki saat sonra oradayım.'

Tabiidir ki, galip durumdaki bir ordunun kumandanının böyle bir öneriyi kabul etmesi mümkün değildir. Bunun üzerine Yüzbaşı Abidin Bey, önce Tümen Kumandanlığı'na bir rapor yazıp gönderir. Sonra 17 kişilik müfrezesiyle birlikte düşman mevzileri arasından korkusuzca geçerek birliğine katılma hazırlıklarına başlar.

Bu durum karşısında Fransız Kumandan: “Siz istirahat edin, onlar bir şey yapamazlar. Ben sizi muhafaza eder, korurum” diyerek Abidin Bey’in sonu belirsiz tehlikeli bir işe girişmesini önlemeye çalışır. Bu arada orada bulunan Mudanyalı eşraf da alınan kararın iptal edilmesini ister. Abidin Bey hiçbirini dinlemeyerek kafasındaki plânı uygulamaya koyulur.

Yüzbaşı Abidin Bey’in 11 Eylül 1922’deki ilk raporu şöyleydi:

“Süvari Tümen Kumandanlığı’na...

Mudanya’yı işgal ettim. Burada 400 esir ve 500 kadar da silah teslim almaktayım. Burada bir orduya yetecek kadar teçhizat ve mühimmat mevcuttur.

Düşmanın üç bölük kadar süvarisi şimdi kasabaya yanaştı ve sizinle muvasalamı kesti.

Ben, milletin selameti için her türlü fedakârlığı yapmaya karar verdim. Size, numune olmak üzere 300 kadar esir gönderiyorum. Ortalık ağarmadan önce, sahili takiben Mudanya’ya gelmekte olan yol (Altıntaş – Burgaz – Mudanya yolu) tümen birliklerince kapatılmayacak olursa, benim maiyetimle beraber tehlikeye düşeceğim katidir. Saniyen milyonlar değerindeki levazım-ı harbiye imha olunacaktır.

Yaptığım mukavelede düşman filosu Mudanya kasabası muhitine ateş edemeyecektir. Böyle bir hal vukuunda Fransız torpidosu müdahale edecektir.

Yukarıda arz ettiğim veçhile, esas cadde (Mudanya - Bursa şosesi) düşman süvarisi tarafından tutulduğu cihetle üsera (esirler) kafilesini yol haricinden göndermeye mecbur kaldım.

Hülasa olarak; bu kasaba dahilinde gerek muhacir ve gerek asker olmak üzere 20000 insan vardır. Ben bunları teslim almak için, en son kuvvetimi sarf ederek metanetime muhafaza edeceğim.

Gönderdiğim süvarilerin lâakal (en azından) bir takım süvari ile takviye edilerek kılavuzlarla beraber sür’atle iadesi mâruzdur. (sunulur)

11 Eylül 338 saat: 24.00

Yüzbaşı Abidin

Yüzbaşı Abidin Bey’in; 12 Eylül’de yazdığı ancak yerine ulaşmamış olduğu için, 13 Eylül 1922’de üstlerine tekrar gönderdiği ikinci raporu

da şu şekildeydi:

'Mürsel köyden 13.9.338 (1922)'

"Mürettep Süvari Tümen Kumandanlığı'na

1- 12 /13. 09. 1338'de takdim ettiğim raporu alamadığınızı bugün anladım! Bir ayını ikinci defa olmak üzere takdim ediyorum.

2-Mudanya kasabasına gireceğim zaman ufak tefek Yunan müfreze-lerine tesadüf ettim. Müsademeye meydan vermeden en hızlı yürüyüş ile kasabaya girdim.

3-Kasabada 700 kadar Yunan askerini ve 3000 kadar Rum ve Ermeni çetecilerini buldum. Birliklerimiz tarafından kasabanın kuşatıldığını, en müessir çare-i hâlin teslim olmak olduğunu, avazım çıktığı kadar söyledim. Asker ve ahali kitlelerini iğfale (aldatmaya) çalıştım. Saat 23.00'te ancak muvafakat cevabı alabildim. İş bu muvakafiget üzerine muhacirin techizat ve mühimmatla uğraşmayarak userayı (esirleri) topladım. Saat 04.00'te 300 er ve 11 subay olmak üzere kafileyi yola çıkardım. Bu kafilenin Bursa'ya gittiğini bugün haber aldım. Aynı gecenin ortasından sabaha kadar 500 er, bir kurmay, iki üst subay, 9 yüzbaşı ve teğmen olmak üzere cem'an 12 subay esir alarak teslim ettim.

4-Ben bu işlerle meşgulken, 10. Fırka Kumandanı, karagâhi ile beraber girmek istedi ise de mani olduk. Esir-i harb muamelesi yapılacağını kendisine tebliğ ettik. Fırka Kumandanı verdiği son cevapta, bir er kalıncaya kadar harb edeceğini söyledi. Bu sırada, 12 Eylül saat 05.00'te kasaba, 10. Tümen birlikleri tarafından abluka edilmişti. Maalesef Fransızlar bizi bu halden haberdar etmediler. Güneş iki mızrak boyu yükseldiği halde, mensubu bulunduğum Süvari Tümeni'nin tüfek sesleri halâ işitiliyordu. Sahili takiben gelen cadde üzerine, tek bir nöbetçi bile konulmadığını öğrendim. Mudanya kasabası halkını teslih (silahlandırma) ettim. (Bu güç kasabanın işgalden kurtarılışında özveriyle savaşmış ve sekiz şehit vermiştir.) Üserayı camilerde hapsederek Fransızlardan muavenet ve yardım talep ettim. Menfi cevap aldım. Bu sükut-u hayal üzerine Yunan birliklerinin zayıf bir noktasını bularak yarıp çıkmaya karar verdim ve saat 06.30'da bu kararımı tatbika koyuldum. Yunanlılara, Fransızlara teslim olmak zilletini kabul etmedim. Her taraftan yağan mermi tufanına ehemmiyet vermeyerek, öncü ile büyük kısım arasındaki boşluktan istifade edip sahil-i selameti buldum. Bu muvaffakiyet bana pek pahalıya mal oldu. Teğmen Lütü Efendi başından yaralandı. Ali ve

Kâzım efendilerin Fransız torpidosuna iltica ettiklerini şimdi öğrendim. 13 hayvanın ölü veya ağır yaralandıklarını takribi olarak biliyorum. Hakiki zayıyatı erler ve subaylar toplandıktan sonra arz edeceğim.

5-I. Tümen'in taarruzu çok seri oldu. Düşmandan 9 tabur kadar piyade, bir batarya, birçok da levazım-ı harbiye alındı.

6-Bundan sonra karşınızda bulacağınız düşman birlikleri firari er kitlesidir. Bunların erzak ve cephaneleri kalmadığını tabur ve alay kumandanları söylüyorlar. Mudanya'da bulunan binlerce hayvan, eşya vesaire, piyade birlikleri ve halk tarafından yağma edildi. Hüsn-ü muhafaza edilmedi.

7-Erlerin bir kısmı esirlerle Bursa'da, bir kısmı Mudanya ormanlarında, bir kısmı Fransızlar nezdindedir. (yanında) Bunları toplamakla meşguldüm. Hitamında Alay'a iltihak edeceğim mâruzdur.

Süvari 37. Alay 2. Bl. K.

Yüzbaşı Abidin

Bu raporun altında ayrıca:

"Düşman Mudanya'da 15 sahra, 8 dağ, 4 obüs teslim etti."

Notu vardı.

Halit Paşa Mudanya'ya giriyor

11 Eylül günü 3. Kolordu Kumandanı'nın üstlerine gönderdiği rapor üzerine; Kocaeli Grubu şafak atarken Burgaz yakınında 15. Alay 1. Taburu ile 17. Yunan Alayı'nı söküp atarak Burgaz'ı ele geçirdi. Grup Kumandanı olan Halit Paşa, bütün gücünü Mudanya'ya doğru yöneltti.

I.Tümen, Kolordu'nun buyrukları uyarınca saat 06.00'da saldırıya geçti. O anda Göynüklü- Burgaz- Mudanya yolunda, 11. Yunan Tümeni ile Jiras Müfrezesi'nin artıkları Mudanya istikametine doğru çekilmekteydiler. Kocaeli Grubu, çekilmekte olan bu düşmanı doğru taraftan adım adım takip etmekteydi. Tümen Kumandanı, düşmanın çekilmesini önlemek amacıyla öncü kuvvetlerdeki 3. Alayı'na Mudanya'nın batısına doğru ilerleme, 5. Alayı'na ise Mudanya içine doğru çekilmekte olan düşmana saldırılması emrini verdi. Saat 12.00 dolayında, Misebolu'dan güneye doğru saldırıya geçen 5. Alay'la Kocaeli Grubu birlikleri, Burgaz Dalyan arasında buluştular. I. Tümen kumandanı, saat 12.45'de Kolordu'ya aşağıda okuyacağınız raporu gönderdi.(özetle)

“Tümen, büyük kısmıyla düşmanla temas halindedir. Gündoğdu'dan Mudanya'ya inen düşman, kasabanın doğu sırtlarında direnmesine karşın, buraları ele geçirildi. Birliklerimiz Mudanya'ya girmek üzeredir. Bizimle savaşılan düşman kuvvetinin 8 taburunun, 11. Yunan Tümeni olduğu anlaşıldı. Bir Yunan torpidosu da limandadır.”

Türk ordusunun topçu atışları karşısında tutunamayacaklarını anlayan limandaki İngiliz ve Fransız gemileri, Türk bayrağı çekmek zorunda kalmışlardır.

I. Tümen birlikleri saat 13.00'ü geçtiğinde Mudanya'nın batı kesiminden, Kocaeli Grubu birlikleri de doğu kesiminden Mudanya'ya girmeye başlarlar. Çaresiz kalan 11. Yunan Tümeni ve Jiras Müfrezesi kalıntıları Türk birliklerine teslim olmaktan başka çarelerinin kalmadığını anlarlar! İlk olarak 100 subay ve 4000 er teslim olur.

12 Eylül saat 14.30'da Kocaeli Grup Kumandanı Halit Paşa da Kolordu'ya şu raporu gönderdi:

“Şiddetli çatışmalardan sonra saat 13.00'te tümen birlikleriyle beraber Mudanya'ya girildi. Düşman mevziinden üçü 105 milimetrelik olmak üzere altı top atıldı. Sayısı henüz belirlenemeyen tutsaklar arasında 11. Tümen Kumandanı ve Kurmay heyeti de vardır.”

Ordu birliklerinin Mudanya'yı kurtarışı sırasında, buranın gençlerinden kurulu olan 'Mudanya Müdafileri' adlı küçük bir milis gücünün önemli katkıları olmuştur. 11. Yunan Tümeni bu küçük milis gücünün karşı koyması ve istasyonla iskele dolayındaki Fransız birliklerinin engellemesi nedeniyle, Mudanya'ya giremeyerek güneydeki sırtlar üzerinde bulunan zeytinliklere kaçmışlardır. 122 gençten oluşan o milis gücünden; Ali Oğlu Tahir, Hüseyin Oğlu Mehmet, Kürt Hasan, Talât, Mestan Oğlu Osman, Kır Oğlu İbrahim, Aziz Oğlu Mehmet ve Küçük Ahmet şehit düşmüşlerdir.

Kocaeli Grubu Kumandanı Halit Paşa, yukarıda da değinildiği üzere; 12 Eylül 1922 Salı günü öğleden sonra Mudanya'ya girmiştir. Hakim A. Galip Tokça o günü şöyle anlatıyor:

“Bu harp; sabah namazından itibaren sekiz saat devam etmiş, kahraman ordumuz tamamıyla Mudanya'ya hakim olmuş ve düşman askerlerinin bir kısmını kılıçtan geçirmiş bir kısmını da esir etmişti. Tepelere hakim olan topçularımız, denizde düşmanın, İngilizlerin ve Fransızların harp gemilerinin bulunduğunu görünce hiç tereddüt

etmeden hemen güllerini savurmaya başlamış ve ilk güllesini İngiliz harp sefinesinin (gemisinin) birkaç metre yakınına düşürmüştü. Bunu gören İngiliz gemisinin, gayet büyük bir Türk bayrağı çekerek işaretler verdiğini görmüştük. Pek az bir müddet sonra İngiliz gemisinden bir motor indirilerek Averof Harp Gemisi'nin yanına gittiğini, o da babasından aldığı emri ifade eden itaatli bir çocuk gibi derhal fayrap ederek zırhlı 'Kılış'la beraber açılıp gitmişti. Top sesleri ve mitralyöz takırtıları kesilmiş, harp Mudanya tepelerinden aşmış, Bandırma'ya doğru gitmişti. Ufak bir fasıladan sonra baktık ki, sekiz on kişilik bir süvari müfrezesi resmen Mudanya'ya giriyordu. Bu dakikaya kadar Kahraman Abidin Bey'den başka, Türk askerinin yüzünü görmemiştik. Bu müfreze 'Kuvva-i Milliye' kumandanlarımızdan Halit Paşa ve maiyeti idi. Fakat biz kim olduğunu bilmiyorduk. Hemen koşarak karşıladık ve atların dizginlerine sarıldık. Sert bir sesle; "Dur" dedi. Durduk. 'Nedir bu hal, kimsiniz? O elinizdeki silahları atın' dedi. Biz de silahları atıp; 'Biz Mudanyalıyız, hasretle sizleri bekleyen ve sizin için gece gündüz dua eden Mudanyalılarız' dedik. 'Güzel.. Güzel.. Diyerek hemen oracıkta atlarından indiler. 'Hükümete buyurunuz' dedik. 'Burada yer yok mu?' Diye sorunca; 'Var efendim' diyerek Ferah Oteli'ni, Yunan işgalinde Yunan karargahı olarak kullanılan oteli gösterdik. 'Pekalâ' diyerek hep birlikte otelin merdivenlerinden yukarı çıkmaya başladık.."

Merdivenlerden çıkıldığı sırada; daha önce Hakim Galip Tokça ve arkadaşlarıyla ilişki kurmuş olan Yunan Ordusu'nda sağlık görevlisi olarak bulunan Bulgar asıllı bir subay önlerini keser. O da Halit Paşa'yı çavuş rütbeli gibi biri sanarak yukarı çıkmasını engellemeye çalışır! Paşa, koruması Hasan Çavuş'a seslenerek; "Bu herifi bir yere kapayınız. Arkadaşları gelecek beraber istirahat ederler" buyruğunu verir. Hasan Çavuş; "Baş üstüne Paşam" deyip de selamı çakınca, Tokça ve yanındakiler vaziyeti kavrarlar. Sonrasında şunları anlatıyor:

"Baş üstüne Paşam" deyince, biz anladık bu teşerrüf ettiğimiz zat Paşa imiş! Bu sefer Yunan zabiti de 'Çavuşum' falan diyemedi. Anlamıştı ki, şimdi huzurunda el pençe divan durduğu zat, bir çavuş değil, Türk Ordusu'nun büyük bir kumandanı idi."

Türk Ordusu'nun birlikleri Mudanya'nın içinden geçerek, Sığı (Kumyaka) ve Tirilye yönünde kaçmakta olan düşmanı izlemeyi sürdürdü.. Galip Tokça bu konuda da özetle şunları anlatır:

“Halit Paşa'nın gelişinden yarım saat sonra, yani 12 Eylül 1922 tarihinde, alkışlar içinde ve sevinç gözyaşları arasında 'Yaşayın evlâtlar, yavrular, kahramanlar, Allah yardımcınız olsun' avazları arasında şanlı ve kahraman askerler Mudanya'ya giriyorlardı. Mudanya'nın ve Mudanyalıların ve bütün Türk Milleti'nin beklediği bu kahraman Türk ordusunun Mudanya'ya girişi pek sevinçli ve ulvi idi. 'Sağ olsun evlâtlar, yaşayın kahramanlar, bizi kurtaran sizsiniz, her şeyimiz size feda olsun' diye alkışlıyorlardı. Bu manzara karşısında ağlamayan ve yaş dökmeyen hiçbir göz yoktu. En ufak mini mini yavrular bile sevinç gözyaşları döküyor ve bir alkış tufanıdır kopup gidiyordu.. Halit Paşa da dahil olduğu halde, hep beraber bu kahraman ordunun Mudanya'ya girişlerini hürmetle ve sevinç gözyaşları ile seyrediyorduk. Onlar hiç durmadan Sığı ve Tirilye'ye doğru akıp gitmişlerdi.”

Sonrasında da şunları söyler:

“Bir müddet sonra Yunanlıların 11. Tümeninden esir düşme şerefine nail olanlardan bir kalabalık, muhafızlar arasında Mudanya'ya getiriyorlardı. Mudanya'mıza ilk ayak basan ve on yedi kişilik müfrezesi ile Yunanlıların 11. Tümeni'ne teslim olmalarını öneren Yüzbaşı Abidin Bey'di, bu esirleri getiren. Gerçekten dediği gibi, bu tümeni esir eden kumandanı imiş. Gece yarısı gördüğümüz ve sonra kıtasına katılacağını söyleyerek gittiğini bildirdiğimiz kahraman Abidin Bey'i görünce; 'Bakınız, bakınız.. Abidin Bey bakınız.. Diye iyice tanıdıktan sonra; 'Yaşa kahraman Türk çocuğu, varol!' diye alkışlamıştık. Daha sonra Halit Paşa da kıtasının ardından yanındakilerle birlikte aynı yöne doğru hareket etmişti.

Böylece Mudanya kurtuluş mutluluğuna ermiş, Allah'ın inayeti ve kahramanlarımızın gayretleriyle, üzerine çöken işgal kâbusundan kurtulmuş oluyordu.”

Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa ile I. Tümen Kumandanı Abdurrahman Nafiz (Gürman) Bey de, saat 15.00 sıralarında Mudanya'ya geldiler ve Kocaeli Grup Kumandanı Halit Paşa'yla buluştular.

Tümen ve Grup birliklerinin bir bölümü, korkudan Mudanya ve çevresindeki zeytinlikler içine dağılarak gizlenmiş olan Yunan askerlerini toplamak için görevlendirildiler. Yakalananlar İskele Meydanı'ndaki; Bursa ve İnegöl taraflarından gelen diğer esirlerin ve ha-inlerin yanında toplanıyorlardı. Bunlar Fransız askerlerinin koruması

altında tutuluyorlardı.

Mudanya, savaş tutsakları ve yerlerini yurtlarını terk ederek Yunanistan'a gitmek üzere akın akın gelen göçmen kabileleri ile dolup taşıyordu. Bir gemiye kapağı atıp kaçmaya çalışan insanlar adeta birbirlerini eziyorlardı! Bu kalabalığın arasında, canlarını kurtarma telaşına düşen bazı işbirlikçiler de vardı. Bu gibiler panik içinde kaçacakları, gizlenecekleri bir delik arıyorlardı. Bunlardan biri de; Erkek Hayriye adlı bir kadındı. Halk, böylelerini yakalayıp linç ediyordu. (Vatan hainlerinin çoğunun cezası verildi ama adı geçen kadın sonradan çıkarıldığı mahkemede delil yetersizliğinden beraat etmiştir.) Tam bir 'ana – baba' günü yaşanıyor Mudanya'nın İskele Meydanı'nda. Ortalık mahşer yerine dönmüştü adeta.

Ali Cevat Borçbakan'ın Mudanya'nın kurtuluşu ile ilgili 12 Eylül 1922 tarihli notu:

"Mudanya kıt'alarımız tarafından sabahleyin işgal edilmiş, generaller de dahil olmak üzere; büyük rütbeli subay ve binlerce kişinin esir edildiği, ganimetlerin çok olduğu, ayrıca bir telsiz istasyonunun ele geçirildiğini gazeteler yazıyor."

Gerçekten de Türk askerinin Mudanya'ya girişi ve kasabanın kurtuluşu coşkulu olmuştu.

Kurtuluştan hemen sonra Mudanya'daki durum...

Bursa'da görevi devralan sivil yönetim adına Mümtaz Şükrü Eğilmez, Süleyman Faik Bey'le birlikte, Bursa'nın kurtuluşundan kısa bir süre önce Aksu'dan Mudanya'ya götürülen tutukluları (bunların bir kısmının Yunanistan'ın Ege'deki Milos Adası'na götürüldükleri sanılıyor) arayıp bulmak üzere görevli olarak geldiği Mudanya'da, karşılaştığı içler acısı durumu şöyle dile getiriyor:

"Mudanya, büyük bir insan kalabalığı ile mahşere dönmüştü. Kent Yunanlılardan daha yeni temizlenmişti. İskele, istasyon bölgesi Fransız askerlerinin kordonu altında, ortalık kaçan göçmenlerle doluydu. Mudanya'da Bursa'dan götürülen tutukluları arıyorduk.

O gece Mudanya'dan götürdüklerini öğrendik. Fransız kordonu içindeki göçmenleri ve bunların arasında bulunan Ermeni, Çerkez, Rum çeteleriyle Yunan casus ve ajanlarını yakalamak için aralarına girmek istedik. Fransız erleri engellemeye kalkıştı. Yüksek sesle Fransızca

olarak kumandanlarını sordum. Bir Fransız yüzbaşı geldi. Kendisiyle anlaşarak kordonun içine girdik. Müthiş bir sefalet, korku, dehşet, açlık ve susuzluk bunları insanlıktan çıkarmıştı. Moral yönünden yok olmuş gibiydiler. Aralarında ölenler de vardı. Orada tanıdığımız bir iki çeteci ile Yunan ajanı ve casusları ve 'Erkek Hayriye' adıyla Yunanlılarla ilişki kuran kötü kadını kordondan çıkardık. Hükümet konağına teslim edilmeleri için yanımdakilere teslim ettim. Ben istasyonda aramalarımı sürdürürken, yolda halkın bunları linç ettiğini sonradan öğrendim. Yalnız Erkek Hayriye'yi öldürmemişlerdi. Bu kadın sonradan Bursa'da mahkeme edildi. Hakkında gerekli belgeler bulunmadığı için, bir süre sonra da salıverildi."

Savaşın Mudanya'daki tahribatı büyüktü. Bıraktığı enkaz ve acılar insanların yüzünde, bedeninde açıkçası her yerde her şeyde hissediliyordu. Emperyalist güçlerin ve yerli işbirlikçilerinin felakete sürüklediği kitleler, şimdi kaderleri ile baş başa bırakılmışlardı. Mudanya etrafındaki zeytinlikler içinde tam bir felâket görünümü vardı. Buralar, Türk topçusunun ve piyadelerinin ateşleriyle can vermiş Yunan askerleri ile dolmuştu. Ölü askerler toplanıp defnedilseler de bir bölümü kolay kolay bulunamayacak yerlerde kaldıkları için zamanla kokmaya başlamışlardı. Öyle ki; 45 gün sonra 27 Ekim'de İstanbul'dan Bursa'ya giden öğretmenlerin gezisini anlatan Renin Gazetesi Muhabi-

ri, Mudanya'dan geçerken kesif bir ceset kokusunun varlığına değinir ve yol boyunca terk edilmiş askeri malzemelerin perişanlığını gözler önüne serer. Bunların acı öykülerini, savaşı izleyen yabancı yazarlar uzun uzun yazacaklardı. Yalnız Anadolu'yu adeta çekirge sürüleri gibi işgal eden, Müslüman Türk halkını katleden Batılı güçler aleyhinde ve Yunan mezalimi ile ilgili değerlendirmelerin üzerine fazla gidileceğinden kuşkuluyuz! Çünkü bunlar suçluluk psikolojisini uzun süre üzerlerinden atamayacaklardır.

Kolordu Kumandanı, kasabada düzeni sağlayacak yeterli bir güç bıraktıktan sonra, vakit yitirmeden, düşmanın kaçıp kurtulan birliklerinin ardına düşme emrini verdi. I. Tümen harekât alanının güneyde kalması nedeninden dolayı zaten Mudanya'nın içine girememişti. Kocaeli Grubu Birlikleri de Kolordu'nun emri gereği saat. 15.30'dan sonra Işıklı köyü yoluyla Çepni, Kızılköy ve Dereköy istikametine doğru gitmek üzere kasabadan ayrıldılar.

Düşman geçip gittiği yerleri yakıp yıkıyordu. Bu arada Eşkel köyü de атаşe verildi. Sadece 17 ev sağlam kaldı.

Mudanya'nın Eşkel köyünden 1908 doğumlu Kazım Kavas o günlerle ilgili olarak sonradan şunları anlatmıştır:

“Çal Bayırı'na yığılmış millet. Biz de gittik oraya. O tepeden köy görünüyor. Evler yanıyor.. Bizim köyde kalan birkaç ihtiyar vardı onları öldürmüşler. Gece ekmek almaya gelen Hasan Ağa, (!) öldürmüşler demiş. Gene orda küçük bir kız varmış. ‘Dede, ben canlıyım demiş. Vurmuşlar ona da ama ölmemiş. O kız sonra öldü. Yunandan kaçarken adam kızını bırakıyor. Atmış kızını. Denizin boyuna geriden gelenler almış kızı. Halâ yaşıyor. Adı Ayşe. Geriden gelenler vermişler kızı anasına. Yani can cana baş başa..İşte giderken bütün köyleri yakıyorlar. Bandırma yolunda mapushane varmış, orayı bile yakıp gitmişler.”

Söğütpınar köyünden Adem Eşi Fatma adında bir kadın da, henüz bebeklik çağındaki iki çocuğu ile birlikte kurşun ve kasatura ile 9 yerinden ağır yaralanıyor.

Geride kalan yakılan yıkılan köyler ile cansız bedenler yürekleri dağlıyordu!.

Savaş tutsaklarının ve terk edilen malzemenin toplanması ve sayımı akşam saatlerine dek sürdü. Mudanya'da tutsak alınan Yunan birlikleri ve asker sayıları şöyle tespit edilmişti.

1-Jiras Müfrezesi'nden 47. ve 55. alayların bazı birlikleri, 147. Alay'ın bir kısmı (bir bölümü Gemlik'ten gemiye bindirilmişti), bağımsız 57. Alay'ın büyük bölümü.

2- 11. Tümen karargâhı ile bağlı birlikleri, 16. Alay karargâhı ile bu alayın 2. ve 3. taburları, 17. Alay, 45. Alay ve Tümen topçusu.

3- Bütün tutsak sayısı şöyle tespit edilmişti: 11. Tümen'den 217 subay ile 4467 er, kalanı 47. ve 55. alaylardan olmak üzere, toplamda 229 subay ve 6089 er. Genel toplamda 446 subay ve 10556 erdir.

Diğer yandan tutsak düşen 11. Tümen Kurmay Başkanı'ndan alınan bilgiye göre; Mudanya çevresinde Yunanlıların kaybı yaklaşık olarak 5000 asker kadardı. Nitekim daha sonraki günlerde Mudanya dolayındaki zeytinliklerde bir sürü ceset toplama ve gömme işlemi yapılmıştır.

İstiklâl Savaşı'nın kazanıldığının anlaşılmasından sonra; Yunan subayları, askerleri, işbirlikçi Rumlar, Rum ve Ermeni çeteciler, padişah ve hilâfet taraftarları, muhbirler, hainler başlarına geleceği bildikleri için bir gemiye binerek hemen buradan uzaklaşmak üzere Mudanya'ya doluşmuşlardı. Suçluların telâşi içindeydiler. Yerli Rumlar da yaptıkları kötülüklerden sonra evlerini barklarını terk etmek zorunda kalmışlardı. Tam bir keşmekeş içindeydi, Mudanya'nın İskele Meydanı. Zafer kazanılmıştı, şimdi bunun getirilerini toplamaya sıra gelmişti.

MÜTAREKE ÖNCESİNDE YAŞANANLAR VE MUDANYA

Bilindiği üzere; Anadolu'yu işgal eden Yunan güçlerine karşı 26 Ağustos 1922 günü Afyonkarahisar'daki 'Kocatepe'den verilen taarruz emri ile Yunan Ordusu 9 Eylül'de İzmir'de denize döküldü.

Mudanya; 12 Eylül'de, Kocaeli Grup Kumandanı Halit Paşa'ya bağlı kuvvetler tarafından kurtarıldı. 2 yıl, 2 ay, 2 gün Yunan işgali altında kalan Mudanya yeniden özgürlüğüne kavuştu. Bununla beraber Türk ordusunun Batı'ya doğru olan harekâtı halâ devam ediyordu..

Daima kazanmaya alışmış Batılı güçlerin Kumandanları ve siyasi liderleri; Kurtuluş Savaşı sonunda Türk ordusunun, Boğazların Avrupa yakasına yani Trakya'ya geçmelerini önlemek için tedbirler

almaya başladı. İngiltere Başbakanı Llyod George yenilgiyi bir türlü içine sindiremiyordu. Bu nedenle Türk Hükümeti'nin isteklerini kabul etmek istemiyordu.

İngilizler; Boğazların korunması için müttefiklerinden, dominyonlarından ve Balkan ülkelerinden yardım istedi. Fakat olumlu bir yanıt alamadı. Bir yandan da Ankara Hükümeti'nden, Türk askerlerinin tarafsız bölgeye sokulmamasını istediler. M. Kemal Paşa bu isteğe; "Türkiye'nin tarafsız bölge' diye bir yer tanımadığını, ordusunu durduramayacağını ve ateşkesin uzaması halinde ordularını hareketsiz bırakmayacağını, Trakya dahil bütün ülkenin boşaltılmasını" istedi. Ayrıca İzmir limanında demirli İtilaf Devletleri donanmasının da 24.00 saat içinde limanı terk etmelerini bildirdi. Bunun üzerine İtilaf Donanması sürenin bitimini beklemeden limandan ayrılmak zorunda kaldı.

Fazla direnemeyeceklerini anlayan düşmanlar, Türk Hükümeti'nin isteklerine boyun eğmeye başlamışlardı.. 19 Eylül'de Fransız birlikleri Çanakkale Boğazı'nın Rumeli yakasına kaydırıldı.

O sırada İngiltere temsilcisi Lord Curzon, Fransa Başbakanı Poincaré ve İtalya temsilcisi Kont Sforza'nın, Paris'te kendi aralarında gerçekleştirdikleri toplantıda, Fransa; Edirne dahil olmak üzere Doğu Trakya'nın Türklere bırakılmasını istedi. İtalya da bu talebi destekleyince, İngiltere de kabul etmek zorunda kaldı.

23 Eylül 1922'de İngiltere, Fransa ve İtalya T.B.M.M. Hükümeti'ne bir nota vererek İzmir ya da Mudanya'da 'ateşkes görüşmeleri' yapılmasını istediler.

Bu arada Türk birlikleri tarafsız bölgeye girmiş ve İngiliz kuvvetlerine yaklaşmıştı. 24 Eylül 1922 günü Yunanistan'da ihtilal oldu. Mağlubiyete neden olanlar cezalandırılmaya başlandı.. 25 Eylül'de Türk askeri birlikleri İngiliz hattının tel örgülerine dayanmıştı. General Harrington M. Kemal Paşa'yı arayarak, 'askerlerinin tel örgünün dışına çıkmasını' istedi. M. Kemal cevap-i notada, 'Türk ordusunun Yunan ordusunu izlediğini, bu nedenle tarafsız bölge diye bir şey tanımadığını, İngiltere'nin Yunan ordusu için böyle bir yer oluşturamayacağını, Yunanlıların yapmış olduğu yıkımların ortada olduğunu, ayrıca Boğazlar Meselesi'ni de görüşmeye hazır olduklarını bildirdi.

General Pelle'nin ardından, Gazeteci – Diplomat Franklin Bouillon

da İzmir'e gelerek T.B.M. M. hükümeti yetkilileriyle görüşmelerde bulundu. Diğer yandan Hükümet; İstanbul halkına uygulanan savaş tedbirlerinin kaldırılmasını, Yunan gemilerinin İstanbul'a gelmemesini, bunlara karşılık askeri ileri harekâtın durdurulacağını bildirdi. Yunanlıların Edirne dahil tüm Trakya'yı boşaltmaları da istendi. Bu arada Türk ordusu Boğazlara yönelen harekâtına ara verdi.

İngiliz Parlamentosu'nun 29 Eylül 1922 tarihinde; Türk ordusunun 'tarafsız bölgeyi' boşaltmasını, aksi durumda silahlı çatışmanın kaçınılmaz olacağı' şeklindeki notası uygulanmadı. Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen, Türkiye; aynı tarihli cevabî notasında; 'Mudanya Koferansı'nın yapılmasını kabul etti. M. Kemal 1 Ekim 1922 tarihinde İsmet Paşa'ya ve General Charpy'e gönderdiği mektuplarda 'Mudanya Konferansı'nın ana başlıklarını bildirdi.

MUDANYA MÜTAREKESİ VE SAFHALARI

(3 / 11 Ekim 1922)

Konferans başlamadan bir gün önce, Bursa'dan otomobillerle Mareşal Fevzi Çakmak, General İsmet İnönü, General Asım Gündüz daha başka kumandanlar ve subaylar konvoy halinde, akşam üzeri halkın coşkunu tezahüratları arasında Mudanya'ya girdiler. Fevzi Çakmak Mudanyalıları: "*Tarih sizi altın kalemle kaydedecektir*" demiş ve bu çok önemli toplantı için onları kutlamıştır. Türk delegasyonunun başkanlığını İsmet İnönü yapacaktır.

Ertesi gün İtilaf Devletleri'nden konferansa katılmak üzere, önce Edward Quinet adlı savaş gemisiyle Fransız General Charpy ile daha önce 'Ankara Antlaşması'nı imzalayan Gazeteci - Diplomat Franklin Bouillon, Sonra İtalyan temsilcisi General Monbelli, Galileo adlı gemiyle ve İngiliz temsilcisi General Harrington da Iron Duke adlı zırhlı ile gelerek karaya çıktılar. Bunların arasında Yunan askerî temsilcisi yoktu.

Mudanya halkı arasında o güne ilgili şöyle bir anekdot anlatılır:

İtilaf Devletleri'nin temsilcileri olan İngiliz, Fransız ve İtalyan delegeleri Mudanya iskelesine çıkarlar. O sırada İnönü; kendilerini karşılamak üzere yaverini göndermiştir. Ancak delegeler; 'Bizim rütbemiz general, dolayısıyla bizi de bir generalin karşılaması gerekir' diyerek

Eski tahta iskelede bekleyen Müttetik Devletler Temsilcileri

tepki göstermişlerdir. Yaver gidip durum vaziyeti İnönü'ye anlatır.

İsmet Paşa da; “Biz galip devletiz, o nedenle bildiğimiz şekilde hareket etmekte özgürüz. Bu şekilde karşılanmayı kabul etmek zorundasınız” diye haber gönderir.

Generaller görüşmenin yapılacağı binaya bu şekilde gitmek istemezler. ‘Bu durumda geri döneceğiz’ derler. Yaver durumu tekrar İnönü'ye aktarır. İnönü, yabancı generallerin söylediklerini umursamaz bir tavır içindedir. Ancak delegeler, yapacakları hareketin sonunun daha kötü olacağını tahmin ederek, bu düşüncelerinden vazgeçerler. Oraya kadar yürümeye karar verirler. Geçtikleri caddenin iki tarafı Türk bayrakları ile donatılmıştı. Bunların arasından başları öne eğik şekilde geçerek yürürler. Hatta bazı yerlere asılmış büyük bayraklarını arasından geçerken başlarını daha da eğmek zorunda kalırlar. İnönü'ye sonradan; ‘Böyle davranmakla görüşmelerin kesileceğinden korkmadınız mı? Diye sorulduğunda; ‘Hayır onların geri dönemeyeceklerini biliyordum’ demiştir.

Mudanya yerli ve yabancı gazeteciler ile siyasetçilerle doluydu o gün. Otellerde, hanlarda yatacak yer kalmamıştı. Durumu gören Mudanyalılar evlerini açarak misafir kabul etmeye başladılar.

3 Ekim 1922 günü Mudanya'daki ‘ateşkes görüşmelerine’ Türk

ordusunu temsilen Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, İngiliz Delegeşi General Harrington, Fransız Delegeşi Genaral Charpy ve İtalya Delegeşi General Monbelli katıldı. Yunan temsilcileri olan General Mazarakis ve Albay Sarıyannis karaya çıkmayıp, açıkta demirleyen bir gemi içinde beklemeyi tercih ederler.

Konferans sırasında; Fevzi Paşa ile Refet Paşa da İsmet Paşa'ya danışmanlık yaptılar.

Mudanyalılar ve kentte bulunan yabancılar, gece demeden gündüz demeden toplantıları heyecanla izlediler. Günler geçtikçe heyecan da artıyordu. Herkes büyük bir sabırsızlıkla iyi bir netice alınmasını bekliyordu.

Mütareke görüşmelerinin safhaları:

3 Ekim 1922 günü:

Müttefik kuvvetlerin generalleri İngiliz Harrington, Fransız Charpy ve İtalyan Monbelli bir savaş gemisiyle İstanbul'dan Mudanya'ya geldiler. Mütareke görüşmeleri öğleden sonra başladı.. İsmet Paşa Konferans Başkanlığı'na seçildi. Harrington kendilerine verilen projeyi okudu. Bugünkü konferansta; Doğu Trakya'nın Yunanlılardan boşaltılması ya da Türkiye'ye devredilmesine karar verilmesi konusu tartışıldı. Müttefik generaller, sadece ve yalnızca boşaltmayı sağlamakla görevli olduklarını bildirdiler.

Edirne yakınlarındaki Meriç'in batısında kalan Karaağaç İstasyonu'nun da Türkiye'ye bırakılması konusu ilk kez ortaya atıldı. İsmet Paşa Ankara'ya çektiği telgrafta; tasarıyı ertesi gün sunacaklarını bildirdi.

4 Ekim 1922 günü:

Dünkü görüşmelerden sonra, Türk tarafı da istenenlerle ilgili karşı görüşünü sundu. Yunan kuvvetlerinden teslim alınacak işgal altındaki bölgelerde, Müttefik Birlikleri'nin bir ay kalması önerisi kabul edilmedi. Bu bölgelerin Türklere tesliminden hemen sonra, silahlı güçlerin buradan derhal çekilmeleri istendi.

Edirne yakınlarındaki Meriç'in batısında kalan tren istasyonu Karaağaç, konusunda bir anlaşma sağlanamadı.

Müttefik kuvvetler temsilcileri, konferans kararlarının hükümetlerinin onaylamasından sonra yürürlüğe girmesini istediler. Bu öneriye

karşılık, İsmet Paşa görüşmeler biter bitmez Türk kuvvetlerinin ileri harekâta geçmekte serbest olacağını bildirdi. Daha serbest hareket edebilmek için de, Trakya'ya geçirilecek jandarma birliklerinin miktarı hakkında bir yükümlülük altına girmekten de kaçındı.

Bugünkü oturumun siyasi olduğunu söyleyen Yunan delegeleri, toplantıyı terk ettiler.

İsmet Paşa Ankara'ya gönderdiği raporda; konferansın istenildiği gibi olumlu gitmediğini bildirdi.

5 Ekim 1922 günkü görüşmeler:

Görüşmelerde soğuk bir hava oluşmuştu. Bugünkü oturumda; Karaağaç istasyonunun Türkiye'ye bırakılıp bırakılmayacağı ile Doğu Trakya'nın Türkiye'ye teslim tarihi konuları tartışıldı.

İsmet Paşa; askeri harekâta bulunma tehdidinde bulundu ve tartışmaları Ankara'ya bildirerek görüş istedi. Gelen yanıtta; Karaağaç'ın Türkiye'nin ayrılmaz parçası olduğu ve Doğu Trakya'nın da 30 gün içinde teslim edilmesi gerektiği vurgulanıyordu. Doğu Trakya'nın Türkiye Hükümeti'ne verilmemesi halinde, 6 / 7 Ekim'de Türk kuvvetlerine İstanbul üzerine yürüme emri verileceğinin, İngiliz delegesine bildirilmesi istendi. Gelen bu karar üzerine; Fransız delegesi Doğu Trakya'nın Türklere teslimini hemen kabul etti. İngiliz ve Yunan delegeleri ise; bu konuda yetkisiz olduklarını Türk tarafına iletiler. Görüşmelere 24 saat ara verildi ve generaller kendi yetkilileri ile istişarede bulunmak üzere İstanbul'a gittiler.

6 Ekim 1922 günü:

İstanbul'daki yüksek komiserlerinden talimat almış olan generaller bu sabah yeniden Mudanya'ya döndüler. İngiliz delegesi sabahleyin İsmet Paşa ile bir görüşme yaparak, Doğu Trakya'nın her halükârda Türkiye'ye bırakılacağını, dolayısıyla güvensizlik gösterilmemesini istedi. Harrington İngiltere'den gelen cevabın geciktiğini belirtti. İtalyan delegesi ise; Karaağaç'ın Türkiye'ye verilmesini kabul ettiklerini, azınlıklarla ilgili yeterli güvence verilirse, Trakya'nın hemen TBMM'si Hükümeti'ne teslim edileceğini bildirdi. Böylece Fransa'nın ardından İtalya da olumlu karar açıklıyordu. İngiltere bu konuda henüz görüş bildirmemişti.

7 Ekim 1922 günü:

Müttefik devletlerin hükümetlerinden istenen yanıtların gelme-

İnönü ve Fransız diplomat Bouillon

mesi nedeniyle, toplantıya katılan bu ülkelerin generalleri oturumun öğleden sonraya ertelenmesini istemişlerdir. Ankara'dan gelen talimat üzerine İsmet Paşa; Yunanistan'ın asker veya sivil tüm Türk esirleri, barış konferansından önce vermesi gerektiğini delegelere bildirdi. Delegeler bu istek üzerine, hükümetlerinden bu konuda talimat isteyebileceklerini beyan ettiler. Paris ve Londra'dan bir haber gelmediğinden öğleden sonraki görüşmeler yapılamadı.

İsmet Paşa Ankara'ya gönderdiği raporda; bu isteğin görüşmeleri uzatabileceğini dolayısıyla

ısrardan vazgeçilmesini önerdi. Mustafa Kemal de verdiği yanıtta, bunu uygun gördüğünü bildirdi.

8 Ekim 1922 günü:

Kocaeli ve Gelibolu yarımadalarındaki tarafsız bölgelerde Türk kuvvetlerinin ilerleyişinin durdurulması istendi. İsmet Paşa da; 'Bunun bir ilerleme değil düzenleme olduğunu, ayrıca tarafsız bölge diye de bir yer tanımadığını bildirdi.'

Müttefiklerin dün Paris'te aldıkları, Doğu Trakya'nın Türklere teslimi ile ilgili kararı, Mudanya'daki müttefik generallere öğleden sonra ulaşabildi.

9 Ekim 1922 günü:

İngiliz delegesi, Türklerin önerisini kabul ettiklerini bildirmekle

beraber, bazı yeni koşullar ileri sürdü. Bu arada generaller Türk ve Yunan taraflarına ayrı ayrı protokol taslağı verdiler.

İsmet Paşa yeni tasarının Ankara ile görüşülebilmesi için, toplantının yarın öğleden sonraya bırakılmasını talep etti. Ankara'dan gelen yanıt; değişikliklerin yerine getirilmesine çaba sarf edilmesini fakat konferansın sekteye uğramasına meyden verilmeyerek mukavelenin imza edilmesi doğrultusunda idi.

10 Ekim 1922 günü:

Müttefik delegelerin hazırlanan protokolü; Yunan delegelerden sonra imzalayacak olmaları ve Yunan tarafı delegelerinin siyasi konular içeren bu protokolü, imzaya yetkilerinin olmadığını söylemeleri nedeniyle, görüşmeler önceden plânlanan saatte başlamadı.

TBMM, Hükümet'e Mudanya Ateşkes Anlaşması'nı imza yetkisi verdi. Hükümet de anlaşmanın kabulünü kararlaştırarak İsmet Paşa'ya bildirdi.

11 Ekim 1922 günü:

Bu günkü görüşmeler ancak 10 Ekim'i 11 Ekim'e bağlayan gece yarısından sonra başlayabildi. Tartışmalar sabahın altısına dek sürdü.. General Harrington sözleşmenin kabulünden önceki izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Karşısında bulunduğumuz manzara şu idi. Bir gazyağı lambası ile aydınlatılan korkunç odadayım. Yalnız İsmet Paşa'nın kurmay başkanı'nı görebiliyorum. O da gözlerini ayırmadan bana bakıyor. Ben odanın bir yanında geziniyorum ve yapabileceğimi yaptığımı ve artık bir adım bile gerilemeyeceğimi söylüyorum. İsmet Paşa odanın öbür yanında geziniyor. O da; bana muvafakat edemeyeceğini beyan ediyor. Bu sırada İsmet Paşa, pek de ansızın bir şekilde; 'Kabul ediyorum' demesin mi. Hayatımda bu kadar şaşkınlık geçirdiğim bir anı hatırlamıyorum. Ben General Marden'e derhal telgrafla talimat verdim. General de talimatımı ateş açmadan yetmiş dakika önce almıştı. Cebimdeki telgrafları (Türk kuvvetlerine ultimatom verilmesine dair Londra'dan alıp da ertelediği emirler) düşünüyordum halâ. Benim tek düşüncem, milletimin bu kadar kısa bir zamanda yeniden harbe tutuşmak istemediği idi.”

Yunan delegelerinin yetkisiz olduklarını bildirmeleri üzerine; imzalamış oldukları o protokol için müttefikler, Yunan Hükümeti'nin

Mudanya Mütarekesi'ne katılan Türk delegeler

onayı alınmasa dahi bunun kendi açlarından geçerli kabul edileceği garantisini vermişlerdir.

Nihayet, 'Mudanya Ateşkes Anlaşması' sabah saat 06.30'da imza edildi.

İsmet Paşa; Ankara'ya gönderdiği telgrafta konferansın kapanışını şu sözlerle bitirdiğini açıklamıştır:

“Taraftımdan kısa bir nutuk söylenerek, müttefik generallerin barış durumuna ulaşmak için harcadıkları çabalardan dolayı, Türkiye Orduları Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri adına teşekkür ettim ve kendilerine veda ederken Mudanya Konferansı'nda geçen çalışma günlerimin hayatımın en iyi hatıralarından olduğunu ifade ettim.”

Mudanya Mütarekesi' imzalandıktan sonra, İsmet Paşa'nın birlikte olduğu Türk Heyeti üyeleri Hv. Yzb. Avni (Okar), Sıhhiye Reisi Alb. Hulusi (Atalar), İstihbarat Şb. Md. Kur. Bnb. Tahsin, Zat İşleri Md. Yzb. Seyfi (Akkoç), Emir Sb. Bnb. Sabri, Şifre Sb. Yzb. İrfan ve Harekât Şb. Md. Kur. Yzb. Tevfik (Bıyıköğlu) ile konferans binasının balkonunda hatıra fotoğrafı çektirmişlerdir.

Mudanya Mütareke Anlaşması, askeri zaferimizi perçinleyen siyasi bir başarıdır. Edirne ve Doğu Trakya'yı savaşmadan kazandırıyor ve İstanbul ile Boğazlar bizim yönetimimize bırakılıyordu. Bu suret-

le ‘Misak-ı Milli’ büyük ölçüde gerçekleşmiş oluyordu. Bunda M. Kemal’in ve İsmet İnönü’nün payları büyüktür.

Çetin ve yorucu görüşmelerin ardından imzalanan anlaşma, devletler hukuku açısından da tarihe geçecek bir olaydır. Görüşmeler sırasında akılcı ve gerçekçi bir tutum izlenmiştir. Sadece kalıcı ve adil bir barış sağlanmakla kalınmamış, Türkler; eşitlik ilkesine uymayı kendi iradeleri ile kabul etmişlerdir.

15 Mayıs 1919’da; Yunan Ordusu’nun İzmir’e asker çıkarması ile başlayan ‘Kurtuluş Savaşı’ 11 Ekim 1922 günü Mudanya’da imzalanan ‘ateşkes’ anlaşması ile fiilen sona ermiştir.

A. Galip Tokça, ateşkes anlaşmasına varılmasını anılarında şöyle anlatıyor:

“Mütareke imza edilir edilmez; generaller, paşalar hep birbirlerinin ellerini sıkarak ve kutlayarak ayrılıyorlardı. Başta İngiliz generali olduğu halde, selâm duruşunda aslanlar gibi bekleyen askerlerimizi denetleyerek ve selâmlayarak mütareke binasından ayrılıp savaş gemilerine gidiyorlardı.

Bu temsilciler arasına sivil olarak katılan, Fransız Franklen Büyon adındaki kişi o kadar sevinç ve neşe gösteriyordu ki, şapkasını çıkarıp göğe fırlatıyor ve rast geldiği Türk’ü kutluyor, elini sıkıyor, kahraman askerlerimizi işaret ederek; ‘Yaşayın, yaşayın Türk askeri’ diye bağıriyordu. O’nun bu davranışı halk arasında çok iyi etki bırakmıştı.

Sonunda temsilci heyetleri gemilerine binip Mudanya’dan ayrılmışlar, en son hareket eden baştanbaşa Türk bayraklarıyla çok iyi bir şekilde donatılmış bulunan Fransız savaş gemisini, bütün sahil boyunca karşılık olarak biz de bayraklarımızla selâmlayarak uğurlamıştık.”

Yukarıda da değinmememize rağmen bir kez daha vurgulamak isteriz ki; bu anlaşmayla, Anadolu’nun düşmanlardan temizlenmesinin yanında, bir de Yunan işgali altında bulunan, Edirne dahil olmak üzere Doğu Trakya da hiç savaşılmadan, tek kurşun atılmadan Türkiye’ye bırakılmıştır. Bu husus da ayrı bir başarı olarak düşünülmelidir!

Bu ‘Mütareke’ 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Antlaşması’nın da kapısını aralamıştır. XX. Yüzyılda imzalanan en uzun ömürlü bir barış antlaşması olmuştur Lozan. Türk Ulusu’nun bir onur belgesi niteliğindedir. T. C. Devleti’nin kuruluşunun adeta tapusu alınmıştır.

Bugünkü sınırlarımız büyük ölçüde 'Lozan Antlaşması' ile belirlenmiştir. İsmet Paşa Mudanya Mütarekesi'ndeki başarısını Lozan görüşmeleri sırasında da göstermiştir.

MUDANYA MÜTAREKESİ'NİN TAM METNİ

Yunanistan'ın da kabul etmesi ile Mütareke, 14 / 15 Ekim gecesi yürürlüğe girdi. 14 maddeden oluşan Mütareke metni aşağıdaki gibidir.

Askersel Sözleşme (Convention Militaire)

Mudanya, 11 Ekim 1922

“ Müttefik Devletler tarafından 23 Eylül 1922 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin 29 Eylül 1922 günü Müttefik Devletlere verdikleri Nota hükümleri uyarınca:

Müttefik Devletler Generalleri:

Büyük Britanya Hükümeti adına: General Harrington,

İtalya Hükümeti adına: General Monbelli,

Fransa Hükümeti adına: General Charpy;

ve

Türkiye Büyük Millet Meclisi adına: İsmet Paşa;

Yunanistan adına: General Mazarakis arasında 3 Ekim 1922 ve onu izleyen günlerde Mudanya'da toplantılar yapılmıştır.

Müttefik Devletler Doğu Trakya'nın, Edirne ile birlikte, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine teslimine karar verdiklerinden bu Konferansın amacı şunlarla sınırlı idi:

I.Doğu Trakya'dan çekilmesi istenecek olan Yunan Kuvvetlerinin geçeceği çizgiyi belirlemek;

II. Yunan Silâhlı Kuvvetlerinin ve sivil yönetiminin bu toprakları boşaltması ve oraya Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti memurları ve jandarmasının yerleşmesi yöntemlerini belirlemek;

III. Bu değişim sırasında genel düzen ve güvenliği sürdürmek üzere, bölgede kontrolü sağlamak.

Yetkili Temsilciler aşağıdaki Maddeler üzerinde uyuşmuşlardır:

1. İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesi üzerine Türk ve Yunan silâhlı

kuvvetleri arasında çarpışmalar durdurulacaktır.

2. İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesi üzerine Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin gerisine çekilmesi istenecek çizgiyi, Adalar Denizi (Ege) ağzından Trakya ile Bulgaristan sınırının kesiştiği yere dek, Meriç'in sol kıyısı oluşturacaktır.

3. Barış yapılmasına değin, olası her türlü karışıklıkların önüne geçmek için, Meriç'in sağ kıyısı, Karaağaç ile birlikte, Müttefik Devletlerce saptanacak yerlere yerleşmek üzere, onların askersel birliklerince işgal edilecektir.

4. Edirne çevresine ulaşımı sağlayan demiryolu bağlantısının geçiş özgürlüğünü aksamadan sürdürmek için, Svilegrad (Cisri Mustafapaşa)'dan Kuleliburgaz'a dek Meriç'in sağ kıyısını izleyen demiryolu kesimi üç Müttefik Devlet ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ve Yunanistan'ın birer delegesinden oluşacak Karma bir Komisyonca, özel bir Sözleşme ile düzenlenecek, bir denetime bağlı tutulacaktır.

5. Doğu Trakya'nın Yunan Kuvvetlerince boşaltılması iş bu sözleşmenin yürürlüğe girmesi üzerine başlayacaktır. Boşaltma, askerlerden başka, çeşitli askersel örgüt ve servisleri, onların her türlü taşıma araçlarını, savaş gereç ve silâh stokları ile yiyecek maddelerini de kapsayacaktır. Boşaltma yaklaşık on beş günlük bir süre içinde gerçekleştirilecektir.

6. Jandarma da birlikte olmak üzere, Yunan sivil memurları en kısa bir süre içinde çekilecektir. Yunan memurları her yönetim bölgesinden çekildikçe sivil yönetim Müttefiklerin memurlarına bırakılacak ve onlarca da, olanaklı ise, o gün Türk memurlarına geçirilecektir. Bu el değiştirme işlemi Trakya'nın baştanbaşa Yunan kuvvetlerince boşaltılmasının bitimi üzerine, en çok otuz gün içinde son bulmuş olacaktır.

7. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin, memurlarıyla birlikte, yerel düzen ve güvenliğin sürdürülmesi ve sınır ve demiryollarının korunması için, kesinlikle zorunlu duyulan sayıda, jandarma kuvvetleri de bulunacaktır. Bu kuvvetlerin toplamı, subaylarıyla birlikte, sekiz bini aşmayacaktır.

8. Yunan kuvvetlerinin geri çekilmesi ve sivil yönetimin el değiştirme işlemi, başlıca merkezlerde yerleştirilecek olan Müttefikler arası kurulların yönetiminde yapılacaktır. Bu kurulların görevi, yukarıda sözü geçen çekilme ve el değiştirme işlemlerini kolaylaştırmaya aracılık etmektedir.

Kurullar her türlü aşırılık ve şiddeti önlemeye çalışacaktır.

9. Bu kurullardan başka, Doğu Trakya'yı Müttefik Kuvvetleri işgal edecektir. Yaklaşık yedi taburdan oluşacak bu kuvvetler düzenin korunmasını sağlayacak ve söz konusu kurullara destek olacaktır.

10. Müttefik Devletler Kurulları ile askerlerinin geri çekilmesi, Yunan kuvvetlerinin boşaltma hareketinin bitişinden otuz gün içinde gerçekleştirilecektir. Müttefik Devletler hükümetleri, düzenin sürdürülmesi ve Türk olmayan halkın korunması için yeterince önlem alındığı konusunda uyuşurlarsa, bu geri çekilme işi daha erken bir günde yapılabilecektir. Böylece, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti yönetimi ve jandarması bir bölgede düzenli bir biçimde görev yapmaya başlar başlamaz, Müttefik Kurulları ve kuvvetleri o bölgeden otuz günlük sürenin bitiminden önce çekilebilecektir.

11. Anadolu'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin kuvvetleri aşağıda gösterilen çizgiler üzerinde duracak; bu çizgileri Barış Konferansı'nın açılışına değin ve konferansın yapıldığı sürece geçmeyecektir.

Çanakkale Bölgesi: Lapseki kuzeyinde Bozburnu ve güneyde Kumburnu temel noktaları oluşturmak üzere, Asya kıyısından yaklaşık onbeş kilometre derinlikte bir çizgi.

İzmit Yarımadası: İzmit körfezinde Darıca'dan başlayıp Gebze'den geçerek Karadeniz üzerinde Şile'ye uzanan çizgi. (Burada adı geçen yerler Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'ne bırakılacaktır). Darıca'dan Şile'ye giden yol Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Müttefik Devletler askerlerince ortaklaşa kullanılabilir.

Yukarıda belirtilen ayırıcı çizgiler, Müttefik Orduları'nın her birinden bir subay ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin bir subayından oluşacak karma komisyonlarca belirlenecektir.

Müttefik Devletler Hükûmetleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti çıkabilecek olayların önünü alacak gerekli önlemlere başvurmakla birlikte, aşağıda yazılı yerlerde kendi kuvvetlerinin sayısını çoğaltmayı, tahkimat ya da başkaca askersel işlere girişmeyi yükümlenirler.

Çanakkale bölgesi : Bozburnu - Kumburnu çizgisinin, Boğaz'dan başlayarak, 15 kilometre doğusundaki yere dek;

İzmit Yarımadasında: Boğaziçi'nden başlayarak, Şile - Darıca çizgisinin 40 km. doğusundaki bir yere dek.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Bozburnu (Lapseki kuzeyi) ile Karaburun (Karabiga kuzeyi) arasındaki deniz kıyısının en az on beş kilometre yakınına dek top yerleştirmemeyi üstlenir.

12. Müttefik Devletler kuvvetleri şimdi bulundukları toraklarda kalacaklardır. Bu topraklara Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, Barış Konferansı'nın kararlarına değin, saygılı olmayı üstlenir. İş bu topraklar şunlardır:

İstanbul Yarımadası'nda: Karadeniz kıyısında Pedima'nın yedi kilometre kuzeybatısındaki bir noktadan, Istanca, Mertekli, Kışağılı, Sinekli, Karasınan Çiftliği, Kadıköy, Yenice, Kadurina Çiftliği, Kalikratya'ya dek (tüm bu yerler içeride kalmak üzere) uzanan çizginin doğusundaki yarımada'nın tümü;

Gelibolu Yarımadasında: Baklaburnu, Saros Burnu, Bolayır ve Soğluma ağzı (tüm bu yerler içeride kalmak üzere) çizgisinin güneyinde kalan Gelibolu Yarımadasının tümü.

13. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, Barış Antlaşması'nın onaylanmasına değin, Doğu Trakya'ya kuvvet geçirmemeyi, orada bir ordu toplamamayı ve bulundurmamayı yükümlenir.

14. Bu Sözleşme, imzasından üç gün sonra, 14 /15 Ekim 1922 gece yarısı yürürlüğe girecektir.”

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti adına:

Ferik (Tümgeneral) İSMET

Fransa adına: General CHARPY

İtalya adına: General MONBELLİ

Büyük Britanya adına: General HARRINGTON

Fransızca olarak; 11 Ekim 1922 günü Mudanya'da imzalanmıştır.

Kaynak:

*İsmail Soysal, Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945), TTK Ankara, 1983, s. 61-66

YAZARLARIN GÖZÜYLE MÜTAREKE GÜNLERİNDEKİ MUDANYA

Mütareke sırasında Mudanya'ya pek çok yerli ve yabancı gazeteci de gelmiştir. Bunların arasında sonradan çok ünlü olanlar da bulunuyordu.

a-Yabancı yazarlar:

Silahlara Veda, Çanlar Kimin İçin Çalıyor, Klimanjaro'nun Karları, Yaşlı Adam ve Deniz gibi eserlerin yazarı Ernest Hemingway, İngilizlerin İstanbul'u işgali sırasında bir süre orada bulunmuştur. İşgal altındaki İstanbul sokaklarını anlatmıştır.. 'Mudanya Mütarekesi' görüşmeleri yapılırken, muhabiri olduğu gazete adına Mudanya'ya da gelmiştir. 23 Ekim 1922 günü; 'The Toronto Daily Star' adlı Amerikan gazetesinde çıkan yazısında o günlerdeki Mudanya'dan ve barış görüşmelerinden şöyle söz ediyor.

“Mudanya, Marmara kıyısında sıcak, toz toprak içinde, eciş bücüş yollarıyla, evleri ahşap, sivrisinek yuvası, 2. sınıf bir kıyı kasabası. İsmet Paşa ile görüşecek Müttefik generalleri taşıyan İngiliz sancak gemisi Iron Duke'nin kül rengi öldürücü kulelerine karşın, Batılılar buraya barış dilenmeye geliyorlardı. Yoksa barış istemeye ya da barış koşullarını dikte ettirmeye değil.”

İngiliz yazarı Lord Kinross'un 'Ataürk' adlı kitabında da yukarıda-kine benzer bir yazı yer almıştır.

“...Mudanya; Bursa ve Marmara'nın güney kıyısıyla bağlantı sağlayan, yolları Arnavut kaldırımı döşeli, evleri ahşap, sivrisinek dolu zavallı bir liman. Konferans, eski Rus konsolosluğu binasında bardaktan boşanırcasına yağan ve denizden bora şeklinde gelen rüzgâr altında toplandı. Bu küçük evin fakirliği, beyaz badanalı duvarlarına asılan halı ile giderilmeye çalışılmıştı. Yer darlığından masada yalnız dört heyetin Türk, Fransız, İngiliz ve İtalyan heyetlerinin başkanları ile çevirmenler yer alıyordu. Bir tek petrol lambasının aydınlattığı berbat bir oda...”

Her iki gazeteci yazarın yazılarının benzerliği ne denli dikkat çekici değil mi?

b-Bizim yazarlarımızın diliyle 'Mütareke' görüşmeleri ve o günlerdeki Mudanya

Şevket Süreyya Aydemir'in yazdıkları:

“Son oturumda müttefik generalleri, bir ev sahibi olarak İsmet Paşa'ya, gördükleri iyi kabul ve nezaket için ayrı ayrı teşekkür ettiler. İsmet Paşa her zamanki güler yüzlüğü ile misafirlerine mukabele etti ve her birinin iyi niyetlerini övdü.

Konferans binası önünde bir askeri bando bekliyordu. Önde General Harrington olduğu halde müttefik generalleri ile yanındakiler eski tacir Aleksandr Ganyanof'un ahşap köşkünün mermer döşeli holünde göründüler. Limanda gemiler efendilerini bekliyorlardı. İsmet Paşa orada misafirlerine son defa veda ederken, bir askeri ihtiram kıt'ası selâm vaziyetini aldı.

Müttefik generaller bu kıt'ayı teftiş ederek geçerlerken, askeri bandonun şefi değneğini kaldırdı. Mızıka bir marşa girdi. İtilaf Devletleri kumandanları bu marşın ahengine ayak uydurarak rıhtıma doğru yürüdüler. Fakat nedense bu marş biraz fazla oynaktı. Müttefik delegeleri ilerledikçe bandonun temposu da hızlanıyordu. İsmet Paşa misafirlerinin bu ahenge ayak uydurmak çabalarını, o her zamanki çocuksu tebessümüyle izliyordu. Bando temposunu büsbütün hızlandırdı. Nağmeler gittikçe oynaklaştı. Bu marşın çalınışı bir tesadüf müydü, yoksa bando şefinin zeki bir azizliği miydi, bu halâ belli olmamıştır. Ama 'Mudanya Anlaşması'nı imzalayanlar, Mudanya'yı bu oynak marşın temposu içinde terk ettiler.”

Aka Gündüz de; 'Bir Şoförün Gizli Defteri' isimli eserinde Mustafa Kemal'in Bursa'ya girişinden heyecanla söz eder:

“Gazi'nin Bursa'ya ilk girişini seyrettim. Bu, bende feci, elîm bir hatıra uyandırdı. Birkaç sene evvel Franşe Despre adında bir Fransız kakavanı da İstanbul'a şatafatla girmişti. O girişle bu giriş, hayalimde karşılaştı. Yahudi palelerinin bile alay ettikleri o girişle, cihanın parmak ısırıldığı bu giriş arasındaki fark ne azametliydi!” (Aka Gündüz, 1943: 157).

Bir Şoförün Gizli Defteri'nde sadece Bursa'nın bu ateşten günlerinin değil Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan ve Doğu Trakya'da yeniden Türk hâkimiyetinin yerleşmesi anlamına gelen Mudanya Mütarekesi görüşmeleri de anlatılır. 3-11 Ekim 1922 tarihleri arasında yapılan Mudanya müzakerelerinin şahidi olan yazar, gözlemlerini zaman zaman hamasi bir tonla aktarır. Aka Gündüz

bir yandan Türk milletinin mensubu olarak hissettiği büyük gururu ifade ederken diğer yandan da tek başına Mudanya Mütarekesi'nin bile sanatçılar için malzeme teşkil ettiğine dikkat çeker. Bugün baskısı yapılmadığı için ilgilenenlerin ancak birkaç kütüphanede bulabileceği bu romanda Aka Gündüz'ün gözlem ve duygularını, anlattığı bu satırları olduğu gibi aktarıyoruz:

“Mudanya Konferansı'nda bulundum.

Mudanya Konferansı dünyayı heyecana vermişti; fakat şairimizi, edibimizi ve ressamımızı hayır!

Mudanya Konferansı'nın mânâsı için büyük bir Yunan şairi, büyük bir şaheser yazdı, fakat şairimiz, edibimiz ve ressamımız hayır!

Mudanya Konferansı'nın cihanşümül heyecanı içinde ben dört büyük heyecan geçirdim. Bunları tarih şairimizden, edibimizden ve ressamımızdan hiçbir vakit dinlemeyecektir; bari benden bu şoför parçasından iki satırlık olsun dinlesin.

Konferansın kurulduğu yalının deniz üzerinde geniş bir taraçası vardı. İsmet Paşa, dünya gazetecilerini, ajansçılarını burada kabul eder ve onları burada hayretten hayrete düşürdü.

Taraçanın binaya bitiştiği sağ köşesinde denize inen iki basamaklı taştan bir sandal merdiveni görünüyordu. Bu bir karışık yerde muhafaza kıtaatına mensup, başı çelik miğferli, silahlı, süngülü bir Mehmet nöbet beklerdi. Mehmet'in sırtı daima binaya ve gözleri daima denize doğru...

Bir Fransız zabiti ile ecnebi gazeteciler Mehmet'e baktılar, baktılar ve burada bir nöbetçinin bulunmasına hiçbir mânâ vermediler. Merak ettiler, bir tercüman vasıtası ile Mehmet'le şöyle konuştular:

-Burada ne yapıyorsun asker arkadaş?

-Nöbet bekliyorum.

-Vazifen nedir bu küçücük yerde?

Mehmet kolunu denize uzattı. İngiliz zırhlılarını göstererek:

-Bunları gözetliyorum.

-Onlara karşı ne yapacaksın?

-Eğer buraya karşı bir tecavüze kalkışlırlarsa def edeceğim!

Bir tek Mehmet ve bir sürü zırhlı! Fakat bu bir tek Mehmet'in bir

sürü zırhlıdan daha müthiş bir kuvveti vardı. Bütün oradakiler derin bir hayranlıkla birbirine bakiştılar. Fransız zabiti sapsarı kesilmişti, titrek bir sesle söyledi:

-Bu asker, her yerde ve her zaman muzafferdir.

Ben dayanamadım, yarım yamalak Fransızcamla onlara bir asker fazileti gösterdim, dedim ki:

- Verdün'deki asker de buna benzer.

Zabit, Verdün ismini ve ona ait bu fikri benim ağzımdan iştir itmez elini omzuma koydu, sesinde bir okyanus heyecanı vardı:

-Efendi, dedi. Bu askeri Verdün'dekiler kadar takdis ederim...

Fakat şairimizin, edibimizin ve ressamımızın bu askerden haberi olmadı.

İkinci heyecanım, tarihten üstündür:

Aynı taraçada dünya muharrirleri ve ajansçıları İsmet Paşa'nın etrafını aldılar. İngiliz Royter Ajansı'nın muhabiri mahsusu Paşay'ı müşkül bir mevkie düşürmek kasdı ile söze başladı:

-Ekselans! Hepimiz namına bir tek sual soracağım.

-Sizi dinliyorum efendi.

-Üç yüz binlik bir orduyu mağlup ettiniz. Pek azı kaçabildi. Aldığınız esirlerin adedi ile Anadolu'dan kaçamayanların adedini mukayese ediyorum, arada pek büyük bir fark buluyorum... Bunlar ne oldu?

İsmet Paşa, onları kılıçtan geçirdik, temizledik, mahvettik, göm-dük, yok ettik gibi bir cevap verebilirdi. Fakat vermedi. Böyle zamanlarda - ki Mudanya Konferansı'nda da çok gördük- yaptığı gibi iştir itmezlikten geldi. Muhabire sualini tekrar ettirdi. İngiliz ikinci defa sorarken, o cevabını hazırladı ve şunları söyledi:

-Evet. Haklı bir mukayese, haklı bir düşünüş, haklı bir sual. Fakat cevabı gayet basittir efendi. Biz çok çetin bir taarruza geçtik. Düşman da bizden daha az çetin değildi. Şiddetli ve yiğitçe bir harp kabul etti. Mükemmel dövuştü. Fakat bizim süngülerimiz ve topçularımız müs-pet ve isabetli harekâta fazla alışık oldukları için hepsi topçumuzun keskin ateşi altında eridiler...

İngiliz'den maada orada bulunanların hepsi manalı manalı gü-lümsediler. Ben az kalsın Paşa'nın boynuna sarılıp ağzını şap diye

öpecektim. Bereket versin askerî disiplin aklıma geldi de kendimi zor tuttum. Yalnız içimden:

-Ah, dedim. Şimdi burada bir şair, bir edip, bir ressam olsaydı da bu cevabı sembolizmden, dadaizmden bir kafiye, fütürizmden bir çizgiye çekseydi... Fakat kimsecikler yoktu. Yalnız bir görünmez tarih, bir İsmet Paşa ve bir şoför parçası vardı...

Üçüncü heyecanımı güneşten aldım:

Konferansın son celsesi.

Büyük bir ahitname imzalanacak.

Akşamdan başlayan müzakere devam etti, bitti, parafe edildi, suretle mukabeleden geçti. Müzakere salonunda kimler vardı? Bunu tarih bilmelidir.

Müzakere salonunda zabıtlar, şoförler, emirberler, ahali, bakkal, manav çırağı, kundura boyacısı, bezzaz, belediye reisi, konu komşu, mızıkacı, gazeteci, ajansçı ve bir beldenin her meslekten adamı vardı!

Çıt yok!

Nefesler bile sanki durmuş!

Büyük pencereden mordan tirşeye, tirşeden sarıya, sarıdan pembeye geçen bir güneş doğuyor... Bu dekorun önünde:

Şişman İngiliz miralayını mosmor.

General Harington sapsarı.

İtalyan Generali yosyorgun.

Fransız Generali kes kederli.

Mösyö Franklen Büyyon mesmeraklı.

Ve İsmet Paşa sapsağlam...

Hafif bir kâğıt hışırtısı.

İmzalanmaya başlandı.

İmzalama devam ediyor.

Franklen Büyyon mürekkepli kalemini İsmet Paşa'ya uzatıyor. Paşa onunla bir surete imza edip iade etti.

İsmet Paşa'nın elinde yeşil kemik saplı, teneke uçlu, yirmi paralık bir kalem. Bununla imza ediyor.

İmza bitti.

Aka Gündüz, Paşa'nın gözlerine baktı.

Paşa bu bakışı derhal anladı:

Kalemi Aka'ya uzatıp hediye etti.

O da fotoğraf makinesini uzattı. Paşa yine anladı:

Yumruğunu uzattı ve Aka, o yumruğun fotoğrafını çekti.

Ah bir şair! dedim. Ah bir edip! diye yandım, ah bir ressam diye içimi çektim.

(...)

Dördüncü heyecanımı bir şampanya sesi ile bir bando sesi arasında buldum.

Başta Franklen Büyyon, hepimiz ve hepimiz şampanyalanıyoruz. Küçük bir bakkal çırağı ihtirazlı bir hareketle İsmet Paşa'nın arkasına sokuluyor, parmaklarını ceketine hafifçe sürüyor ve sonra dudaklarına götürüyor.

Yaşlıca bir adam başını eğip Paşa'nın profiline uzun uzun bakıyor.

Ben yine sıçrayıp boynuna sarılacağım ama ah şu disiplin!

Derken muhafız kıtasının bandosu başladı.

Hepimiz cadde üzerindeki merdiven sahanlığındayız. Millet hıncahınç!

Franklen Büyyon, bando şefine rica ediyor:

-Bir çiftetelli!

Bando çiftetelliye girdi ve Franklen Büyyon oryantalenden bozma bir çiftetelli oynamaya başladı.

Ve...

Ve General Harrington, omuzları ve avuçlarıyla tempo tuttu.

Ve...

Ve küçük Asya'nın ortasında başlayan harp, Büyük Avrupa'ya Mudanya'nın ortasında çiftetelli oynayarak bitti.

Şair! Çok talihsizsin: Yetişemedin bu ahenge...

Edip! Pek bahtlı karasın: Göremedin bu tempoyu...

Ressam! Yol saçını: Çizemedin bu manzarayı..." (Aka Gündüz, 1943: 158-161)

Vatanımızın diğer şehirleri gibi, Bursa'da da işgal yıllarında hafızalardan asla silinemeyecek feci tecrübeler yaşanmıştır. Ancak bu şehirdeki mezalim tarih incelemelerinin dışında konuyla özel olarak ilgilenenlerin ulaşabilecekleri gazete sütunlarındaki yazılarda ve sınırlı sayıdaki edebî eserde karşımıza çıkmaktadır. Oysa o dönemin canlı tanıklarından biri olan Aka Gündüz'ün de işaret ettiği gibi sanatçılarımız için burada yaşananlar zengin bir malzeme teşkil etmektedir. Tarih bilimi Milli Mücadele dönemi ile ilgili çalışmalar konusunda üzerine düşen görevi başarıyla yerine getirmekte ve yakın tarihimizin bu acı günlerini sürekli incelemektedir. Ancak tarih kitapları sıradan okuyucunun tercihleri içinde ön sıralarda yer almaz. Tarihi canlı tutma, halka aktararak tarih bilinci ve kıssadan hisse verme görevi sanatçılara aittir. Roman, hikâye, tiyatro eserlerinde; halk üzerinde daha tesirli olan sinema ve televizyon çalışmalarında; plastik sanatlarda, geleceğin daha sağlıklı olabilmesi için geçmişini asla unutmamak gerektiğini hatırlayarak, ateş içinde geçen o günleri canlı tutacak bu malzemenin kullanılmasını diliyorum.

‘MÜTAREKE EVİ’ BİNASI

Bugünkü ‘Mütareke Parkı’nın karşısında tam deniz kenarında bulunmaktadır. Taş temeller üzerine yarı bodrum şeklinde, iki katlı ahşap bir yapı olarak inşa edilmiştir. Bir sanat eseri gibi gösterişli ve görkemli bir görünümü vardır. 3/11 Ekim 1922 tarihlerinde; Yunanlılar ile müttefikleri İngiliz, Fransız ve İtalyanlarla ‘Mudanya Ateşkes Anlaşması’ burada imzalandığı için bina önem kazanmıştır.

Söylenenlere göre; Rus asıllı tüccar Aleksandr Ganyanof’a ait bir yapıdır. Yalnız bu konuda başka görüşler ve bilgiler de vardır. Örneğin: Halen turizm rehberliği yapan Emekli Öğretmen Ali Pekman, bu binanın asıl sahibinin Aleksandros (Aleks) adlı buralı bir eski Rum olduğunu ve bunun ‘Mübadele ‘ sırasında Yunanistan’a göç ettiğini, bu şahsın torununun mübadeleden hemen sonra buradan gidenlerce kurulan Selânik yakınlarındaki ‘Nea Mudanya’ adlı kasabada yaşadığını belirtmektedir. Ayrıca adı geçen Aleks’in kardeşinin de mübadeleden önceki yıllarda Mudanya Belediyesi’nde ‘meclis üyesi’ yaptığını ifade etmektedir.

Bina XIX. yy. da 800 metrekare arsa üzerinde 400 metrekare olarak

inşa edilmiştir. 2 salonu 13 odası bulunuyor. Dışarıdan 9 basamaklı mermer merdivenle, 4 kanatlı renkli camlı olan ana kapıya çıkılır. Alt ve üst katların yan taraflarında genişçe ikişer penceresi vardır. Üst katın meydana bakan orta kısmındaki çıkıntıda dikdörtgen şeklinde üç küçük penceresi daha bulunmaktadır. Doğu cephesinde merdivenleri aydınlatmak amacıyla konmuş dikdörtgen biçiminde camekânlı bir kısım yer alıyor. Denize doğru bakan çatı katındaki üçgen alınlıklı bölümde parmaklıklarla çevrili terastan çok güzel deniz manzarası izlenir. İçeriden üst kata kenarları trabzanlı ahşap merdivenle çıkılır. Mütareke müzakereleri sırasında alt kat görüşmeler için ayrılmış, üst kat ise yatakhane olarak kullanılmıştır. Merdivenlerle inilen bodrum katta beyaz fayanslı, mermer ayaklı / yalaklı banyo ile lavabo ve Asım Paşa'nın (Gündüz) kullandığı oda ile eşyaları bulunmaktadır. Bina, taşıdığı mimari özellikler nedeniyle de; 'Taşınmaz Kültür Varlığı' olarak tescil edilmiştir.

Mudanyalı Hayri İpar; daha önce İtalya'da Yugoslavya ile bir lokantada imzalanan anlaşmadan sonra, söz konusu edilen lokantanın müze haline getirildiğini öğrenmiş ve kafasında buranın da müze haline getirilebileceği fikri doğmuştur. Kendi arzusuyla; bu konuda İstanbul 2. Noteri'nde 21- 09 -1936 tarihinde aşağıdaki metinde yer aldığı şekilde bir 'akitname' imzalayarak binayı Mudanya Belediyesi'ne bağışlamıştır.

“Ben Mudanya’da doğan bir Türk sıfatıyla, bu akitnamenin imzalandığı binayı müze haline getirmeyi düşündüm!. Sahilde bir rıhtım ve üzerinde ahşap olarak yapılmış bu bina, vaktiyle Mudanya Belediyesi tarafından alınmış ve eşyası dağıtılmış ve hediye edilmiş bulunuyordu. Bina eski olduğundan harabeye yüz tutmuş idi. Binayı ve rıhtımı mükemmelen tamir ve tevil ile o zamanki haline koydurdum. Yanlarında bu binaya bitişik ahşap haneler vardı. Bu haneleri de satın alarak yıktırdım. Etrafını tanzim ve tesviye ederek, dört tarafı parmaklıkla çevirerek mütareke binasını ortaya çıkardım,

Merbut teklil eşya listesinde görüleceği üzere öteye beriye dağıtılan eşyasını ve ziyana uğrayanları dahi satın alarak yerli yerine koydurdum. Tamiratın baliğ olduğu meblağı ve gerek satın aldığım ve üç bab haneyi ve eşyayı müze olarak kullanılmak üzere kâmilen Mudanya Belediyesi’ne terk ve teberru ediyorum.”

Bundan sonra gerçekleştirilen çalışmalarla bina 1937 yılında, resmen müze olarak açılmıştır. 1959 yılında ‘Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne devredilir. Binada, görüşmeler sırasında kullanılan kalem, kâğıt, daktilo, masa, sehpa, koltuk, karyola, ayna, sandalye, üniformalar, halı, fincan, dolap, komodin gibi eşyalar yanında o sıralarda çekilmiş fotoğraflar da sergilenmektedir. Bu eşyalar arasında; İnönü’nün görüşmeler sırasında sinirlenerek yumruğu ile vurup kırdığı söylenen mermer masa dikkat çekmektedir. İçeride Atatürk’ün ve İnönü’nün küçük birer büstleri de yer almaktadır. Misafirlerin ve gazetecilerin kullanımı için ayrılan salonda Türk Murahhas Heyeti Başkanı İsmet Paşa’nın gazetecilere verdiği beyanname ile kendisine ait bir başka beyanname de yer almaktadır. Duvarda da; yabancı delegasyonun 4 Ekim 1922 günü çekilmiş olan, Mudanya’ya gelişleri ile ilgili bir fotoğraf asılı. Ayrıca ‘Mütareke’yi imzalayan Türk ve yabancı delegeleri toplu olarak gösteren diğer bir fotoğraf da bulunmaktadır.

İsmet Paşa’nın gündüz yaptığı görüşmelerle ilgili olarak geceleri Fevzi Paşa ve diğer arkadaşlarına bilgi vermek üzere etrafında toplandıkları masa da bir odada yer almaktadır.

Mütareke’nin 25. yıldönümü olan; 11 Ekim 1947’de Dumlupınar Zafertepe’den getirilen şehitlerin kanlarıyla sulanmış topraklar, cam kaplarda muhafaza edilmektedir.

MÜTAREKE ANITI VE İSMET İNÖNÜ HEYKELİ

Mudanyalı hayırsever Mehmet Hayri İpar; 21 Eylül 1936 tarihinde gerçekleştirilen bağış senedinin imza töreninde:

“Doğduğum yer olan Mudanya kasabası Türk tarihinde şan ve şeref dolu bir tarihe muti oldu. Çünkü Milli mücadeleyi yaratan Ulu Atatürk’ün, o zafer ordularının yurdumuzu esaretten kurtarmasından sonra İsmet İnönü müstevle devletlerin temsilcileriyle bu kasabada imzaladığı Mudanya Mütarekenamesi, Lozan Muahadesi’nin solmaz bir temeli oldu” demiştir.

Kendisi ecnebi firmaların temsilcisi olması hasebiyle Mudanya’nın elektrik teşkilâtını ucuza yaptırmıştır. Bunun tutarı 47.328,69 lira olmuştur. Bu parayı tamamen Mudanya Belediyesi’ne iade etmiştir, ancak şu şartla:

“Mudanya kasabası çok uğurlu bir kasabadır. Türk milletine siyasi ve iktisadi istiklalinin kazandıran Lozan Muahadesi’nin temeli benim doğduğum bu kasabada atıldı. Bu para ile Milli Mücadeleyi yaratan ve onu muaffakiyetle başaran Atatürk ile O’nun muzaffer orduları kumandanı, Mudanya ve Lozan kahramanı İsmet İnönü’nün birer heykellerinin yapılmasını teklif ediyorum.

Bursa Valisi'nin, Mudanya Belediye Başkanı'nın birer temsilcisi ile Mudanya halkından seçilecek üç kişiden oluşan komisyonun bu işlerle meşgul olmasını dilerim. Komisyon üyeleri anıt yerlerinin seçiminde serbesttirler.

Mehmet Hayri İpar ayrıca:

“Mudanya Belediyesi'nden bu elektrik tesisatı bedelinden şimdiye kadar 44.328, 69 lira almıştır. Bu parayı heykel işiyle meşgul olacak komisyon emrine Bursa İş Bankası'na yatırıyorum. Henüz Mudanya Belediyesi tarafından ödenmeyen mütebaki 3000 lira matlup dahi taksitlerinin hululünde Mudanya Belediyesi'nin emrine Bursa İş Bankası'na yatırılacaktır” demiştir.

Hayri İpar'ın bu kadirşinaslığı üzerine, ülkemizin ilk kadın heykeltıraşı Sabiha Bengütaş tarafından, 1948'de İtalya'da bronz döküm olarak yapılan İsmet İnönü heykeli, Missouri Zırhlısı ile Mudanya'ya getirilerek günümüzdeki Atatürk Anıtı'nın bulunduğu yere mermer bir kaide üzerine dikilmiştir. 1981'de Mütareke binasının karşısındaki şimdiki yerine taşınmıştır. Heykel'in kaidesi Armutlu'dan getirtilen granit taşlardan yapılmıştır. Heykel; O'nun diplomat yönünü, cepheden görünüşündeki üniforması ve kılıcı ile de askeri yönünü betimlemektedir. Sağ elindeki kâğıt tomarı 11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi'ni ve 24 Temmuz 1923'teki Lozan Antlaşması'nı yansıtır.

Heykel kaidesinin cephesinde köşebentlerle bağlanmış dikine dörtgen şeklinde iki mermer taş levha üzerinde; TBMM Başkanı ve Başkumandan Gazi Mustafa Kemal'in Mudanya Mütarekesi'nin kabulünden sonra İsmet Paşa'nın şahsına gönderdiği telgrafın büyük harflerle yazılmış 16 satırlık bir metni vardır. Bunda şunlar yazıyor:

Mütareke Anıtı'ndaki M. Kemâl'in kutlama telgrafının metni

“Garp Cephesi Orduları Kumandanı ve Edirne Mebusu

Ferik İsmet Paşa Hazretleri'ne

Tarafı devletlerinden ihzar ve sevk ve idare edilen orduların kazandığı büyük zaferin ilk ve mühim siyesi neticesini ben Mudanya Konferansı'ndaki devri endişane mesainizle istihsal etmiş olduğunuzdan dolayı arz-ı tebrikât ve teşekkürat eylerim. İş bu tebrikat ve teşekküratımı taktim ederken, baş kumandanı olmakla müftahir bulunduğum Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının kudretli bir kumandanına ve

riyasetinde bulunmağı en büyük şeref bildiğim Meclis-i Ali'nin necip ve fedakâr bir mensubuna karşı Lazim-ül ifa bir vazifeyi eda etmekte olduğuna kaniim efendim.

11 Minh

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Başkumandan

Gazi Mustafa Kemal

Mudanya Kent Konseyi Başkanı Sayın Soyer Kazancı'nın anlattığına göre; bazı kendini bilmezler, ilk olarak İskele Meydanı yakınlarına konmuş olan İsmet İnönü'nün bu heykelini, 1953 yılında yıkma girişiminde bulunmuşlardır. Lâkin bir kamyonu bağlanan halatla çekip devirme teşebbüsleri amacına ulaşamamıştır. Yalnız heykelin sol elinde bulunan kılıç alınarak iskeleden denize atılmıştır. Bir gün iskele yakınlarında denizde yüzmekte olan, Erdoğan Aydınkaya adlı şahıs derine dalınca tesadüfen bu kılıcı bulmuş ve antikacıya satmak isterken emniyet güçlerince yakalanmış ve ele geçirilen bu kılıç Mütareke Evi Müzesi'ne konmuştur.

İnönü 1958 yılında rahatsızlandığında, kendisini ziyaret için Mudanya'dan bir heyet gider. Durum İsmet Paşa'ya bildirilir. O da: *"Gelsinler, söyleyeceklerim var"* der. Heyet içeri alınınca da hafifçe yatağından doğrularak: *"Yunan'ın bile elimden alamadığı kılıcı siz aldınız. Yerine koyun. Buraya öyle gelin"* der.

27-05- 1960'tan sonra Bursa Valisi olan Albay Danyal Yurdatapın da bu duruma tanık olmuştur o zamanlar. Bursa Valisi olduktan sonra, Mudanya'ya gelerek 10 atletten oluşan bir grupla söz konusu kılıcı, Mütareke binasından alıp, törenle İnönü heykelindeki yerine koydurmuştur.

Yukarıda da değindiğimiz üzere heykel, ilk dikildiği yer olan İskele Meydanı'ndan 1981 yılında alınarak, Mütareke Evi Müzesi'nin karşısındaki parkta bugünkü yerine dikilmiştir.

Burada 'Atatürk Anıtı' ile ilgili özel bir açıklama yapmak isteriz.

Mudanya için ilk Atatürk Anıtı, Heykeltıraş Prof. Mustafa Nusret Süman'a yaptırılmıştır. Yaptığı heykel, Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından çok beğenildiğinden Ankara'ya götürülüp Çankaya Köşkü'nün bahçesine dikilmiştir. Şimdiki Atatürk Heykeli ise; 1962 yılında Heykeltıraş Namık Denizhan tarafından yapılmıştır.

ŞÜKRÜ ÇAVUŞ VE ŞEHİTLER ANITI

Kitabın, baş taraflarındaki ‘Mudanya’nın İngiliz İşgali’ ile ilgili bölümünde de anlatıldığı üzere; 25 Haziran 1920 Cuma günü; Gemlik Körfezi’ndeki müttefik donanmasına ait 12 parçalık savaş filosundan 7 tanesi Mudanya açıklarına demir atarlar. Bölgedeki 56. Tümen durumdan haberdar edilir. 173. Alay’a bağlı 2. Tabur, Curnaderesi Boğazı batısındaki Bakacak sırtlarında, küçük bir jandarma birliği ile Kuvva-i Milliye gücü de Yörükali - Tepederbent bölgesinde kazılan siperlere yerleştirilir.

Saat 07.00’de silahlı römorkörlerin çektiği dubalarla tam teçhizatlı İngiliz askerleri Mudanya’ya çıkarlar ve kasabayı işgale girişirler.

Mudanya’daki 5. Bölük askerleri savunma yapmak üzere çeki-

lirlerken, 1898 doğumlu Kavaf Canip Oğlu Şükrü Çavuş şimdiki İskele Meydanı'nda bulunan mezarlık civarında gizlenir ve düşmana ateş etmek için uygun zaman gözler. O sırada Kadiçeşmesi'ne doğru ilerlemekte olan mağrur İngiliz askerlerine ilk ateşi açar. Anıttaki yazıtta belirtildiğine göre; bir binbaşı ile bir zabıt ve üç neferini itlâf eder. İşte Mudanya'nın işgaline karşı ilk sıkılan kurşun budur. İngiliz askerlerinin açtığı karşı ateş sonucu Şükrü Çavuş şehit edilir. Vatani uğruna kanı toprağa düşer. Şimdi bu anıtın yanındaki toprakta diğer şehit olan arkadaşları ile birlikte yan yana yatmaktadır. (Öldürülen İngiliz askerlerinin rütbeleri ve sayıları konusunda birbiriyle çelişen bilgiler bulunmaktadır.)

12 Eylül 1922 Salı sabahı Türk ordusuna bağlı 3. Kolordu 1. Tümen birlikleri Mudanya'yı düşmanlardan kurtarmak için harekete geçer. İskeleye doğru kaçmakta olan 11. Yunan Tümeni'ne, 122 kişiden oluşan Kuvva-i Milliye güçlerine bağlı gençler karşı durur. Zeytinliklere

İskele Meydanı'ndaki Şükrü Çavuş Anıtı

doğru çekilirken meydana gelen çatışmalarda 8 genç şehit düşer ve hepsi buraya defnedilir. Bunlara sonradan bir başka yerde vurulup şehit olan bir kişi daha eklenir ve 9 kişi olurlar.

Mudanya'nın kurtuluş mücadelesinde şehit olan Şükrü Çavuş ve bu dokuz kişi için 1922 yılında, İskele Meydanı'nda mermerden bir anıt yaptırılmıştır.

Ön kısmında 1,06 x 0,93 m. boyutlarında, üzerinde 20 satırlık Türkçe bir kitabesi bulunan mermer levhanın etrafına yapraklarla bezeli bir çerçeve konmuştur. Yazıt şöyle:

*“25 Haziran 1920 Cuma günü
İngilizlerin Mudanya'yı işgalinde
yalnız başına müdafaa ederken
şehit olan ve bir düşman binbaşısı ile
bir zabıt ve üç neferini itlaf eden Mudanyalı
Canip oğlu Şükrü Çavuş'un istirahatgâhı.*

*12 Eylül 1922 Salı günü Mudanya'nın
istihlası esnasında kahraman ordumuza
kıymetli yardımlar ifa ederken
şehit düşen Mudanya'dan dokuz
kardeşimiz burada metfundur.*

ALİ OĞLU TAHİR
TALAT
MESTAN OĞLU OSMAN
AZİZ OĞLU MEHMET
HASAN OĞLU MEHMET
KÜRT HASAN
KANBER OĞLU İBRAHİM
KÜÇÜK AHMET
HALİL OĞLU MEHMET

Adları yazılıdır. En altta ismi yazılı olan milis, Mudanya çevresinde başka bir yerde (Burgaz olabilir) şehit edilmiştir, ama sonradan adı buraya ilave olmuştur.

KURTULUŞ SAVAŞI SIRASINDA HİZMETİ GEÇEN KUMANDANLAR

HALİT PAŞA

O, kahramanlığı ve cesareti ile halk arasında bir efsane olmuştur. Korku nedir bilmeyen, bir kişiliğe sahipti. Kars'ı Ruslardan geri aldığı için kendisine 'Karsıalan' soyadı uygun görülmüştür. Türkiye'de birçok binaya, mahalleye, caddeye adı verilmiştir. Mudanya'da adıyla anılan bir cadde ve bir mahalle vardır.

Türk Ordusu'nun yetiştirdiği özel kahramanlardan biridir. Atatürk; O'na ara sıra 'Deli Halit' diye hitap etmiştir.

1883'te İstanbul'da doğdu. Çerkez Ahmet Efendi adlı bir şahsın oğludur.

1901'de girdiği Harp Okulu'ndan, 1903'de teğmen olarak mezun oldu. 1908'de üsteğmenliğe terfi etti.

Büyük Taarruz'da önemli başarılar göstermiştir. Gemlik, Mudanya ve Bandırma istikametinde düşman kuvvetlerine saldırılar düzenleyerek düşmanın kaçış yollarını kesmiş ve bir bölümünü esir almıştır.

31 Ağustos 1922'de tümgeneral olduğunda henüz daha 39 yaşındaydı.

I. Dünya ve Kurtuluş savaşlarında gümüş liyakat / imtiyaz, altın liyakat / imtiyaz, 3. rütbeden Kılıklı Osmanlı ve

İstiklâl madalyaları yanında, Avusturya ve Afganistan'dan da birer madalya sahibidir.

Yemen, Trablusgarp, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Artvin, Tunceli, Kocaeli ve İstanbul gibi yerlerde görev yapmış, cepheden cepheye koşmuş bir kahramandır O. Yiğit, fedakâr askerlerine karşı gayet babacan davranırdı. Hainleri ise, belinin sağ tarafında taşıdığı ve 'Namuslu' adını verdiği tabancasıyla gözünü kırpmadan vururdu. Savaş sırasında emrindeki askerlere birçok defalar: "Oğlum vatan bizimdir, kaçan haindir" demiştir.

Yemen, Kafkasya ve Dersim günleri

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1. Ordu, 1. Alay, 4. Tabur'la Yemen'e gönderildi. Orada iken 'yüzbaşı' oldu. Haziran 1910'da Trablusgarp'a geçti. Orada İtalyanlara karşı savaştı. Üç ay sonra, Balkan Savaşı'na katılmak üzere, Çatalca'daki Şark Ordusu'na katıldı. Bulgaristan'la barış sağlanınca; önce inzibat subaylığı görevinde bulundu, daha sonra da 'Harbiye Nezareti' emrine verildi.

1914'de I. Dünya Savaşı başlayınca Yakup Cemil Bey'in 'Kafkasya Mürettep Alayı'nın 2. Tabur kumandanlığına getirildi. Ardahan'da kazandığı zafer üzerine, 23 Haziran 1915'de kıdem atlatılarak rütbesi binbaşılığa yükseltildi. Çorum Müfrezesi ile yaptığı hizmetlerden sonra da yarbay oldu.

10 Mayıs 1917'de 'Garbi Dersim Kumandanlığı'na getirildi. 1918 başlarında Dersim, Erzincan üzerinden giderek Erzurum'u Ruslar'dan geri aldı. Bu başarısı üzerine, 'İslâm Ordusu' 3. Fırka kumandanlığına tayin edildi. Batum Muharebesi'ne katıldı. Ahıska'yı muhasara altına alarak, Ahılkelek'in kuzey taraflarını zaptetti. İmzalanan mütareke-den sonra Tortum'a çekildi. Bu arada İngilizlerin baskısı sonucunda, fırka kumandanlığından azledildi. Ali Rıza Paşa Kabinesi sırasında 9. Kafkas Fırkası kumandanı yapıldı. Kazım Karabekir Paşa ile birlikte bu cephede önemli başarılarla imza attı. 1919'da Torul'da bulunduğu sırada Mustafa Kemal'den bir telgraf almıştır. O da O'na cevap vermiştir. 20 Eylül 1920'de Ermeniler üzerine yapılan harekâta başarı kazandı. Bu başarısı O'na albay rütbesini getirdi.

Batı Cephesi ve İstiklâl Savaşı'na katılması

1921 yılı başlarında 'Batı Cephesi'ne gönderildi. Kolordu Kumandanı yetkisi ile 'Kocaeli Grup Kumandanı' oldu. II. İnönü

Muharebesi'nde 'sağ cenah grup kumandanlığı' yaptı. Buradaki çarpışmalar sırasında yaralandı. Sonra 12. Grup Kumandanı olarak Afyon'a nakledildi. Eskişehir ile Kütahya'nın kurtarılması için çalıştı ve Sakarya Savaşı'nda bulundu. 26 Ocak 1921'de Geyve'ye gelerek verilen yeni görevine başladı. 2. 40. 41. 43. piyade alayları ile 33. Süvari Alayı ve 1. İstihkâm Taburu oluşturuldu. Milis birliklerini denetledi. Başlarına kumandanlar atayarak, düzenli birlikler haline soktu. Bunlarla önemli başarılar sağladı.

Halit Paşa; 'Kocaeli Grup Kumandanı' iken İzmit'te kadın kahraman Kara Fatma (Fatma Seher Hanım) ile tanışır. Savaş boyunca birbirleriyle sürekli iletişim halinde bulunurlar. Kara Fatma 24 Ekim 1921 tarihinde Halit Paşa'ya çektiği telgrafta kısaca şunları diyordu:

'Reşat Bey'in emri üzerine 9 kişilik maiyeti ile cepheye avdet edeceğimi bildiriyor, ayrıca etraftan 25 kişi daha topladığını bildiriyordu. Çavuş rütbesi için de kendisine şükranlarını iletliyordu. Yalnız bir süre daha İzmit civarında istirahat etmesinin kabulünü istiyordu.'

Halit Bey cevabi telgrafında, O'nun isteğini kabul ettiğini bildirir.

Kurtuluş Savaşı sırasında O'nun emrinde bir yıl süreyle görev yapan M. Şevki Yazman, kendisi ile ilgili şunları söyler: (Özetle)

"...Orduda O'na Eyüplü Halit, korkusuz olmasından dolayı da 'Deli Halit' derlerdi. Rahmetli çok cesurdu. Gözünü budaktan esirgemezdi. Düşmanı görünce; piyadenin en ön safına geçip vuruşmak isterdi..."

Sarıkamış Kurbançayı köyünden Seyfal Oğlu İskender Çakmak da O'nu şöyle tanıtıyor.

"...Halit Paşa Baldız'a gelmişti, yanına gittim. Gönüllü yazıldım. O'nun emrinde birçok çarpışmaya katıldım. Gümrü'ye kadar gittik. Halit Paşa yolda giderken gördüğü yürekler acısı manzaralar hakkında bizlere şunları söylemişti.. 'Size diyeceğim şudur. Bu gördükleriniz (cenazeler) sizin kardeşleriniz, sizin bacılarınız, sizin analarınızdır, ona göre gayret gösterin.'

O'nu görünce bizim dilimiz tutulurdu. Zaten düşmanın da dili tutulurdu ya.. Ama biz O'na çok güvenirdik. Asker arkadaşlarla aramızda ona marşlar düzerdik..."

Büyük Taarruz'da Yunan'ın kaçış yollarının kesildiğini, Fahrettin Paşa'dan öğrenen Mustafa Kemal Paşa: "Bu bizim Deli Halit'in işidir"

demekten kendini alamamıştır. Halit Paşa savaş meydanlarında 9 kez yaralanmıştır. Bunlardan ikisi ağırdı. Gözü kara bir kumandan olduğu buradan belli.

'Kocaeli Grup Kumandanı' bulunduğu sıralarda; Mustafa Kemal Paşa Göynük'e giderek kendisini, ziyaret etmiştir. Birlikte Sakarya Köprüsü civarında yapılan hazırlıkları denetlemişler, ertesi gün, Adapazarı'na gitmişlerdir.

Büyük Taarruz ve sonrası

26 Ağustos 1922 günü Afyon Kocatepe'den düşmana karşı 'Büyük Taarruz' harekâtı başlatılınca, Halit Paşa'da Kocaeli yöresindeki Yunan kuvvetlerini sıkıştırıp geri çekilmelerini sağlamaya çalışıyordu.

(Bu bölümde irdelenen bazı bilgiler, kitabımızın başlarında yer almıştır. Ancak; Halit Paşa'yı daha iyi tanımak açısından, burada fazla ayrıntıya girmeden kısaca bir kez daha yinelemek gerekti!)

11 Eylül 1922 günü 3. Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa, emrindeki birliklere başlangıcı aşağıdaki gibi olan telgrafi çekmiştir:

"...Kolordu yarın (12 Eylül) Gemlik - Gündoğdu - Mudanya üçgeni içinde bulunan düşman kuvvetlerine taarruz ederek, bu bölgeyi düşman askerlerinden temizleyecektir."

Bu emri alan; Halit Paşa Kumandanlığı'ndaki Kocaeli Grubu, şafakla beraber Burgaz yakınlarında konuşlanmış olan 15. Alay'ın 1. Taburu ile saldırıp, 17. Yunan Alayı'nı buradan söküp atarak Burgaz'ı ele geçirmiştir.

Bunun üzerine Grup Kumandanı Halit Paşa, bütün gücünü Mudanya üzerine yöneltir ve bir süvari birliği gece yarısına doğru Mudanya'ya girer.

12 Eylül saat 14.30'da Kocaeli Grup Kumandanı Halit Paşa Kolordu'ya şu raporu gönderdi:

"Şiddetli çarpışmaların ardından saat 13.00'de Tümen birlikleri ile beraber Mudanya'ya girildi."

A. Galip Tokça anılarında o günü ve bu olayı ayrıntılı bir şekilde anlatır..

İki yılı aşkın bir süre düşman işgali altında kalan Mudanya, 12 Eylül günü kurtarılmıştı.

Sivil yaşamı ve vefatı

Halit Paşa, TBMM'nin 5 Temmuz 1923 günü yapılan II. Dönem seçimlerinde Ardahan'dan milletvekili seçildi. Meclis'te hep gazilerin haklarını savunmuştur. 9 Şubat 1925'te Meclis koridorunda vuruldu. Ölmeden önce; "Beni Puşt Rauf arkamdan vurdu" dediği söylenir. 14 Şubat'ta yaşamını yitirdi. Kendisini asıl vuranın, aralarında anlaşmazlık olduğu bilinen ve o gün de tartıştıkları söylenen Ali Çetinkaya olduğu iddia edilmiştir. (Bu konuda başka iddialar da vardır.) Vurulduğunda annesi O'nun için; "Ben O'nu abdestsiz hiç emzirmemiştim. O'nu mutlaka arkadan kalleşçe vurmuşlardır" demiştir.

İstanbul Eyüp'te defnedildi. Cenazesi 1988'de Ankara Devlet Mezarlığı'na nakledildi.

YÜZBAŞI ABİDİN AKINCI

Cesur, kahraman bir subaydır. Daha çok Yüzbaşı Abidin Bey diye bilinir. Savaş sırasında öncü süvari birliğinde görev yaptığı için 'Akıncı' soyadı verilmiştir kendisine. 11 Eylül 1922 gecesı, kumandanı olduğu küçük bir süvari birliği ile Mudanya'ya ilk giren kumandandır. O gece Fransızların askeri temsilcisi aracılığıyla Mudanya'daki Rum ve Ermeni çetecilerine haber salarak, Türk ordusunun buraya doğru gelmekte olduğunu ve teslim olmalarını istemiştir. Ancak olumlu bir yanıt alamamıştır. Konumuzun başlarında da belirtildiği üzere; bağlı bulunduğu Mürettep Süvari Tümeni'ne yazdığı raporda, Mudanya'da muhacir ve asker olmak üzere toplam 20.000 kişinin toplandığını, sonraki raporunda da Yunan ordusundan geriye kalan 11 subay 300 erin ilk olarak, 12 subay ve 500 erin ise ikinci seferde esir olarak Tümen'e gönderdiğini bildirmiştir. 11. Yunan Tümeni'nin 3. Türk Kolordusu'nun önünden Mudanya'ya doğru çekilmesi ve kendilerine doğru yaklaşması üzerine, tekrar gelmek üzere kentten ayrılmıştır.

Mudanya'da Ziraat Bankası'nın batısında, Mütareke Parkı'nın kenarından denize doğru inen sokağa O'nun adı verilmiştir.

ŞÜKRÜ ÇAVUŞ

15 Mayıs 1919'da, İzmir'den kalkan bir gemiyle Mudanya'ya indirilen 56. Tümen'in 173. (2.) Alay, 5. bölüğüne bağlı bir çavuştu. Tümen'in kumandanı Manyaslı Albay Bekir Sami Bey'di. Bütün gayret ve çabalara rağmen tümen düzene sokulamadan, Yunan ordularının halife adına geldikleri propagandası, halk arasında yayılmaya çalışılıyordu.

Şükrü Çavuş; 27. 08. 1919 günü Hıdrellez dolayısıyla yapılan tüfek atışlarında 'nişan çöreğini' kazanmıştır.

25 Haziran 1920 günü sabahın erken saatlerinde İngiliz gemisinden Mudanya'ya asker çıkarılmaya başlanmıştı. İskele Meydanı'ndaki Kadı Çeşmesi'ne doğru küstah bir tavır içinde ilerleyen işgalci İngiliz asker ve subaylarını saklandığı mezarlık civarında, kinle izleyen Şükrü Çavuş, bunların kendisine doğru yaklaşmasıyla ilk ateşi açtı. Önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere, bir İngiliz binbaşı ile diğer bir subay ve bir eri vurdu. Binbaşı hemen o anda öldü. İşgalci İngiliz askerleri de hemen karşı ateşe başladılar.. İlk anda yaralanan Şükrü Çavuş, yarasına tütün basarak çarpışmaya devam etmeye çalıştı ancak gücü tükenerek orada şehit oldu. Yaşı daha 22 idi. Bu olay üzerine İngiliz askerleri gemilerine geri dönmek zorunda kaldılar.

Mudanyalılar; 'Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kahraman evlatları Şükrü Çavuş anısına bir anıt dikip, adını da bir mahalleye ve okula vererek O'nu ölümsüzleştirdiler.

1898 yılında Mudanya'da doğduğu ifade edilir. Babasının adı Kavaf Canip Bey'dir.

Sadettin Kaynak, Şükrü Çavuş için güzel bir beste yapmıştır.

*“Şükrü Çavuş mert yürekli, sert bakışlı kahraman.
Elde tüfenk, belde fişenk, nişancıdır pek yaman.
Mermisini hedefine ulaştırır her zaman.
Yurduna göz dikenlere dedirtmiştir el aman.
Mudanyalı Şükrü Çavuş Kahramandır, kahraman.*

*Yavukluya veda etti tamam yirmi yaşında.
Donanmaya karşı koydu iskelenin başında.
Düşmanları yere serdi İstiklâl Savaşı’nda.
Koçyiğidin menkıbesi, abidesi taşında.
Mudanyalı Şükrü Çavuş kahramandır kahraman.”*

KURTULUŞ SAVAŞI’NDA ŞEHİT DÜŞEN MUDANYALILAR

Kent merkezinde:

Yukarıda da açıklandığı üzere; Şükrü Çavuş, 25 Haziran 1920 günü İngiliz işgali sırasındaki çarpışmada, Mudanya’nın ilk şehidi olmuştur. Bunun ardından da, Yunan askerleri 8 Temmuz’da Mudanya’yı işgal ettiklerinde; etrafa korku ve dehşet salmak için 5 evi ateşe vermişler, suçsuz, günahsız 100 kadar zavallı insanı da acımasızca katletmişlerdir.

Mudanya’nın düşman işgalinden kurtarılması sırasında ise; ‘Mudanya Müdafileri’ adlı milis gücünden adları ‘Şehitler Abidesi’nde yazılı olan 9 kişi şehit edilmiştir.

Üç yıl süren bu savaş sırasında diğer yerlerdeki çarpışmalarda şehit düşen Mudanyalılar da pek çoktur.

Köylerde:

I. Dünya Savaşı yıllarındaki Çanakkale Savaşları sırasında; Mirzao-ba köyüne gelen ‘Askere Alma Heyeti’ndeki bazı kimseler; köyde, alıp askere götürebilecekleri erkek bulamazlar. Zira o çağdaki eli silah tutan erkeklerin tümü cephelerdedir. Dönüp gidecekleri sırada, 14 – 15 yaşlarında biraz irice bir çocuk görürler ve onu yanlarında götürürler.

Adı geçen köyden Çanakkale Savaşı'na katılan onlarca kişiden 25'i geri dönmeyi başaramayıp, şehit olmuşlardır. Dönenlerin bir kısmı sonradan Mısır'daki 'Kanal Cephesi'ne gitmişler ve geriye kalanların bir bölümü de 'Kurtuluş Savaşı'na katılmışlardır.

Çanakkale Savaşı'ndan sağ dönen Mirzaobalılar:

Ali Alper, İbrahim Dağışan, İsmail Kahveci, Veysel Aksoy, İsmail Akyüz, Salim Aytekin, Mustafa Şen, Veysel Şalgam, İbrahim Ay, Halil Çelik, Ahmet Alver, Halil Atilâ, Eset Semiz, Ümmet Özçelik (Hacı).

Mudanyalı Abidin Dayı adlı bir şahıs da bunlarla birlikte dönmüştür cepheden.

'YUNAN ORDUSU'NUN MUDANYA'YI İŞGALİ' bölümünde de değinildiği üzere; o yıllarda Rum ve Ermeni çeteler Mirzaoba köyüne üç baskın düzenlemişlerdir. Bu baskınlar sırasında, köy halkından toplam altı sivil vatandaşları öldürmüşlerdir.

Diğer Müslüman / Türk köylerinde de benzer olaylar yaşanmıştır.

Yunan askerleri geri çekilirlerken Eşkel ve Söğütpınar gibi köylerde katliam yapmışlardır.

MUDANYA'DA MÜBADELE GÜNLERİ

Mudanya, 1920'li yıllarda Bursa ilinin en az nüfuslu ilçelerinden biri olmasına karşın, savaş sonrasında en fazla göçmen alan ilçe olmuştur.

Lozan Konferansı sırasında, 30 Ocak 1923'te TBMM Hükümeti ile Yunanistan arasında 'Mübadele-i Ahali Mukavelenamesi' imzalandı. 13 Ekim 1923'te de 'Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı' kuruldu. 27 Kasım 1923'te ise 'Muhacirin Misafirhaneleri Talimatnamesi' belirlendi. Bunlara göre; Türkiye tabiyetindeki Rum Ortodokslarla Yunanistan tabiyetindeki Müslümanlar zorunlu olarak 'mübadeleye' tabi tutuluyorlardı. Yani karşılıklı olarak yer değiştireceklerdi. Bunun sonucunda 190000 Rum ve 350000'in üzerinde Müslüman karşılıklı olarak yer değiştirdi. Çünkü savaş sonrasında her iki tarafın insanları huzursuz olmuşlardı. Bir arada yaşamları zorlaşmıştı. Bu nedenle böyle bir göç planlanmıştı.

Bu çevreden Yunanistan'a giden Rumlar, daha çok Mudanya mer-

kezi ile Tirilye, Kumyaka, Dereköy, Aydınpınar, Burgaz gibi yerleşmelerden olmuştur.

Mübadele kararından sonra, Türk Vapurcular Birliği'ne bağlı gemiler, Yunanistan'dan aralıksız olarak göçmen taşımaya başladılar. Selânik, Hanya, Resmo, Kandiya gibi liman kentlerinden alınan göçmenler İzmir, İstanbul – Tuzla, Ayvalık, Samsun, Antalya, Mersin ve Mudanya gibi limanlara göçmen taşıyorlardı.

Drama ve Sarışaban kasabası çevresinden gelen göçmenler Kavala limanından, Selânik, Langaza, Vodina, Kalkış ile çevresinden gelenler Selânik limanından, Girit'ten gelenler Kandiya limanından, Yanya ve Prevezeden gelenler Preveze limanından gemilerle Mudanya'ya taşındılar. Bu vapurlardan adlarını tespit edebildiklerimiz şunlardır: Akdeniz, Gülcemal, Reşit Paşa, Kızılırmak, Sakarya, Şam, Giresun, Ümit, Gülnihal, Teşvikiye, Dumlupınar, Cumhuriyet, Kırzade, Sakarya, Bahr-i Cedit, Altay, Gelibolu, Bandırma, İnebolu, Nimet, Canik, Ereğli ve Millet.

Girit'ten zorunlu göç eden Müslümanlar; uzun ve yorucu yolculukları sırasında yanlarına ancak çok değerli ve kullanmak zorunda oldukları eşyalarını alabilmişlerdi. Çok az da yiyecek ve içecek koymuşlardı torbalarına. Paralarını, ziynet eşyalarını kuşaklarına, çocuklarının çamaşırları arasına koyarak taşımışlardır. Bununla birlikte bu tür eşyalarını yanlarında getirdikleri küçük sandıkların, çantaların içine gizleyenler de olmuştur.

Girit'ten gemilerle, ahşap küçük teknelerle ayrılanlar dalgalar arasında büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Denize düşenler, ölenler olmuştur. Karaya çıkıp kurtulanlar sevinç gözyaşları dökmüşlerdir.

İmar ve İskân Bakanlığı zorunlu göç edenleri, Seyr-i Sefain İdaresi'nin masraflarına rağmen cüzi bir ücretle, çocuk, yaşlı, hasta ve yoksul olanların ise yüzde 15'ini bedava taşımıştır. Gemilerde Kızılay sağlık ekibi de hizmet veriyordu. İnsanlar günlerce hatta haftalarca süren deniz yolculuğundan sonra 'Anavatanlarına' kavuşuyorlardı. Deniz yoluyla gelen bu muhacirler Türkiye genelinde İzmir, Tekirdağ, İstanbul, Mudanya, Samsun ve Mersin gibi limanlara indirilmişlerdir. Maddi imkânların kısıtlı olması nedeniyle, göçmenler için ödenecek paranın yurttta kalması amacıyla, göç sırasında Türk şirketlerinin gemilerinin kullanılmasına özen gösteriliyordu. Buna rağmen Kandiya gibi bazı limanlarda büyük gemiler iskeleye yanaşamadığından yolcular küçük teknelerle gidecekleri gemiye aktarılıyorlardı. Bu gibi işlemler de çok zaman alıyordu. Bu arada hayvanları ile birlikte yola çıkanlar da vardı.

Mudanya'ya gelenler; ilçe merkezi ile Tirilye, Kumyaka, Dereköy, Aydınpınar, Burgaz gibi köylere yerleştirilmişlerdir. Bu yerleştirmeler ve dağıtımlar sırasında yakın akraba olanlar dahi birbirlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır.

Mübadele sırasında Yunanistan'dan Mudanya'ya ilk ayak basan kabileler Selanik ve Langaza civarlarından gelmişlerdir. Bunlar dağıtılmadan önce İstanbul Tuzla'da bir süre karantinaya alınmışlardır. Göçmenler için Mudanya'da 1000, Bursa'da 500 kişilik yatakhaneler hazırlanmıştır. Gelenlerin kimlik kontrolü yapılıyor, kendilerine belgeler veriliyordu. Bursa iline gelenlerin toplamı 32 bin 75 kişiyi bulmuştu.

Bursa merkez kazasına toplam; 2 bin 711 hane, 4 bin 47 aile ve 13 bin 217 mübadele nüfusu yerleştirildi.

Mudanya'ya gelen Mübadiller 1716 hane, 1732 aile, 6 bin 463 nüfusa ulaşmıştır.

Mübadil olmayan göçmen sayısı da; 315 hane, 321 aile ve toplam 1562 nüfus olmuştur.

Ayrıca Doğu ve Güneydoğu vilayetlerinden de Mudanya'ya göçmenler gelmiştir. Bunlar da 89 hane, 91 aile ve 299 nüfusu bulmuştur.

Rum ve Ermenilerin terk etmesi nedeniyle, Mudanya'da ticaret ve zanaatla uğraşan pek çok işyeri kapanmak zorunda kalmıştır. Mudanya limanında ticari faaliyetler azalmıştı. Buna rağmen gelen göçmenlere ilgi gösteriliyordu.

Mudanyalılar mübadil göçmenleri karşılayarak onları kucaklamışlar hatta 15-20 gün evlerinde misafir etmişlerdir.

Lozan Antlaşması gereği; kurulan komisyonlar; geldikleri yerlerde bıraktıkları taşınmazların, gittikleri yerlerde karşılığını alabilmeleri için, göçmenlere; mallarının değerlerini belirten belgeler hazırlayarak verdiler.

Kış aylarında gerçekleştirilen deniz yolculuklarında, hayvan ve eşyaları ile birlikte olan insanlar çok zorluklar ve çileler yaşadılar. Göçmenler karantinadan geçtikten sonra Mudanya'ya gönderilmiştir. Geldiklerinde rahat etmeleri için, geçici olarak Bursa ve Mudanya'daki misafirhanelerde konuk edildiler. Halk da imkânları nispetinde yardım kampanyaları gerçekleştirdi. 'Muhacirin Yardım Cemiyeti' gerekli hazırlıkları yaptı.

Savaş; zulüm, işkence, kan, gözyaşı, eziyet, açlık, sefalet, kin, nefret ve en sonunda da göçü getirmiştir. İnsanlar evinden, yurdundan vatanından olmuş, eşinden dostundan ayrılmışlardır. Akrabalar ve sevenler birbirlerinden ayrı düşmüşlerdir. Yıllar sürecek bir acının tohumları atılmıştır. Bunları yaşayan insanları şimdi bir şekilde rahat ettirmenin zamanıydı.

1924 yılının mart ayında 'Kırzade' adlı gemi ile Mudanya'ya gelen göçmenler kar yağışı ile karşılaştılar. Mudanyalılar kendilerine sevgi, saygı gösterip evlerinde konuk ettiler. Sonra tahsis edilen asıl evlerine yerleştirdiler. Gelenlere ay yıldızlı kimlik belgeleri verildi. Gelenlerin, Girit'teki doğa, deniz ve ekonomik koşullara uygun şekilde yerleştirilmeleri için gayret gösterildi. Bir kısmı İzmir ve Manisa dolaylarına gittiler. Önceki yaşamlarında olduğu gibi; tarım, ticaret, zeytincilik, balıkçılık, hayvancılık gibi alanlarda faaliyet göstermelerine imkan tanındı. Tarımsal araç ve gereç kredisi verildi. Bir bölümü beraberlerinde getirdikleri dokuma tezgahlarını kurarak dokuma işi yapmaya başladılar. Havlu, çarşaf, battaniye gibi şeyler dokumaya giriştiler. İhtiyaç fazlalarını satarak kazanç elde ettiler. İlçede ekonomik hayat yavaş da olsa yeniden canlanmaya başladı..

Girit'ten gelenlerin büyük bir kısmının Türkçe bilmemesi de birtakım zorluklar yaşanmasına neden olmuştur. Evlilikler de kendi grupları arasında gerçekleşti hep. Türkçe öğrenim hızlandırılarak, iki ayrı kültürün kaynaşmasına çalışıldı. Bu arada Rumca konuşmaya yasak getirildi. Buradan giden Rumların bıraktıkları müzik aletleri ile Girit'ten gelenler bando oluşturdular. Dinçspor diye bir futbol takımı kuruldu. Forma renkleri Girit'in yeşili ile gelinciklerinin kırmızısı oldu.

Girit'ten gelen göçmenler: mutfak kültürü ve ot yemekleri yanında el zanaatlarından kunduracılık, terzilik, berberlik, saraçlık gibi meslekleri de getirdiler. Zeytin, zeytinyağı ve sabunculuk başlıca uğraş alanları oldu. Bu arada Girit sabunu ün yaptı ve çevre pazarlarda aranan bir meta haline geldi.

Mudanya'da Rumların boşalttığı evlere yerleşenlerin bulunduğu mahalleye bugün halk arasında 'Giritli Mahallesi' denmektedir.

Mübadele'nin İki Yüzü

"Dedemin İnsanları" adlı belgesel filmin gösterime girmesiyle birlikte 'mübadele göçmenleri' konusu, bir kez daha ülke gündeminin konuları arasındaki yerini aldı.

Filmi; birkaç yıl önce Mudanya Belediyesi'nin düzenlediği 'Sinema Günleri' kapsamında izledim. Belgesel nitelikteki bu filmde; 1924'te şimdi Yunanistan toprağı olan Girit adasından 'mübadele göçmeni' olarak Türkiye'nin Ege kıyısındaki küçük bir kasabasına göç eden Türk asıllı bir ailenin, başından geçen göç olayı ile vardıkları yerlerde karşılaştıkları sorunlar işlenmiş. Ancak görüldüğü kadarıyla anlatılmak istenen olayların, uzunca bir zaman dilimi içindeki geçişleri tam sağlanamamış.

Mübadele ne demektir? Önce bunu açıklamaya çalışalım...

'Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Anadolu'da yaşayan Rumlarla, Yunanistan'da kalmış Türklerin, iki devletin hükümetlerinin anlaşmaları ile karşılıklı olarak yer değiştirmesidir. Bu şekilde göç etmiş olan insanlara 'mübadil göçmenleri' denilmektedir.

'Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin 19 Maddelik Sözleşme ve Protokol' 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanmıştır. TBMM

Hükümeti ile Yunan Hükümeti aşağıdaki maddeler üzerinde anlaşmaya varmışlardır (Burada sadece önemli ilk 3 madde verilmiştir):

1- Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklularla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukluların, 1- Mayıs - 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine (exchange obligatoire) girişilecektir. Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümeti'nin izni olmadıkça Türkiye'ye, ya da Yunan Hükümeti'nin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşmeyeceklerdir.

2- Birinci maddede öngörülen mübadele:

a) İstanbul'da oturan Rumları (İstanbul'un Rum ahalisini);

b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları (Batı Trakya Müslüman ahalisini) kapsamayacaktır.

1912 Kanunu'yla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etablis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar (İstanbul'un Rum ahalisi) sayılacaklardır. 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'nın koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş (etablis) bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar (Batı Trakya Müslüman ahalisi) sayılacaklardır.

3- Karşılıklı olarak, Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar; 1 inci maddede öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır. İş bu sözleşmede kullanılan 'göçmenler' (emigrants) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan bütün gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktadır.

Anlaşmanın ortaya koyduğu hükümlerden anlaşılacağı üzere:

Mübadeleyle göç; İstanbul'da oturan Rumlar ile Batı Trakya denilen İskeçe, Gümölcine ve Dedeoğlu gibi yörelerde bulunan Müslüman Türkleri kapsamayacaktır. Bunlar oldukları yerlerde yaşamaya devam edeceklerdir.

Konu; 24 Temmuz 1923'te imzalanan 'Lozan Antlaşması' sırasında da ele alınmıştır. Yunanistan'ın kuzeyi, kuzeydoğusu, Selanik çevresi (Langaza, Drama, Kavala, Serez) ve Girit ile Rodos adalarında yaşayan Müslüman Türkler mübadele kapsamı içinde değerlendirilmişlerdir.

Göçmenler Selanik'ten vapurlarla, trenle ve karayolu ile Anadolu'ya gönderilmişlerdir. Vapurlarla gelenler İstanbul, İzmir, Samsun ve Mersin limanlarına çıkmışlar, oralarından da Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıtılmışlardır. Daha çok da Rumların boşalttığı köylere ve kasabalara iskan edilmişlerdir. Buralar Adana, Kapadokya Yöresi, Kayseri, Tokat, Samsun, İzmir, Kıyı Ege kasabaları, Trakya'nın güneyi, Bilecik (Lefke/Osmaneli) Bursa (Gemlik, Mudanya) gibi yerlerdir.

Bursada Osmangazi ilçesine bağlı Demirtaş ve Görükle beldeleri ile Gündoğdu (Filedar) köyü ve Nilüfer ilçesine bağlı Misi, Gölyazı, İrfaniye, Başköy ve Özlüce köylerinde yaşayan Rumlar 'mübadele' kararından sonra Yunanistan'a giderlerken, yerlerine Yunanistan'dan Müslüman Türk göçmenler gelip yerleşmiştir.

Mudanya ilçe merkezinin bir mahallesi, Tirilye (Zeytinbağı), Kumyaka (Siği) Aydınpınar (Misebolu), Dereköy ve Yalıçiftlik köyleri halkları da mübadele göçmenidirler.

Gemlik merkezindeki bazı aileler ve yakınlarındaki Kurşunlu köyünde yaşayanlar da mübadele ile gelmişlerdir.

Yalova'nın Armutlu ilçesine de mübadele göçmenleri yerleşmiştir.

Anadoludan Yunanistan'a gidenler de genellikle Türklerin boşalttığı köyleri mesken tutmuşlardır. Mudanyadan göç edenler; Selanik yakınlarında aynı adla (Mudanya) kurdukları bir köye, keza Tirilye'den gidenler de yine aynı adı verdikleri (Tirilye) Selanik civarındaki köylere yerleşmişlerdir.

Mübadele sırasında bazı hatalar da yapılmıştır. Örneğin: Konya ve Karaman civarından Yunanistan'a göç eden Ortodoks Hristiyanlar Rumca bilmiyorlardı. Bunlar yüzyıllar önce Anadolu'ya yerleşmiş Türk asıllı Hristiyanlardı. Türkçeyi Yunan abecesi ile okuyup yazıyorlardı. Ne yazık ki sırf Hristiyan oldukları için Yunanistan'a sürülmüşlerdir. Kayseri'den ve Tokat'tan da benzer şekilde zorunlu göçler olmuştur. İnsanların kökeni araştırılmamış, sadece Müslüman veya Hristiyan oluşuna göre değerlendirme yapılarak göçe zorlanmıştır. O yıllarda ataları Tokat'tan Kuzey Yunanistan'a gönderilen bir Hristiyan Türk ailenin kızı, beş altı yıl kadar önce bir televizyon kanalına verdiği mülakatta: "Biz Türk'üz. Kızlarıma da Türkçe öğretiyorum" demiştir.

Mübadeleye tabi tutulan insanlar göçten önce, bulundukları yerlerdeki yerli halk tarafından ikinci sınıf vatandaş olarak görülüyorlar

ve hakarete uğruyorlardı. Göçten sonra ise, gittikleri yerlerde benzer şeyler yaşadılar. Hatta başka gözle bakılmasın diye çoğu kimse göçmen olduğunu bile saklamıştır. Değişen fazla bir şey olmadı. Ne Yani'ye yarandılar ne de Kani'ye.

Mübadele göçü sırasında yollara düşen insanlar çok zahmet çekmişlerdir. Hastalıklardan, açlıktan hayatını kaybedenler olmuştur. Gittikleri yerlerde rahat, huzur bulamamışlardır. Adeta bir insanlık dramı yaşanmıştır.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 850 bin Anadolu'lu Rum Yunanistan'a iltica etmiştir. Bu Ortodoks Rumlar oraya gidince birer ikişer aile halinde Türklerin evlerine yerleştirilmişlerdir. 190 bin kişi de mübadele anlaşmasından sonra göç etmiştir. Yukarıda da değindiğimiz üzere, benzer şekilde Trakya'da yaşayan Hristiyan Türkler ile bazı Müslüman Arnavutlar da mübadele kapsamında Yunanistan'a gönderilmişlerdir.

1912'deki Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'dan Anadolu'ya sığınan Müslüman Türklerin sayısı 200 bin dolayındadır. Sonradan mübadele ile göç ettirilenler ise 490 bin kişi kadardır. Gelenlerin birçoğu Marmara ve Ege bölgelerine yerleşmişlerdir. Bu insanlarda Türklük, bayrak ve Atatürk sevgisi çok fazladır.

Bu bölümün başlarında belirttik ama mübadele ile göç edenlerin daha çok vapurla taşındıklarını bir kez daha vurgulayalım. Gülcemal, Akdeniz ve Giresun adlı vapurlarla binlerce göçmen Anadolu limanlarına getirilmişlerdir. Büyük ve küçükbaş hayvanlarını dahi getirenler olmuştur. Bu göçler sırasında yakın akrabaların aynı yere yerleştirilmesine yeterince özen gösterilmediği için pek çok parçalanmış aile oluşmuştur.

Anadolu'dan Yunanistan'a göç edenler, oralardaki yerli halkla anlaşamamışlardır. Yerli halk onlara: "Barbarlar. Türk d..... Siz bu toprağın insanı değilsiniz. Niye geldiniz?" Gibi sözlerle hakaretlerde bulunmuşlardır.

Aynı şekilde Yunanistan'dan buraya gelenlere de; bazı kendini bilmezler tarafından: "Gavur göçmenler. Gavurdan dönmeler.. Yunan t..... Gitti gavur, geldi gavur.. Gibi hakaretlerde bulunulmuştur. Bu insanlara bir başka gözle bakılmıştır. Bugün bile eski yerli halkla, mübadele ile gelenler arasında tam bir uyum ve kaynaşma olduğu söylenemez.

Keşke her iki halk da zorunlu göçle yerinden yurdundan edilmese-lerdi. Sadece isteyenler göçe tabi tutulsaydı. Bu göç; 'Kurtuluş Savaşı' sırasında Rumların Türklere saldırması sonucu yaşanan tatsız olayla-rın da etkisi olmuştur. Ancak o olayların büyük ölçüde politikacıların ve askerlerin kışkırtması ile patlak verdiğini de unutmamak lazım. Bugün için Anadolu'da Hristiyan Türklerin veya Rumların bulunması bizim zenginliğimiz olurdu. Zaten yemeklerimiz, müziğimiz, birtakım adet ve geleneklerimiz birbirine çok benziyor. Ufak tefek anlaşmaz-lıklar dışında az çok birbirimizle kaynaşmış bir toplumduk. Zamanla bazı pürüzler ortadan kaldırılabilirdi. Sanki gittikleri yerlerde çok mu iyi yaşadılar? O da ayrı bir konu. Ne yazık ki, bir ulusun kültür zenginliği yok edildi. Ziraatı iyi bilenler ve birtakım yetenekli Rum zanaatkârlar Yunanistan'a gidince, Anadolu'da nitelikli insan gücü azalmıştır. Yunanistandan gelen tütün tarımını bilen çiftçiler de, Bursa ve Samsun gibi yerlerde tütüncülüğün gelişmesini sağlamışlardır. Ne buradan giden Rumlar tam Yunan oldular, ne de oradan gelen Türk-ler tam Anadolu'lu oldular. Muhacir/göçmen damgasını üstlerinden atamadılar. İki taraf da bu göçten pek memnun kalmamışlardır. İçlerinde; geride bıraktıkları topraklarının, evlerinin, komşularının özlemini duymuşlardır hep.

Türkiye Lozan Mübadilleri Derneği, 2001 yılında kurulmuş-tur. Dernek; mübadil göçmenleri ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Anadolu'ya olan göç öykülerini derlemekte, kültürünü ve folklorunu araştırmaktadır. Bugün yaşadıkları yerleri araştırıp bularak bunların birbirleriyle haberleşmelerini ve kaynaşmalarını sağlamaya çalış-maktadır.

2005 yılında kurulmuş olan Mudanya'daki 'mübadil' derneği de, stadyum meydanında bulunan bir apartmanın alt katında faaliyet göstermektedir.

Girit neresidir, nasıl bir yerdir?

Girit; Akdeniz'le Ege denizinin birleştiği yerde stratejik konuma sahip büyükçe bir adadır. Adanın çok yeri zeytinliklerle kaplıdır.

Osmanlılar zamanında ele geçirilmiştir. 18 Ağustos 1645 günü Hanya kenti, 1646'da Kisamo ve Esterni kaleleri alındı. 1647'de Resmo, 27 Eylül 1669'da Kandiya teslim oldu. Adanın tamamen ele geçirilmesi 20 yıl sürmüştür. Bu yıllar içinde ada hep kuşatma altında tutulmuş ve

zaman zaman çarpışmalar yaşanmıştır. Girit, Osmanlılar tarafından ele geçirildikten sonra, buraya askerler ve Anadolu'dan getirilen Müslüman Türkler de yerleştirilmiştir. Zamanla yerli halktan İslamiyeti kendiliğinden benimseyenler de olmuştur.

1877 – 1878 Osmanlı Rus savaşından sonra Girit'te Ortodoks halkın ayrılıkçı faaliyetleri artmıştır. Hristiyan çeteler, Müslüman halka saldırıp eziyet ediyorlardı. Kandiya ve Hanya'da yoğun çarpışmalar yaşanmıştır. Yunanistan'ın duruma müdahalesi ile 13 Kasım 1897'de antlaşma imzalandı.

1898'de Rusların baskısı ile Prens Yorgi Girit'e vali atandı.

Daha sonra Balkanlar'da çıkan karışıklıklar ve 1912 - 1913 Balkan harplerinden sonra, 30 Mayıs 1913'de imzalanan Londra Anlaşması ile Girit Yunanlılara bırakıldı.

I. Dünya ve İstiklâl Savaşı yıllarında Girit'in iç bölgelerinde yaşayan Müslümanlar daha emniyetli gördükleri kıyılara göç etmeye başlamışlardı.. Amaçları bir gün Türkiye'ye gidebilmektir. Bu da 'Mübadele' ile oldu.

ATATÜRK'ÜN BURSA VE MUDANYA ZİYARETLERİ

Mudanya antik dönemden beri; İstanbul'dan Bursa'ya, Bursa'dan İstanbul'a ulaşımında önemli bir rol oynamıştır. Adeta bir üs görevi görmüştür. Cumhuriyet kurulduktan sonra da aynı işlevi devam etmiştir. Bursa'yı ziyaret edecek olan devlet büyükleri, genellikle deniz yolunu kullanarak Mudanya'dan gelip geçiyorlardı. Böylece Mudanya, devlet büyüklerini karşılama törenlerinde 'ilk buluşma' yeri olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Atatürk de Mudanya'da birçok kez karşılanmış veya uğurlanmıştır. Bazen eşi Latife Hanım'la birlikte teşrif etmişlerdir. Atatürk, Bursa'ya yaptığı 17 geziden 14'ünde Mudanya'ya uğramıştır. En son 3 Şubat 1938 günü, ölmeden yaklaşık dokuz ay önce Bursa'dan Mudanya'ya gelmiş ve Ege vapuruna binerek limandan ayrılmıştır.

Atatürk'ün Bursa ve Mudanya'ya yaptığı ziyaretleri kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

***17 – 29 Ekim (Teşrinievvel) 1922 (1338)**

Bu gezinin haberi; İstanbul'da çıkan Hakimiyeti Milliye, Tanin ve Vakit gazetelerinde yer almıştır. Hakimiyeti Milliye'de yayınlanan bir haber/yazıda şöyle deniyor:

Küçük Mekteplilere

‘Paşa Hazretleri Bursa’ya vardılar. Yine hitaplarında; ‘siz ati’nin gülü, yıldızı, ikbalisiniz (talihi / refahı) demiştir.’

Bursa 17 Muhabir-i Mahsusumuzun telgrafıdır.

‘...M. Kemal Atatürk, 11 Ekim 1922’de imzalanan ‘Mudanya Mütarekesi’nin ardından Bursalıların daveti üzerine, Eskişehir ve Bilecik- Karaköy istasyonu üzerinden Bursa’ya ulaşmıştır. Çeşitli incelemelerde bulunmuş ve birçok kurum üyelerini kabul ederek görüşmeler yapmıştır. Bu gezisi sırasında; Antalya mebusu Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey, mektep çocuklarını bizzat tanzim ediyor ve onların bil cümle (bütün) hareketleriyle meşgul oluyordu. Paşa Hazretleri Hamdullah Suphi Bey’e pek çok iltifatta bulundu. Mekteplilerin gösterdiği ihtimam, hakikaten şayan-ı iftihar derecesidir. Paşa hazretleri mektep talebesine karşı da pek müşfikane (müşvik) teşci-i karane (cesaretlendirme) bir nutuk irat (söyleme) eylediler ve dediler ki:

“Küçük hanımlar, küçük beyler

Sizler her biriniz ati’nin (geleceğin) bir gülü, bir yıldızı, bir ikbalisiniz. (talihi / refahı)

Memleketi asıl nura gark edecek sizsiniz. Kendinizin ne kadar kıymetli olduğunuzu düşünün, ona göre çalışınız. Sizlerden çok şeyler bekliyoruz. Kızlarım, çocuklarım hepinize ayrı ayrı teşekkür ederim.”...

Tarihi Mudanya şehri adına Bursa’ya giden hususi bir ‘heyet’ tazi-matlarını (saygılarını) sunarak, Paşa Hazretleri’nin kendi şehirlerine de teşekkürlerini rica eylemişlerdir.

Aynı günlerdeki gazetelerde Mudanya ile ilgili bir haber de yer alıyor. Şöyle ki:

“Müdafaa-i Milliye Vekilinin Seyahati”

Mudanya, 20 Teşrinievvel (Hususi)

Müdfaa-i Milliye Vekili Kazım Özalp (Paşa) bu sabah Mudanya’ya

vasıl olmuştur. Teftişi müteakip Balıkesir'e müteveccihen (gitmek üzere) hareket edecektir.

O günlerin Mudanya'yı ilgilendiren bir diğer haberi de şöyle:

“Mudanya Kaymakamı Ağâh Bey azledilerek yerine Fahri Bey tayin edildi. Adı geçen şahıs Ankara'dan görev yerine hareket etmiştir.

***20 – 24 Ocak (Kanunsani) 1923 (1339)**

Gezi, Hakimiyeti Milliye ve İkdâm gazetelerinde yer almıştır.

Yazılanlara göre; halkla hasbıhallerde bulunulmuştur.

**** 31 Ağustos - 11 Eylül 1924**

Bursa'ya yaptığı bu ziyaret, aynı zamanda cumhurbaşkanı olarak da çıktığı ilk gezidir. Bilecik – Karaköy istasyonundan Bursa'ya intikal etmiştir. Halk kendisini coşkuyla karşılamıştır. Eşiyle birlikte Bursa'yı gezmişler ve incelemelerde bulunmuşlardır. 2 Eylül günü eşi Latife Hanım'la birlikte Mudanya'ya gitmişler, Söğütlü yatıyla Gemlik körfezinde bir deniz gezintisi yaparak akşam tekrar Bursa'ya dönmüşlerdir. 11 Eylül'de Bursa'daki 'Kurtuluş Şenlikleri'ne katıldıktan sonra, eşi Latife Hanım'la birlikte bir kez daha Mudanya'ya geçmiştir. Açıkta bekleyen Hamidiye kruvazöründen atılan 21 pare topla karşılanmıştır. 12 Eylül sabahı 06.00'da bu gemi ile uğurlanmıştır.

****22 Eylül – 8 Ekim 1925** Ankara - Eskişehir ve İzmit güzergâhını izleyerek, Reşit Paşa gemisiyle Mudanya'ya açıklarına gelmiş, 17.30'da orada bekleyen 'Ertuğrul' yatıyla iskeleye yanaşmıştır. Kalabalık bir halk kitlesi ile birlikte Mudanya'da Bursa Valisi, Belediye Başkanı ile Ordu Müfettişi Sait ve Kolordu Komutanı Ali Hikmet Paşa tarafından karşılanmışlardır. Halkın arasından geçerken bir kişinin önünde durmuş ve O'nu gülümseyerek dikkatle incelemiştir. Bu kişi Tirilyeli Öğretmen Baki Bey (Gökçe) idi. Meğer bu şahsın başına taktığı şapka, bayan şapkasıymış! Bunun için Atatürk'ün dikkatini çekmişti. O yıllarda şapka giymek çok önemliydi, Bir moda idi. Bekir Bey de şapkayı fazla incelemeden kafasına geçirmiş olmalı! Mesele anlaşılmıştı! Atatürk, Mudanya'da bir süre dinlendikten sonra, trenle Bursa'ya hareket etmişlerdir. Oradaki incelemelerinden sonra 29 Eylül'de tekrar Mudanya'ya gelerek, 'Halk Fırkası'nı ziyaret etmiş bir fotoğrafının üzerine duygularını yazarak imzalamıştır. Daha sonra Mısır Hidiyi Abbas Hilmi Paşa'nın 'El Mahrusa' adlı yatıyla Marmara'da kısa bir gezinti yapmışlardır. Gazi 30 Eylül'de yeniden Bursa'ya geçmiş ve 8 Ekim'deki İstanbul'a dönüşünü yine Mudanya'dan 'Ertuğrul' yatıyla yapmıştır.

****20 Mayıs – 13 Haziran 1926** günleri arasındaki gezisi sırasında Mudanya limanında demirli 'Gülcemal Vapuru'da düzenlenen bir baloya katılmıştır. Ertesi gün Bursa'ya dönmüşlerdir. Seyahatin son gününde bir daha Mudanya'ya gelerek; 'Karadeniz' gemisinde açılan seyyar sergiyi gezmiş ve öğle yemeğinin ardından 'Söğütlü' adlı yatla Bandırma'ya hareket etmiştir.

****15 Temmuz 1927'de** 'Ankara' gemisiyle Mudanya'ya gelen Atatürk, kaplıca tedavisi için Bursa'da bulunan İsmet Paşa ile üç saat kadar süren bir görüşme yapmıştır. Gece Mudanya'ya dönen Atatürk, geldiği gemiyle İstanbul'a hareket etmiştir.

****1 / 9 Ekim 1927** İstanbul'dan 'İzmir' vapuruyla Mudanya'ya gelen Cumhurbaşkanı Atatürk, dönemin Valisi Fatin Bey ve protokol üyeleri tarafından karşılanmıştır. Daha sonra Çekirge'deki köşküne götürülmüştür. 9 Ekim 1927 günü buradan Karaköy tarikiyle Ankara'ya dönmüşlerdir.

****27 Ağustos 1928'de** yeni Türk Alfabesi'ni tanıtmak ve yaymak amacıyla yurt gezilerine çıkmış, 'Ertuğrul yatıyla Mudanya'ya gelmiş buradan da Bursa'ya geçmiştir. Mudanyalılar, Cumhurbaşkanı'nı

yeni harflerle yazılmış pankartlarla karşılamışlardır. Demiryolu'nun Bilecik – Karaköy'e kadar uzatılmasını istemişlerdir. O Pankartı gören Atatürk; “Uygundur, not alınız’ diye yaverine emir vermiştir.

Foto: Kemal Gerçekçi

****21 – 22 Ağustos 1929'da** Yalova üzerinden çıktığı Bursa gezisi sırasında Işıklar Askeri Lisesi'ne ziyarette bulundu. İncelemelerini bitirdikten sonra Mudanya'ya geçerek, Yalova'dan buraya gelmiş olan 'Ertuğrul' yatıyla İstanbul'a dönmüştür.

****4 - 5 Ocak 1931** 'Ege' gemisiyle Dolmabahçe'den Mudanya'ya, buradan da Bursa'ya geçmiştir. Bursa Türk Ocağını ziyaret etmiş, Cumhuriyet Köşkü'nde dinlenmiş ve ertesi gün Ankara'ya dönüş için 17.00'de Mudanya iskelesine gelmiştir. Buradan da Ankara'ya gitmek üzere geldiği gemi ile Derince'ye hareket etmiştir. Oradan da trenle Ankara'ya dönmüştür.

****7 Ağustos 1931** Yalova'dan geldiği Bursa'da Uludağ'a ilk gezisini gerçekleştirmiştir. Gece Mudanya'ya dönerek, deniz yoluyla Yalova üzerinden 02.00 sıralarında Dolmabahçe'ye ulaşmıştır. Bu seyahat Atatürk'ün Mudanya'ya yaptığı 11. gezisidir.

****17 – 19 Ocak 1933** Eskişehir'den trenle Derince'ye gitmiş ve oradan da Gülcemal vapuruyla Mudanya'ya geçmiştir. Buradan da İktisat Vekili Celal Bayar ve beraberindeki heyetle birlikte Bursa'ya giderek

Halk Fırkasını, hastaneyi, İpekiş'i gezip incelemelerde bulunmuştur. Ertesi gün Gemlik'e geçmiş buradan da Bandırma ve Balıkesir'e gitmek üzere gemiyle hareket etmiştir. Bu gezinin haberleri; Akşam, Cumhuriyet ve Hakimiyeti Milliye gazetelerinde yer almıştır.

**** 5 – 7 Şubat 1933** Ezanın ve kametin Türkçe okunmasına karşı çıkan bir kısım devrim karşıtları; 1 Şubat 1933 günü Bursa'da Ulu Cami çevresinde toplanarak gösteri yapmaya kalkıştılar. Ancak olay büyümeden bastırılır. Durumu İzmir'de iken öğrenen Atatürk; Afyonkarahisar üzerinden trenle derhal Eskişehir'e gelir ve burada Başbakan İsmet İnönü ile görüştüktan sonra Bursa'ya geçerek neler olup bittiğini anlamaya çalışır!. Bursa'ya yapmış olduğu bu 13. gezisi sırasında, 6 Şubat 1933 günü Çekirge yolu üzerinde bulunan köşkünde akşam yemeği verdiği kimselere hitaben, Türk gençliğinin nasıl olması gerektiğini açıklayan bir söylevde bulunur. Sonradan 'ATATÜRK'ÜN BURSA NUTKU' denilen o konuşması şöyleydi:

“Türk genci inkılâpların ve rejimin sahip ve bekçisidir. Bunların lüzumuna, doğruluğuna herkesten çok inanmıştır; rejimi ve inkılâpları benimsemiştir. Bunları zayıf düşürecek en küçük veya en büyük bir kıpırtı ve bir hareket duydu mu, bu memleketin polisi vardır, jandarması vardır, ordusu vardır, adliyesi vardır... demeyecektir. Hemen müdahale edecektir. Elle, taşla, sopa ve silahla, nesi varsa onunla, kendi eserini koruyacaktır. Polis gelecektir, asıl suçluları bırakıp, suçlu diye onu yakalayacaktır. Genç; 'Polis henüz inkılâp ve cumhuriyetin polisi değildir' diye düşünecek, fakat asla yalvarmayacaktır. Mahkeme onu mahkûm edecektir. Gene düşünecek; 'Demek adliyeyi de ıslah etmek, rejime göre düzenlemek lâzım' diyecektir. O'nu hapse atacaktı. Kanun yolunda itirazlarını yapmakla beraber; bana, İsmet Paşa'ya, Meclis'e telgraflar yağdırıp haksız (haklı!) ve suçsuz olduğu için tahliyesine çalışılmasını, kayrılmasını istemeyecek. Diyecek ki; 'Ben inanç ve kanaatimin icabını yaptım. Müdahale ve hareketimde haklıyım. Eğer buraya haksız gelmişsem bu haksızlığı meydana getiren sebep ve amilleri düzeltmek de benim vazifemdir.

İşte benim anladığım Türk genci ve Türk gençliği...”

Ertesi gün 'Gülcemal' vapuruyla Mudanya'dan İstanbul'a uğurlanmıştır.

*** 4 Mayıs 1934** Başbakan İsmet Paşa ile birlikte saat sekizde

Yalova'dan otomobille hareket ederek, Orhangazi, Gemlik yoluyla Bursa'ya gelen Atatürk, coşkun bir tezahüratla karşılanmıştır. Günün-birlik bir inceleme ziyaretinde bulunarak 16.00'da aynı yoldan geri dönmüştür.

****15 – 17 Temmuz 1935** İznik, Yenişehir ve Bursa ziyaretleri için gelmiştir. Bu arada Uludağ'a çıkmış, Çekirge'deki köşküne uğramış ve kaplıcaları gezmiştir. Daha sonra otomobille Mudanya'ya, oradan da 'Ertuğrul' yatıyla İstanbul'a gitmiştir.

****6 – 8 Haziran 1936** İstanbul'dan Bursa'ya bir uçuş yapacak olan manevi kızı Sabiha Gökçen'i görmek amacıyla 'Kalamış' adlı bir vapurla Mudanya'ya gelmiş ve buradan da Bursa'ya vasil olmuştur. Manevi kızı Sabiha Gökçen'in uçuş gösterisini izleyerek, 8 Haziran'da Ankara'ya gitmek üzere Bursa'dan yeniden Mudanya'ya, buradan Kalamış vapuruyla İstanbul'a ve daha sonra da Ankara'ya dönmüştür.

****1- 3 Şubat 1938** Atatürk'ün Bursa'ya ve Mudanya'ya son ziyareti oldu. 1 Şubat'ta Gemlik Suni İpek Fabrikası'nı açtılar. 2 Şubat'ta Sümerbank Merinos fabrikasını da hizmete açtılar. Çelik Palas otelindeki 34.830 TL. tutan payını ve Bursalıların kendisine armağan ettiği köşkü, Belediye'ye devrettikten sonra, geceyi Çelik Palas'ta geçirip ve ertesi günü saat 15.00'de Mudanya'ya hareket etmiş ve orada kendisini bekleyen Ege vapuruna binerek İstanbul'a hareket etmişlerdir.

Bu ziyaretlerinin yanında; Atatürk, ayrıca Bursa Yüksek Öğrenim Gençliği'nin, 26 Mart 1937'de Ankara Halkevi'nde, 'Uludağ Gecesi' adıyla düzenlediği toplantıya katılmış ve orada Bursalılara hitaben bir konuşma yapmıştır.

NOT:

*İşareti olan geziler, sadece Bursa'ya yapılmıştır. Sadece Bursa'ya olan bu geziler Bilecik - Karaköy üzerinden veya Yalova yönünden olmuştur.

**İşareti olanlar; aynı ziyaret sırasında hem Bursa'yı ve hem de Mudanya'yı ziyaret ettiğini gösterir.

1925 İLE 1928 YILLARI ARASINDA, ATATÜRK'ÜN BURSA VE MUDANYA'YA GELİŞ GİDİŞLERİYLE İLGİLİ OLARAK BAZI İSTANBUL GAZETELERİNDE YER ALAN

HABERLERDEN KISA ÖZETLER :

Editörlüğünü Ali İhsan İlhan'ın yaptığı ve 'Bursa Büyükşehir Belediyesi' tarafından bastırılan; 'CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA, İSTANBUL BASININDA BURSA' adlı kitapta Atatürk'ün Bursa ve Mudanya'ya yaptığı gezilerle ilgili haberler yayınlanmıştır. O yıllarda İstanbul'da çıkan 'İKDAM' ve 'CUMHURİYET' gazeteleri taranarak; Bursa ve Mudanya ile ilgili haberler ve yazılar derlenip güzel ve yararlı bir eser meydana getirilmiş.

1924 ile 1928 yılları arasında; Atatürk'ün Mudanya'ya geliş ve gidişleri ile ilgili İstanbul'da yayınlanan bazı gazetelerde yer alan haberlerin kısa özetleri şöyle:

Atatürk'ün 31 Ağustos – 11 Eylül 1924 tarihleri arasında yaptığı 3. Bursa gezisi sırasında, Mudanya'ya yaptığı ziyaretle ilgili olarak, 3 Eylül günkü Cumhuriyet gazetesinin haberi: (Bu kısım, Sayın Nezaket Özdemir'in yazdığı ve Nilüfer Belediyesi tarafından yayınlanan; "Ulusal Basında Atatürk'ün Bursa Gezileri" adlı eserden alınmıştır.)

Gazi Paşa Mudanya'da

Reis-i Cumhur Hazretleri Dün Mudanya'ya Bir Tenezzüh (gezinti) Yaptılar

Gazi Paşa Hazretleri İstikbal (karşılama) edildi

Mudanya 2 Eylül (Hususi muhabirimizden) – Reisi Cumhur Hazretleri ile refikaları Hanımefendi, beraberlerinde Büyük Millet Meclisi Reisi Fethi (Ali Fethi Okyar), Bozüyük Mebusu Salih (Bozok) beyler olduğu halde, yarımda otomobillerle Mudanya'ya teşrif ettiler. Mudanya halkı bir kıt'a askeriye, Mudanya mektepleri talebesi, Bursa şosesinin şehre giren yerinde toplanarak Gazi Paşa Hazretlerini hararetle alkışlarla karşıladılar. Kaymakamla Belediye Reisi şehrin dışına çıkarak Reisi Cumhur Hazretleri'ni istikbal (karşılama) etmişlerdir. Gazi Paşa Hazretleri müstakbilin (karşılayanlar) ile görüşerek, istirahatleri için ihzar (hazırlama) edilen daireye inmişlerdir.

Müşarünileyh (adı geçen) ve refakatlerindekiler akşam üzeri Bursa'ya avdet (geri dönme) etmişlerdir.

7 Eylül 1924 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin haberi:

(kısaltılarak)

Reis-i Cumhur Paşa

İstanbul'a teşrif edip etmeyecekleri

Malum Değildir

Selâhiyyat menabide (yetkili kaynaklar) yaptığımız tahkikat

Dünkü nüshamızda yazdığımız veçhile 'Söğütlü Yatı'nın Reis-i Cumhur Hazretleri'nin emrinde bulunmak üzere Mudanya'ya gönderildiği teyit edilmiştir. Ancak Gazi Paşa Hazretleri'nin İzmit'e gidip gitmeyecekleri anlaşılamamıştır. Dünkü akşam gazeteleri Reis-i Cumhur Hazretleri'nin 'Söğütlü Yatı'yla İzmit'e giderek bir müddet istirahat edeceklerini yazıyorlardı.

12 Eylül 1924 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin haberi :

Reis-i Cumhur Paşa

Hamidiye Kruvazörü, Reiscumhur Hazretleriyle Maiyetlerini Trabzon'a götürmektedir.

Çekirge 11 (Suret-i mahsusada gönderdiğimiz muhabirimizden) Müteaddit otomobiller akşam saat yedide Reiscumhur Hazretleriyle refikalarını ve erkânını Mudanya'ya götürmüştür.

Reiscumhur'a başkatip Tevfik, seryaver Ali, (Gazi Ayıntab) Rauf (Rize), Salih Bozok (Bozüyük), Hamdullah Suphi (İstanbul), Ankara Polis Müdürü Dilaver, ve yaver Mazhar beyler refakat etmektedir.

Reiscumhur Hazretleri Mudanya'dan Hamidiye Kruvazörü'ne rakiben bu gece Trabzon'a hareket etmektedir. Paşa Hazretleri'nin Trabzon'da 15 gün kalmaları muhtemeldir. Avdetlerinde Çekirge yolundaki köşklerinde oturacaklardır. Köşk elyevm tamir ve telvin edilmektedir.

23 Eylül 1925 Çarşamba günkü 'İKDAM GAZETESİ'NİN haberi:

20 Eylül akşam vakti, yanında bir heyetle, Ankara'dan hareket eden Gazi, 21 Eylül öğleden sonra İzmit'e gelmiştir.

İstanbul'dan 'Reşit Paşa Vapur'u kendilerini karşılamak ve refakat etmek üzere İzmit'e gönderilmiştir.

Şehremini Emin Bey ve bir kısım zevat da 'Gülnihal Vapuru' ile İzmit'e gitmişlerdir.

Gazi, dün (22 Eylül); beraberindeki heyetle birlikte Mudanya'ya, oradan da Bursa'ya gitmek üzere, savaş gemileri eşliğinde 'Ertuğrul'

yatıyla İzmit'ten ayrılmış ve 2.45 de Bozburun önlerine geldikleri sırada Eskişehir'den kalkmış olan 6 tayyare, Mudanya ve Bursa üzerinde gösteri uçuşu yapmışlardır. Bursa'dan, İstanbul'dan gelenler ve Mudanya halkı O'nu karşılamak üzere daha sabah karanlığında sokaklara dökülmüşlerdi.

'Ertuğrul' yatı saat, 4.45 sıralarında Mudanya önlerine yanaştığında top atışları yapılmıştır. Kasaba bayraklarla donatılmış, 6 yere tak kurulmuştu. Mülki erkân, Bursa'dan gelenler, kız ve erkek mektep talebeleri ve halk karaya çıkması için sahilde kendisini bekliyordu.

Yanındaki askeri ve mülki erkânla birlikte vapurdan inen Gazi; Mudanyalılar, Bursalılar ve İstanbul'dan gelen 250'yi aşkın kişi tarafından coşkun bir tezahüratla karşılanmıştı.

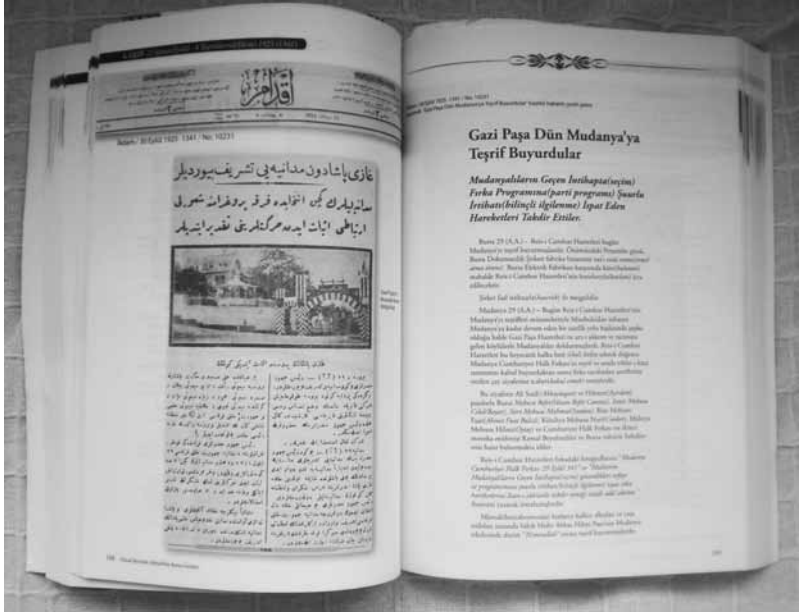
Gazi, Mudanya'da ancak 20 dakika kadar kalabilmiştir. Kendisini alkışlayanların arasından geçerek; trende ayrılan özel vagona binmiştir.

Trenin geçtiği yerlerdeki köylüler; kendisine el sallayıp tezahüratla bulunmuşlardır. 06.30'da Geçit istasyonuna gelindi. Gazi; burada trenden inerek, köylülerle kısa bir hasbıhal etmişler ve başlarındaki şapkaları incelemişlerdir. Bir tanesini kendi başına da giyerek, yerli malı olan bu serpuş ile fes arasındaki farkı sormuşlardır. Şapkanın; 'hem daha zarif, daha ehven ve sağlam olduğu' cevabını almıştır. Sonra yeniden trene binerek alkış tufanı arasında yoluna devam etmiştir. Saat: 07.00'de Bursa'nın Acemler istasyonunda inmiştir. Geçit de olduğu gibi burada da kendisine kurbanlar kesilerek karşılanmıştır. Şehir merkezine otomobille gitmişlerdir. Bu arada toplar atılmış ve fabrikalar düdüklerini çalmışlardır. Bir müddet belediyede dinlenen Gazi, buradan kendisine tahsis edilen 'Cumhuriyet Köşkü'ne vasil olmuşlardır. Halk; sokaklarda, meydanlarda heyecan içinde tezahürat yapmıştır.

Gazi'nin; Bursa'dan dönüşte Konya'ya gideceği ifade ediliyor.

'Cumhuriyet Gazetesi' muhabiri Zeki Cemal de, bu gezi ile ilgili olarak şöyle bir anekdot aktarıyor:

Geçit'te köylülerle sohbet etti. Köylülerin ellerinde fötr şapkalar vardı. Gazi birini eline aldı, inceledi ve başına taktı. Sonra köylünün birine sordu:

- Bu kaç çıkıyor?

- 550 kuruşa Paşam.

Paşa:

- İnşallah daha ucuza çıkacaktır, dedi.

Bursa Mebusu Refet Bey dedi ki:

- Paşam, arakiyeciler eskiden dervişlere külah yapıyorlardı.

Gazi:

- Bu daha kazançlı, dediler.

Gazi, şapkaların mahallinde yapılması fikrini serdetti. Köylülerin heyecanlı teşyii arasında Bursa'ya yollandık.

25-Eylül -1925 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yine muhabir Zeki Cemal'in yazdığına göre; Mudanya Heyeti'ni kabul eden Gazi; kendisini davet etmelerine:

- İnşallah gelmeye çalışacağım, dediler.

30- Eylül-1925 tarihli 'İKDAM' gazetesinin haberi:

Reisicumhur Hazretleri Mudanya'ya teşrif ettiler. Misebolu köyün-

den itibaren, Mudanya'ya kadar olan 6 kilometrelik yolu; köylülerin ve kendisini burada karşılayan Mudanyalıların arasından başında şapkasıyla ilerleyerek, bir saat sonra Mudanya'ya vasil olmuşlardır.

Gazi; burada 'Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ziyaret etmişlerdir. Kendilerine ve beraber olduğu heyet üyelerine çay ikramında bulunmuştur.

Fırkadaki fotoğrafına:

"Muhterem Mudanyalıların geçen intihabada gösterdikleri vefayı ve programımıza karşı şuurlu irtibatını ispat eden hareketlerini lisan-ı şükranla takdir etmeği vazife addederim" sözlerini yazarak imzalamışlardır.

Daha sonra, Abbas Hilmi Paşa'nın Mudanya iskelesinde duran 'Nimetullah' adlı yatına teşrif etmişlerdir. Akşam üzeri denizde gezintiye çıkmışlardır.

Yarın sabah Bursa'ya avdet edeceklerdir.

9-Teşrin-i evvel-1925 Cuma günü 'Cumhuriyet' ve 'İkdam' gazetelerinin haberi:

Gazi Paşa, Bursa'nın Acemler istasyonundan, saat: 8.45'te yanındaki kalabalık heyetle birlikte Bandırma'ya gitmek üzere, alkışlar arasında Mudanya'ya muvasalat eylemişlerdir.

Kaymakam ve 'Halk Fırkası Heyeti' kendisini, iskelede bulunan 'Ertuğrul' yatına kadar birlikte yürüyerek teşyî edip uğurlamışlardır. Yat saat: 9'u 20 geçe Bandırmaya hareket etmiştir.

Cumhurbaşkanı iskeledeki halkın kendisine el ve mendil sallamalarına, şapkasını sallayarak cevap vermiştir.

23-Mayıs-1926, 'İKDAM' gazetesinin haberi:

İstanbul'dan bir heyet; 28 Mayıs'ta Mudanya üzerinden Bursa'ya giderek, Gazi'ye arz-ı tazimatlarını bildireceklerdir.

5 - Haziran -1926 günü 'Cumhuriyet' gazetesinin haberi: (kısaltılarak)

'Gülcehal' Vapuru Bugün Gidiyor

Dün gece 'Darülbedayî' gösterisi için halkla birlikte en önde oturdu. Göstericileri alkışladılar.

Saat: 17.00'de Yeşilyurt bahçesinde tenezzüh yaptılar. 18.00'de

Kocaeli heyetini kabul buyurdular.

Gazi bu akşam vapurda balo veriyor. Cazbent bulunacaktır.

6 - Haziran -1926 günkü Cumhuriyet'in haberi:

Bursa (Muhabir-i mahsusamızdan) – Reis-i Cumhur Hazretleri bugün saat (17.40) da) Bursa'ya avdet etmişlerdir. – Seyfi Ekrem

Bursa (Muhabir-i mahsusamızdan) – Gazi Hazretleri (20) de Cumhuriyet Köşkü'ne teşrif ederek yarım saat kadar oturdular. Bağde tenezzüh yaparak köşklarine avdet ettiler. Seyfi EKREM

10-Haziran- 1926 günkü 'Cumhuriyet' gazetesinin yazdıkları:

“...Gazi bugün (dün), Geçit köyüne geldiler. Hararetle istikbal edildiler. Köylülerle karşılıklı olarak oturup sohbet ettiler ve birlikte yemek yediler. Oradan da, yanında Ali Hikmet Paşa olduğu halde Gündoğdu köyüne gittiler.

17.40'ta Bursadaki Cumhuriyet Köşkü'ne döndüler...

Seyfi EKREM

16 Temmuz-1927 Cumartesi günkü 'İKDAM' gazetesinin haberi:

Gazi Paşa; dün 'Seyr-ü Sefain İdaresi'nin 'Ankara' adlı vapuruyla, Mudanya'ya, oradan da Bursa'ya gitmişlerdir. Burada İsmet Paşa ile buluŖacaklardır.

Vapur 11.00'de Mudanya'ya müteveccihen hareket etmiştir. Saat: 2.00'de Mudanya'ya varmıştır. Kasabanın mülki erkânı ile Bursadan gelenler ve Mudanya halkı meydanda toplanarak Gazi'yi karşılamışlardır. Bunların arasında İsmet Paşa ve diğer zevat da vardı. Buluşma 2.30'da gerçekleşmiştir.

Otomobille Bursa'ya giderken, yol boyunca dizilen halk kendisine tezahüratta bulunmuştur. Bursa'ya varınca köşküne nazil olmuşlardır.

Gazi Paşa Hazretleri'nin incelemelerini tamamlayıp bugün avdet etmeleri muhtemeldir!

Refakat için 'Seyr-ü Sefain İdaresi'nin Kartal römorkörü, Mudanya'ya gelmiştir.

Aynı günün 'Cumhuriyet' gazetesi; Gazi'nin gece Dolmabahçe'ye döndüğünü yazmıştır.

4-Teşrin-i evvel -1927 Salı günkü 'CUMHURİYET' gazetesinin

haberi:

Gazi hazretleri dün Bursa'da bir tenezzüh icra ettiler. Vali'nin hanımıyla dans ettiler.

2-Nisan- 1928 Pazartesi günkü 'İKDAM' gazetesinin haberi:

Bursa – Mudanya treni elektrikle cer ediliyor.

Nilüfer kanalı bitince, 'Sarıkayalar' denilen yerde bent yapılarak önüne kurulacak elektrik santralinden elde edilecek enerji ile elektrikli tramvay ve tren çalıştırılacak.

28-Ağustos-1928 Salı günü çıkan 'Cumhuriyet' gazetesinde yer alan haberin başlığı şöyle: 'Gazi Hazretleri Bursa'da.'

Gazi dün Ertuğrul yatıyla ansızın Mudanya'ya gelmişlerdir. Yanında kalabalık bir heyet ve Bursa mebusları da vardı. Kasaba süslenmişti. Mudanyalılar ve Bursa'dan gelenler sahilde kendilerini bekliyorlardı. Refakatlerindeki İsmet Paşa ve diğer zevatla birlikte karaya çıkmışlar, halkın samimi ve sürekli tezahüratı arasında Bursa'ya hareket etmişlerdir.

Burada; valiyi ve diğer memurları yeni harflerden imtihan etmişlerdir. Köşkteki öğle yemeğinden sonra, yeniden Mudanya'ya avdet buyurmuşlardır.

İskeleye asılı yeni harflerle yazılmış levhayı görünce dikkatle incelemişlerdir.

"Yaşa, varol" avazeleri arasında 'Ertuğrul' yatına binmişlerdir.

Yat akşam 19.30 İstanbul'a ulaşmış ve 'Sarayburnu' önlerine demirlemiştir. Kendileri burada yattan ayrılarak, geceyi sarayda geçirmişlerdir.

Reşit Süleyman

EK:

I. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA (1914 – 1918) ÇANAKKALE CEPHESİ'NDE ŞEHİT OLAN MUDANYALILAR:

Mudanyalı tarih meraklısı Refik Büyükgüncü'nün; akrabaları, komşuları, tanıdıkları ve yaşlılar ile konuşarak ve de savaş alanındaki anıtlarda yazılı isimlere bakarak tespit ettiği Mudanyalı 'Çanakkale Şehitleri'nin isim listesi:

Adı	Baba adı - alayı	Adı	Baba adı	Adı	Baba adı - alayı
Mehmet	Ali oğlu 2. Alay	Hekim	Mustafa	Ahmet	12. Alay
Pinokos	Vasil	İbrahim	Mustafa	Ahmet	57. Alay
Postos	Kuti	Yorgo	Nikota 17. Alay	İstiraki	Dimitri
Tanas	Obrus	Nurettin	19. Alay	Emin	53. Alay
Selim	Osman	Tanas	Obru	Esat	?
Salim	Hasan	Osman	?	Nuri	Eyüp
Veli	Recep	Ömer	57. Alay	Hacı	Mustafa
Sait	? Er	Raif	71. Alay	Halil	57. Alay
Selim	?	Raif	Rasim 71. Alay	Ahmet	Halil
Ali	Seyit Ahmet	Bir Bursalı	71. Alay	Hüseyin	Halil
Ahmet	Seyit Ahmet	Mehmet	Emin 57. Alay	Halil	3. Alay
Yetim	Süleyman	Seyit	Ahmet	M. Emin	Halil
Şaban	126. Alay	İbrahim	? Er	Halil	23. Alay
Şakir	126. Alay	İsa	4. Alay	Ahmet	Halil 23. Alay
Şerif	19. Alay	Dilli İsmail	?	Halil	Ahmet
Süleyman	Tahir	İsmail	Er	Hasan	?
Tırmanlı	Mehmet	Kamil	Er	Hasan	20. Alay
Sava	Vasil	İsmail	Er	Hasan	73. Alay
Pinakos	Vasil	Koca	Ali	Hidayet	?
Veli	127. Alay	Havalamba	Kosti	İshak	19. Alay
Ali	Veli	Apostos	Kuti	Hüseyin	?
Yusuf	56. Alay	Halil	Mehmet	Hüseyin	27. Alay
Ziyaettin	50. Alay	Mehmet	Er	Ahmet	Hüseyin
İbrahim	Mehmet 57. Alay	Ahmet	57. Alay	Hüseyin	İpek
Mehmet	Emin 57. Alay	Ali	Mehmet	İbrahim	56. Alay
Musa	12. Alay	Ali	Ahmet	İbrahim	19. Alay
Mehmet	Emin 57. Alay	Halil	Mehmet	Ahmet	Mustafa
Abdullah	? 57. Alay	Mustafa	38. Alay	Ahmet	Adem
Mustafa	20. Alay	Ahmet	57. Alay		

Listeden anlaşılacağı üzere; vatan uğruna can verenlerin 10'u Osmanlı'nın Rum tebasındandır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

1-ULUSAL ZAFERİMİZİ TAÇLANDIRAN KENT: MUDANYA, Yayına hazırlayan: Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu, Mudanya Belediyesi Yayını, Gaye Kitabevi – 2007 Bursa

2-OSMANLI'DAN İŞGAL YILLARINA, MÜTAREKEDEN CUMHURİYET GÜNLERİNE MUDANYA, Dr. Zeynep Dörtok Abacı, MUDANYA BELEDİYESİ, Eylül 2008, Kayhan Matbaası İstanbul

3-MUDANYA'NIN AKDENİZLİ KONUKLARI, GİRİTLİLER, F. Düvenci Karakoç, F. Düvenci Tunçdöken, Mudanya Belediyesi Yayını, Kayhan Matbaası – 2008, İstanbul

4- MUDANYA “Marmara'nın İncisi” Mudanya Belediyesi Yayını, Yrd. Doç. Dr. Bedri Yalman, Barışçı Ajans, Rota Ofset – 2013, Bursa

5-Cumhuriyetin İlk yıllarında İSTANBUL BASININDA BURSA, Ali İhsan İlhan, BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ YAYINI, Akmal Akınoğlu Matbaacılık A. Ş. – 2012, Bursa

6- Ulusal Basında Atatürk'ün Bursa Gezileri, Nezaket Özdemir, Nilüfer Belediyesi Yayını – 2012, Özsan Matbaacılık Ltd. Şti. – Bursa

7-TANIKLARIN İFADELERİYLE MİRZAOBA ŞEHİTLERİ ve GAZİLERİ, Sait Alper, BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ YAYINI, Rota Ofset- 2011 Bursa

8- Tanık anlatımları

9- Emekli Hakim A. Galip Tokça'nın Anıları

10-Ali Cevat Borçbakan'ın Anıları

11-Genel Kurmay Arşiv Belgeleri

12-Ulusal Basında Atatürk'ün Bursa Gezileri, N. Özdemir, Nilüfer Belediyesi, 2012

13-‘YEŞİL BURSA’ dergileri

14-Prof. Dr. Alev Sınar'ın ‘YEŞİL BURSA’ dergisinin 4. sayısında yayınlanan; ‘BİR ŞEHRİN EDEBİYATA YANSIYAN ACI HİKÂYESİ: MİLLÎ MÜCADELE'DE BURSA’ adlı makalesi

15- ‘Şu Çılgın TÜRKLER’ kitabı, Bilgi Yayınevi, Ankara - 2005, 5. baskı